

MS 1865 - MS 1880

Bizimkiler

Milliyetçilik

Bizimkiler - Milliyetçilik

Evin Esmen Kısakürek
Arda Kısakürek

28.Kitap

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

28. KİTAP

1865 - 1880

Milliyetçilik

Yazarlar

Evin Esmen K1sakürek

Arda K1sakürek

Bizimkiler adlı kitapların tümü aşağıdaki sitelerde mevcuttur:

<http://www.dunya-tarihi.com/>

<http://sites.google.com/site/ekitapdunyatarihi/>

<http://sites.google.com/site/ekitdunyatarihidevam2/>

<http://sites.google.com/site/ekitdunyatarihidevam3/>

BİZİMKİLER.....	2
28. KİTAP.....	2
Girit'te İsyân, 1866	5
Mısır Valisi Hıdiv oluyor, 1866	6
Prusya Alman Birliğine Doğru, 1866.....	7
Meksika'da Fransa Mağlup, 1866	8
1866'da Osmanlı	9
1866'nın Diğer Olayları	10
Çin'de Yakup Bey İsyânı, 1866	11
Riemann	12
Abdülaziz'in Avrupa Gezisi, 1867.....	13
Osmanlıda Çalkantılar, Düzenlemeler, Sürgünler, 1867.....	14
Kapital, 1867	16
Alman Toplumunda Yeni Gelişmeler, 1867	17
Kanada.....	18
İspanya, 1868	19
1868'in diğer olayları	20
Baudelaire.....	21
Faraday	22
Osmanlıda Modern Eğitim, 1868	24
1868 Osmanlıda Diğer Bazı gelişmeler	25
1868'in Diğer Gelişmeleri.....	26
Amerika Transkontinantal Demiryolu, 1869.....	27
Osmanlı İmparatorluğu Milliyetçilikle Dertli, 1869	28
Süveş Kanalının Açılması, 1869	30
1869'un Bazı Gelişmeleri.....	31
Hector Berlioz	32
Lamartine	33
Osmanlı Devlet yapılanmasında yenileşme, 1870	34
ABD'de Demiryolları Göçü Hareketlendiriyor, 1870.....	37
Fransa-Prusya Savaşı, 1870.....	38
1870'de Diğer Gelişmeler	39
Dickens.....	40
Alexandre Dumas (baba).....	41
Osmanlı Aydınları reform peşinde, 1871	42
Osmanlı'da Yazı Sorunu	44
Alman Ulusal Birliği, 1871	45
Savaşlar Kapitalistlerin işine yarar, 1871	46
Londra Anlaşması	47
1871 Paris Komünü.....	48
Osmanlı Yakup Beye Yardıma Çalışıyor	49
Osmanlı Eğitimi Gelişiyor, 1871	50
Osmanlı Dış Ticareti	51
Yeni Osmanlı Hareketi.....	52
Osmanlı Dış Siyasetinde Değişme, 1871	53
1871'in Diğer Bazı Gelişmeleri	54
Bizonların sonu, 1872	55
Genç Osmanlılar Mücadeleye Devam Ediyor, 1872.....	56
Avrupa'da Coğrafya Yaygınlaşıyor, 1872	57
1872'in Diğer Olayları	58

Kovboy, 1873	59
Kriz, 1873.....	60
1873'ün Bazı Olayları	61
Su Yolları	62
Mısır Hıdivliği.....	63
Adam Sedgwick	64
Avrupalılar Tropik ve Subtropik Bitkileri Dünya'ya yayıyor, 1874.....	65
1874'de Bazı gelişmeler	67
İflas, 1875.....	68
1875 Bazı Gelişmeleri	69
Avrupa'da Genel Durum	70
Avrupa'da Politik Rejimler	72
Avrupa'da Üretim	74
Avrupa'da Ticaret	76
Altın Gümüş Savaşı.....	77
Japonya'da Samuray Geleneğinin Bitişi, 1876	78
Bulgar İsyanı, 1876	79
Osmanlı İmparatorluğunda Sultan Abdülaziz Tahtan İndiriliyor, 1876.....	80
Mithat Paşa	81
Yerli Kıyımı	82
1876'nın Bazı Olayları	83
Medeni Kanunlar.....	84
1877, Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi)	85
1877'nin Diğer Gelişmeleri.....	86
Mecelle	87
Ahmet Cevdet Paşa	88
Ayastefanos Anlaşması	91
Girit, Osmanlı'nın Kanayan Yarası, 1878	92
Batıda ilerlemeye devam	93
Mekaniğin Zaferi.....	94
1879 Osmanlı	95
Aydınlanma	96
Henry George	97
Bilim ve Din	98
1880.....	99
Yeni Amerikalılar, 1880.....	100
Doğaya Saldırı	101
Batı Kentleri Hızla Büyüyor	103
Kimyanın Hükümdarlığı	105

Girit'te İsyân, 1866

[Çar III. Aleksander](#)'ın yeğeni [Grand Düşes Olga](#) ile [Yunan Kralı Georgios](#) evleniyordu. Bu düğün için “ Ruslar çeyiz olarak Girit'i Yunanlılara verecek “ diye bir dedikodu çıktı. Dedikoduya o kadar inanıldı ki, Girit'in dağlıları [Sfakyalılar](#), Mihail Korakas önderliğinde isyan ettiler. Vergi ve adalet konusunda istekler vardı. Bu sırada Girit'in nüfusu 240 bin kadardı.

İsyancıların başında Hacı Mihail, fiili olarak ise Yunan Albayı Koroneos vardı. İsyancılar, 16 Ağustos 1866da [Selino](#) kazasındaki Müslümanları kadın çocuk demeden öldürdüler ([Girit isyanı](#)). Osmanlı genel bir ayaklanma korkusu ile ve özellikle Müslümanları korumak için adaya asker yolladı. Ada ufak güvenlik bölgelerine ayrıldı. Ama bu gelişme olayları daha da ateşledi. Yunanistan'dan binlerce gönüllü Girit adasına geldiler. Adada silahlı çeteler oluştu.

Osmanlı ordusu çetecilerin peşine düştü. Osmanlılar adaya 40 bin asker yollamışlardı. Ancak çeteciler sıkışınca köylere kaçıp, köylü kılığına giriyorlardı. Asker çekilince tekrar dağlara çıkıyorlardı.

Osmanlılar adayı ezmek istemiyorlardı. İşin sühunetle halli tercih edilecek yoldu. Adaya uzun süre (30 yıl) Girit valiliği yaptığı için Giritli denem sadrazam Mustafa Naili Paşayı yolladılar. Giritli Rumlar “ enosis “ istiyorlardı. Mustafa Nail paşa tüm çabasına rağmen 6,5 ay uğraşp, Rumları yatıştıramadı.

Sphakia halk meclisi 23 Eylül'de Girit'in Yunanistan'a olan bağlılığını ilan etti.

Adaya tekrar Osmanlı ve Mısır askerleri geldi. Yeni Girit valisi Ömer Paşaydı ve ayaklanmayı sert bir şekilde bastırmaya başladı.

Adadaki isyancılar ve Yunanistan, daha önce Balkanlarda olanlara bakıp, Avrupa büyük devletlerinin müdahale edeceğini bekliyorlardı. Herkes kendi derdine düştüğünden ve öncelikleri arklı olduğundan Yunanlıların beklediği müdahale gelmedi. Ayaklanmayı sadece III. Napolyon açıkça destekledi.

İsyancılar için yapacak bir şey kalmamıştı. İsyân sönüp, bitti. Tam bu sırada, tam isyan bastırılmışken devreye İngiltere ve Fransa girdi.

Bu büyük ayaklanma bir başlangıç değildi. Bir sondu. Girit zaten 1821'den beri kaynıyordu. Mısır yönetiminde bir 10 yıl sakin kalmışsa da ondan sonra son 20 yıldır, sürekli hareket halindeydi. İsyana teşebbüsler ve cezalandırmalar peş peşe sürüp gidiyordu. Tabii Yunan ana karasından da Girit'e sürekli silah, adam ve isyan teşviği yağıyordu.

İngiliz ve Fransızlar Osmanlılardan Girit Açılımı yapmasını istediler. Askeri hareket hemen duracaktı. Silah bırakacak isyancılar için genel af çıkarılacaktı. Girit yoksuldu, ada halkı iki yıl vergiden muaf olacaktı. İdari reformlar yapılacaktı. Padişahın atayacağı valinin biri Türk, diğeri Rum iki yardımcısı olacaktı. Ayrıca resmi yazışmalarda Türkçe zorunluluğu kaldırılıyordu.

Osmanlı bu açılımı kabul etti. Türkler rahatladı; köy ve mezralarına döndüler.

Mısır Valisi Hıdiv oluyor, 1866

Mısır valisi [İsmail Paşa](#) İstanbul ile çok iyi geçiniyordu. Padişaha ve Babıali bürokratlarına kıymetli hediyeler yolluyordu. Hicaz ve Girit isyanları sırasında Osmanlı ordusuna asker vermişti.

Mısır valiliğinin veraset yolu bir fermanla değiştirildi. Valilik hanedanın en büyüğü yerine babadan oğla geçmeye başladı. 1866'dan sonra Mısır valilerine Hıdiv (saltanat naibi) denmeye başlandı. Protokolde yerleri sadrazam ve şeyhülislamdan hemen sonra geliyordu. İlk Hıdiv İsmail Paşaydı. İsmail Paşanın torunu Kral Faruk olacaktır.

Ayrıca Mısır ordusunun 18 bin yerine 30 bine çıkması kabul edildi. Buna karşı Mısır vergi olarak yılda ödediği 80 bin kese altını 150 bin keseye (750.000 altın lira) çıkarıyordu.

İsmail Paşa Girit valiliğini de istemişti. Ama bunu İngiliz ve Fransızların bunu kabul etmeyeceğini anlayınca arsdçada hem hükümdar ve hem de vezir anlamına gelen Hıdiv ile yetindi. Sudan ve Uganda'nın bir kısmı zaten Mısır'a bağlıydı. Sevakin ve Musavva kentleri de Mısır'a bağlandı. Mısır'ın güneydeki hakimiyeti kuvvetlenmişti.

İsmail Paşa İstanbul'a kızı Tevhide Sultanla gelmişti. Sultan Abdülaziz Tevhide Sultanı beyenip evlenmek istedi. Başta Fuat Paşa olmak üzere Babıali bu evliliğe karşı çıkıp, engel oldular.

Fuat Paşa Sultan Abdülaziz'in Hıdiv İsmail Paşanın kızı ile evlenmesine engel olunca, Haziran 1866'da, sadrazam Fuat Paşa azledildi. İki sadaretinin toplamı 4 yıl 1,5 ay sürmüştü. Yerine Meclisi Vala reisi Mütercim Rüştü Paşa getirildi.

Prusya Alman Birliğine Doğru, 1866

1866'da yeni İtalya krallığı Prusya ile Avusturya aleyhine müttefiklik anlaşması imzalandı ([Üçüncü İtalya bağımsızlık Savaşı](#)). [Avusturya- Prusya savaşı](#) sırasında, [Arşidük Albert Custozza](#) muharebesinde İtalyan kuvvetlerini mağlup etti. Bununla beraber Prusya Avusturya'yı yenince bu galibiyet bir işe yaramadı. Bu savaş da ilki gibi 1,5 milyar altın franka mal olmuştu.

[Avusturya- Prusya savaşı](#), 1866 Haziran ve Ağustos ayları arasında Avusturya ve müttefiki olan diğer Alman devletleriyle, Prusya ve müttefiki olan diğer Alman devletleri arasında yapıldı. İtalya bu savaşta Prusya ile birlikte hareket etti. Muharebeler Bohemya'da ve İtalya'nın Adriyatik kıyısında yapıldı. Prusya'nın Avusturya'ya karşı hareketini [Moltke](#) yönetiyordu. Savaşı Prusya kazandı. Bundan sonra Prusya'nın Alman devletleri üzerindeki hegemonyası arttı. Savaşın en önemli sonucu Alman devletlerinin Avusturya'dan Prusya'ya kayması sonucuydu.

Savaş esnasında Prusya orduları Avusturya ordularını ezmiş olmasına rağmen Avusturya'yı kaybetmemek adına [Otto von Bismark](#)'ın emriyle Viyana'ya girmemiştir. Otto von Bismark için ilk ciddi tecrübe olan bu savaş aslında Bismark'ın zekasının bir örneğidir.

Prusya kendi topraklarını ikiye bölmekte olan Alman devletlerini ilhak etmişti. Güneydeki dört devlet hariç bütün Alman devletleri Kuzey Almanya Konfederasyonuna girmeye zorladı. Savaşın ardından yapılan antlaşmayla Avusturya, Prusya'nın önderlik ettiği Kuzey Alman Konfederasyonu'ndan çıkarılmıştı.

Prusya kralı başkan unvanı ile savaş, dış ilişkiler, ticaret ve gümrük işlerini kendi üzerine almıştı.

Viyana'da imzalanan anlaşma ile İtalya Avusturya'dan [Veneto](#)'yu aldı.

Meksika'da Fransa Mağlup, 1866

Fransa'nın Meksika'yı işgali sırasında görevde bulunan ABD Başkanı Abraham Lincoln, Juárez önderliğindeki cumhuriyetçileri desteklese de Amerikan İç Savaşı yüzünden savaşa doğrudan müdahil olamamıştı. İç savaşın sonuçlanmasından ardından ABD Başkanı [Andrew Johnson](#), Philip Sheridan ve Ulysses S. Grant komutasında 50 bin kişilik bir orduyu ABD-Meksika sınırına göndererek, Fransız birliklerine gözdağı verdi. Ayrıca cumhuriyetçilere silah desteği yapıldı.

ABD Kongresi daha 1864 yılında Meksika'da monarşinin kurulmasına karşı çıkan bir karar almıştı. Ayrıca Şubat 1866'da Fransız birliklerinin Meksika'da koşulsuz olarak geri çekilmesi talep edildi. Fransız donanmasının karaya asker çıkartmasına engellemek için Meksika sahillerini ABD donanması abluka altına aldı.

III. Napolyon Meksika'daki durumunun sürdürülemez olduğuna karar verdi. 31 Mayıs'tan itibaren Fransız birliklerinin çekileceğini açıkladı. Cumhuriyetçiler bu dönemde arka arkaya Chihuahua, Guadalupe, Matamoros, Tampico ve Acapulco'yu ele geçirdiler.

III. Napolyon, Maximilian'a Meksika'yı terk etmesini önerdi. Fransız desteği biten Maximilian savaşta büyük bir yenilgi aldı.

1866'da Osmanlı

Osmanlı Donanması Kırım Savaşı sırasında Rus donanması karşısında çok hantal kalmıştı. Savaştan sonra donanmanın yenilenmesine özel bir önem gösterilmişti. Osmanlı donanması son model zırhlılarla donatıldı. Şimdi bu donanma tekrar dünyanın üçüncü büyük donanması olmuştu.

İstanbul'da ve imparatorluğun başka büyük kentlerinde Bankalar semti oluşmaya başladı. Banka binaları ihtişamlı yapıları. Batı Kapitalizminin zafer anıtları gibiydiler. Bankaların hemen yakınında, iş hanları da açılmaya başladı. Bu iş hanlarında dar ve üst üste bürolarda kapitalist yaşamın işleri görülüyordu.

1866'da İstanbul'da Haliç'e bakan yerde çıkan yangından sonra da, bölge yeniden 1648 İmar Nizamnamesine uygun yapıldı.

İngiliz sermayesi ile demiryolu yapımına başlanmıştı. 1866'da İzmir – Aydın arasındaki 130 Km'lik hat açıldı. Bu İzmir limanına iç bölgelerin ürününü taşıdığı için en fazla tüccarların işine yarıyordu.

1866'da Tarikatların tek çatı altında kontrol edilebilmesi için Şeyhülislamığa bağlı, bir meclis ihdas edildi. Meclisi Meşayih denen kuruluşta medrese uleması ve tarikat şeyhleri bulunuyordu. Amaç tekkeleri bir hiyerarşi içine almak ve kontrol altında tutabilmektir. Aslında Osmanlı aydınları ikiye bölünmüştü. Bir kısmı tekkelere ilen girmişti. Bir kısmı da medrese ile işbirliği içinde tekkelere karşıydı. Bunlar sürekli mücadele ettiler. Bu mücadele halen sürmektedir.

Babialı şeyhlere ve tarikatlara karşı duruma göre hareket ediyordu. Kimini, kimi zaman hapsediyor, kimi tekkelere gıda yardımı yapıyor, kimi şeyh ve müritlerine maaş bağlıyor, güvendiklerini şeyh postuna oturtuyor yani zamana zemine göre hareket ediyordu. Buna rağmen I. Dünya Savaşına kadar tarikatlar da, medrese mensupları da toplumsal hayattaki ağırlıklarını ve bağımsızlıklarını koruyabileceklerdi.

1866'nın Diğer Olayları

Şubat 1866'da Romanya'da [Aleksandr Kuza](#) (Couza) darbe ile devrildi. Romenler yerine [Hohenzollern hanedanı](#)ndan prens [Şarl](#)'ı başa geçirdiler. Ekim ayında Osmanlı devleti Şarl'ın irsi olarak hükümdarlığını tanıdı. Böylece Romanya birliği sürekli bir hale geldi.

Romenler en büyük Hıristiyan kraliyet hanedanı olan [Capet-Bourbon](#)lardan bir kral seçmek istiyorlardı. Ancak III. Napolyon, bu hanedanın can düşmanıydı. Şarl Prusya hanedanından asırlar önce ayrılmış olan [Sigmaringen](#) dalındandı. Prusya tahtı işle de hiçbir ilgisi yoktu. Bununla beraber o zamana kadar Romanya'da mevcut olmayan Alman nüfuzu Şarl ile birlikte gelip, girdi. Şarl tek kelime Romence bilmeyen bir Romen kralıydı. Orta Avrupa haritası Kırım savaşından bu yana yapılan peş peşe savaşlar sonucu alt üst olmuştu. Habsburg monarşisi, kendini bu kargaşadan Avusturya-Macaristan iki başlı yönetimi ile kurtarabilecekti.

18 Temmuz 1866'de [ilk sualtı kıtalararası telgraf hattı](#) döşendi. Bu hat 1858'de çekilen hattı garantilemek için yapılmıştı. Kullanılan kablonun ağırlığı 24.000 tondu.

Birinci Enternasyonal'in ilk kongresi 1866 yılında [Cenevre](#)'de düzenlendi. İçinde, İngiliz sendikalistler, anarşist, sosyalist Fransızlar ile cumhuriyetçi İtalyanlar gibi farklı akımları barındırıyordu.

Birinci kongrede, İşçi sınıfının ortak eylem ve ortak bir örgüte olan acil ihtiyacı; Ekonomik özgürlüğün gerçekleştirilmesi ve sınıflı toplumun ortadan kaldırılması; Uluslararası işçi dayanışması; Sendikal hareket; Grev; Siyasal eylemler; Üretim araçlarının özel mülkiyetinin ortadan kaldırılması ve sürekli orduların lağvedilmesi konuları görüşüldü.

Çin’de Yakup Bey İsyanı, 1866

Çin Türkistan’ında 1866 yılında [Yakup Bey isyanı](#) başladı. Yakup Bey (Çince adı An Chi-yen) [Kokand Hanlığı](#)nda (Hokent) Piskent kentinde doğdu. 1845 yılında Kokand Hanı Hüdayar Han’ın dış ilişkiler memuru oldu. Çin vassalı olarak askeri komutanlıklar yaptı.

1853 yılında Rusya’nın 26 gün süren Ak-Mechet (Ak Mescit, Perowsk) kuşatmasına Hisarın komutanı olarak dayandı.

Kokand Hanı Hüdayar Han 1864 yılında Buzuruk ve Yakup beyi, 1.000 kişilik bir ordu ile Kaşgar’a gönderdi. Kısa bir savaştan sonra Buzuruk, Kaşkar Hanı ilan edildi.

[Doğu Türkistan](#)'da Çin’e karşı isyan etmiş olan [Huiler](#) ve [Kırgızlar Kokand Hanlığı](#)ndan yardım istemişti. Yakup Bey Doğu Türkistan’a gitti.

Yakup Bey Tarım Havzası 'na girerek Çin güçlerini birkaç defa yendi. Bu sırada Alim Kuli Taşkent'te ölmüş ve 7.000 kişilik birlikleri Doğu Türkistan'a sığınmıştır. Yakup Bey bu birliklerini de kuvvetlerine katarak, 1865'te [Yarkent](#) ve [Hotan](#)'ı da işgal etmeyi başardı. Tarım havzasının batı kısmını elde etti.

Riemann

[Georg Friedrich Bernhard Riemann](#) (1826 - 1866) öldü.

[Georg Friedrich Bernhard Riemann](#), analiz ve diferansiyel geometri dalında çok önemli katkıları olan Alman matematikçiydi. Söz konusu katkılar daha sonra [izafiyet teorisinin](#) geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Almanya'da Hanover Krallığının Breselenz kasabasında doğdu. Bernhard Riemann altı çocuklu bir ailenin ikinci çocuğuydu.

Riemann, 1846'da yani 19 yaşında Göttingen Üniversitesi'nde filoloji ve teoloji çalışmaya başladı. En küçük kareler yöntemini anlatan matematikçi [Gauss](#)'un derslerine katıldı. 1847 yılında Riemann'ın babası ona teolojyi bırakıp matematik çalışması için izin verdi.

1847 yılında Berlin'e gitti. Burada [Jacobi](#), [Dirichlet](#) veya [Steiner](#) ders veriyordu. Berlin'de iki yıl kalan matematikçi 1849 yılında Göttingen'e döndü.

Riemann ilk dersini 1854'te verdi ve bu dersle sadece [Riemann geometrisinin](#) temellerini kurmakla kalmadı aynı zamanda daha sonra [Einstein](#)'in izafiyet teorisinde kullanacağı yapıların da temellerini attı. 1859'da profesör oldu.

Abdülaziz'in Avrupa Gezisi, 1867

Sultan Abdülaziz Avrupa'da seyahate çıktı. Bu Osmanlı Padişahlarının ilk Avrupa yolculuğuydu. Önce Fransa'ya sonra İngiltere, Prusya ve Avusturya'yı gitti. Bu olay Osmanlı ve Türk tarihinin önemli olaylarından. Abdülaziz'den önce böyle bir dış gezi hiç yapılmamıştı. Abdülaziz'den sonra da 1950 yılına kadar yapılmayacaktı.

21 Haziran'da gemi ile yola çıkan Padişah deniz yoluyla Marsilya'ya gitmişti. Bu seyahatte kendisine Fransız ve İtalyan donanmaları refakat ettiler. Paris'te iken orada bulunan Çar II. Aleksandr ile de tanıştı. Paris'te III. Napolyon, sonra Londra'da Kraliçe Viktoria ile görüştü. Londra'da balolara, resmi davetlere gitti. Tiyatro, sergi ve konserlerde bulundu. Tersaneyi ziyaret etti. Kraliçe ile beraber donanmanın manevrasını izledi. Avam kamarasındaki bir oturuma katıldı.

Londra fahri hemşerilik verdi. Kraliçe bizzat dizbağı nişanını taktı. Önemli bir Osmanlı dostu olan müteveffa başbakan Palmerston'un ailesini ziyaret etti.

Dönüşte Belçika üzerinden dönüp, Belçika kralı II. Leopold ile de buluştu.

Ren (Rhein) üzerinden Prusya'ya giden Abdülaziz ve heyeti, Kral I. Wilhelm ve Kraliçe tarafından karşılandı. Prusya kralının Berlin'den 460 Km uzaktaki Koblenz'e gelerek Abdülaziz ile görüşmesi, bu zamanki Osmanlı prestijini göstermesi açısından önemlidir.

Abdülaziz ve heyeti, 28 Temmuz'da Viyana'ya vardı. Viyana'da Avusturya imparatoru Franz-Joseph ile görüştüktan sonra Tuna üzerinden Budapeşte'ye vardı. Her yerde olduğu gibi burada da halkın büyük tezahüratına mazhar oldu.

Sultan Abdülaziz 3 Ağustos'ta Padişah Osmanlı sınırından girdi. Padişahı Tuna valisi Mithat Paşa sınırda karşıladı. Rusçuk'ta Abdülaziz'i yeni Romanya kralı Karol gelerek, ziyaret etti.

Osmanlıda Çalkantılar, Düzenlemeler, Sürgünler, 1867

1867’de Genç Osmanlılar ile Hükümet ve Saray arasındaki mücadele zirve yapmıştı. Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa, Sultana açık bir mektup yazdı. Bu mektup tüm imparatorluğa on binlerce nüsha dağıtılmıştı. Mustafa Fazıl Paşa, iktidarın savrukluğuna ve adam sendeciliğine vuruyor, reform ve Anayasal bir rejim istiyordu. Mustafa Fazıl Paşa, Mısır Hıdivi İsmail Paşanın kardeşiydi ve ekberiyet sistemi değişmemiş olsa, İsmail Paşadan sonra Mısır Hıdivi olacaktı. Mustafa Fazıl Paşa Anayasal düzen isterken, zaten Osmanlı imparatorluğunun pek çok yerinde meşruti düzene geçilmişti.

1835’den beri Sırbistan, 1866’dan beri Mısır, yine 1866’dan beri Romanya meşrutiyet ile yönetiliyorlardı. Tunuslu Hayrettin Paşa meşrutiyeti ve yapılacak ıslahatları anlatan bir kitap yayınlamıştı.

Tepki sadrazam Ali Paşa’dan geldi. Sürgün başladı. Sürgün ya imparatorluğun kervan geçmez uzak eyaletleriydi veya Avrupa’ydı.

Namın Kemal Erzurum’a, Ziya Paşa Kıbrıs’a atandı. Ali Suavi Kastamonu’ya sürüldü. Bu sırada Mustafa Fazıl Paşa Paris’teydi. Bu üç sürgün, Fransız elçisinin yardımı ile onun yanına Paris’e kaçtılar (Mayıs 1867).

İttifakı Hamiyet örgütünün sürülmeyen üyeleri, bir darbe planladılar. Abdülaziz Babıali’yi ziyaret ederken harekete geçeceklerdi. Sadrazam Ali Paşa öldürülecekti. Darbecilerin içinden Ayetullah darbeyi ele verdi. Darbeciler tutuklandılar. İçlerinden Mehmet, Nuri ve Reşat kaçabildi (Haziran 1867).

Ağustos ayında Paris’te, Ziya, Namık Kemal, Ali Suavi, Mehmet, Rıfat ve Agah efendiler “Yeni Osmanlı” örgütünü kurdular. Mustafa Fazıl Paşanın mali desteği ile Paris’te “Muhbir” yayınlanmaya başlandı.

Osmanlı imparatorluğunda yabancı şirketler birbiri ardına kuruluyordu. Bu meyanda İzmir Rihtım Şirketi kuruldu ve bir dizi liman inşası başladı.

Avrupalı kapitalistler tabii ki para peşindeydiler. Kendilerini iyi para kazanacağı işlere giriyorlardı. Osmanlı devletinin menfaati ve ihtiyacı onların umurunda değildi. Osmanlı imparatorluğu dev bir sömürge pastasıydı. Çok büyüktü, hiçbir devlet onu tek başına yiyip, bitiremezdi.

Ortaya ağır ağır nüfuz bölgeleri çıkıyordu. Irak, Mısır ve Arabistan İngiltere’ye, Suriye ve Tunus Fransa’ya, Karadeniz kıyıları ve Doğu Anadolu Ruslara, Balkanlar Rusya ve Avusturya’ya düşen paylardı.

Osmanlı devlet adamları olup, biteni görüyorlardı. Ama ülkenin Avrupa’nın parasına, hünerine, tekniğine, bilgisine gereksinmesi vardı. Yani iki ucu pis bir değnekti. Daima “kendimizi ekonomik olarak bir toplayalım nasıl olsa yabancı devletlerin nüfuzunu kırarız” diye düşünüyorlardı.

Osmanlı garnizonları sık sık Sırp halkı ile çatışyordu. 1867 yılında son Osmanlı garnizonu da Sırbistan'ı terk etti Bu simgesel ama önemi büyük bir olaydı. Belgrad kalesi 345 yıl 7 aydan beri Osmanlı hükümlerindeydi. Sadece Belgrad kalesinde Sırp bayrağının yanında Osmanlı bayrağı da dalgalanıyordu.

Fiilen bağımsız olan Sırbistan kağıt üzerinde hala Osmanlı vassalıydı.

Haziran ayında Osmanlı Mısır için yeni bir ferman çıkardı. Buna göre Mısır iç yönetimi ilgili mali ve iktisadi konularda yönetmelikler çıkarabilecek, yabancılarla gümrük, polis, posta, geçiş gibi konularda anlaşmalar yapabilecekti.

1867'de Osmanlı toprak hukukunda da önemli gelişmeler oldu. Veraset ve mülkiyet hakkı geliştirildi. Veraset hakkı birinciden yedinci derece akrabalığa kadar, tapu harçsız tanındı.

Meclisi Valayı Ahkamı Adliye (Adalet Yüksek Meclisi) iki kısma ayrıldı. Biri Şurayı devlet (Danıştay), diğeri Divanı Ahkamı Adliye adını aldı. Şurayı devlet'in başına Mithat Paşa getirildi. Şurayı devlet üyeleri vali ve belediyelerin gösterdiği adaylar arasından atanıyordu. Sanki temsili bir meclis gibiydi. Divanı Ahkamı Adliye ise temyiz mahkemesi gibi çalışıyordu. Başında Ahmet Cevdet Paşa vardı.

Müslüman dininin tutucu kesimleri her yerde ama özellikle Anadolu kasabalarında birbirini buluyor, örgütleniyorlardı. Anadolu kırsalında Aleviler hala çoğunluklardı. Gericilik yapı oralara sızamıyordu. Anadolu kasabalarında ise Hıristiyanlar ve Sünniler birlikte yaşıyorlardı. Buralarda Sünni örgütlenmeleri kasabaların kozmopolit yapısı sayesinde kompanze ediliyordu.

Anadolu sakindi, sanki kendi içine kapanmıştı. Her kompartıman kendi hayatını yaşıyordu. Sadece Sünni yapılanma, çeşitli tarikatlar aracılığı ile çevresine tahakküm etmenin yollarını arıyordu. Gericilik, hem merkezleşmeye ve hem de yenileşmeye karşıydı. Teknolojiyi istemiyor, ondan korkuyordu. Onun durağan ve biteviye dünyasında harekete ve gelişmeye yer yoktu.

1867 yılında Amasra kasabasında ayan ve eşraf telgrafa karşı çıkarak, direkleri sökmüşlerdi. Yol yapımını engellemeye çalışıyorlardı.

Kapital, 1867

Marx 1867'de “ [Kapital](#) “ adlı eserinin birinci cildini yayınladı. Marx burada artı değerden ve bunun işçinin emeğinin verilmeyen parçası olduğundan bahsetmekteydi. Tarihin değişik aşamaları da üretim tekniğinin bir sonucudur. Ekonomik değişiklikler olduğu için sosyal ve politik değişiklikler olur. Mevcut sistem, gelecek sistemin tohumlarını içinde taşımaktadır.

Bulunulan Kapitalist dönemde, sermaye gittikçe sayıca daha az kişilerin elinde toplanırken, proletarya da sayısal olarak gittikçe çoğalacaktı. Bir gün gelip, çok az sayıdaki sermaye sahibi ile büyük bir işçi ordusu karşı karşıya kalacaklardı. Sonunda Kapitalist rejim yıkılacak, sermaye ve üretim araçları devletin eline geçecekti. Buradan da Komünist sistem kurulacaktı.

Kapital 100 yılı aşkın süredir gelişmekte olan entelektüel ve duygusal bir hareketin sonucudur. Tanrı yerine Bilimsel düşünce geçmişti. Marx bunlardan hareketle sistemini kurdu.

Alman Toplumunda Yeni Gelişmeler, 1867

Avusturya imparatoru Franz Joseph'in, hatırlanacağı gibi uzun zamandır ülkeyi rahatlatacak bir Anayasa hazırlama peşindeydi. Halbuki yıllardır uğraştığı Anayasa tasarısı, Avusturya-Macaristan'daki milletlerin arasındaki düşmanlığı artırmıştı. Özellikle Macarların ısrarı ve baskısı, Avusturya'yı 1867'de İkili Monarşi tasarısını kabul etmek zorunda bıraktı. Böylece, hem Avusturya'da, hem de Macaristan'da eşit haklı bir monarşi sistemi kabul edilmiş oldu. Franz Joseph bu uzlaşmayı yürekten benimsedi.

Ancak bu uzlaşmanın olumsuz yönleri de vardı. Uzlaşma, Avusturya İçişleri'ndeki sorunları tam anlamında çözememişti. Franz Joseph'in asıl ilgi alanı dışişleri ve askerlikti. İç işlerine gereken önemi vermiyordu. Halbuki imparatorluğun içindeki olaylar Rusya'yla ilişkileri ve Balkanlar'ı etkiliyordu.

Bismarck, Avusturya-Prusya savaşı sırasında Prusya'ya cephe alan Alman prensliklerinin üzerine gitti. Bu prensliklerin topraklarını ilhak etti. Bütün bu gelişmelerin sonucunda Orta Avrupa'da “ Alman birliği ”, bir federasyon çatısı altında oluşturulmasının ilk atılımları atılmıştı.

Hemen ardından halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşan bir parlamento, [Reichstag](#) ve Alman Federasyonu'nu oluşturan devletlerin atadıkları temsilcilerden oluşan Federal Konsey, [Bundesrat](#) kuruldu.

Kanada

1763'de [Yedi Yıl Savaşı](#)'ndan sonra Fransa, Karayip Adaları'nı tutup Kuzey Amerikan kolonisi “ Yeni Fransa'yı “ İngiliz Krallığı'na bırakmıştı.

Hatırlanacağı gibi Amerikan Devrimi'nden sonra İngiliz Birleşik Krallığı'na sadık olanlar Kanada'ya yerleşmişler.

Kanada'da 1848 yılına kadar kayda değer bir ilerleme olmadı. İngiliz ve Fransız asıllılar arasında sürekli sürtüşmeler vardı. Ülke huzursuzluk içinde yaşıyordu. Sürekli isyanlar oluyor, ülke bir türlü dengeye kavuşamıyordu.

1 Temmuz 1867'de [İngiliz Kuzey Amerika Yasası](#)'nın geçmesiyle Birleşik Krallık, Kuzey Amerikan kolonisi dört eyaletinden oluşan federasyona dönüştürdü. Devletlere kendilerini yerel yönetim hakkı verdi. Bu eyaletlerden “ Kanada ” ikiye ayrılıp [Quebec](#) ve [Ontario](#) eyaletlerini meydana getirdi. Diğer iki eyalet de [New Brunswick](#) ve [Yeni İskoçya](#)'ydı. Kanada Konfederasyonu terimi bu birleşimi ifade ediyordu. Diğer İngiliz koloni ve bölgeleri de kısa zamanda Konfederasyon'a bağlandılar.

1867 anayasası ile Kanada gerginlikten kurtuldu. Kanada'yı esas değiştiren ABD'deki gibi demiryolu oldu. Demiryolu sayesinde Kanada Batıya doğru genişledi. Buğdayını satabilme imkanına kavuştu. Bundan sonra hızla büyümesine rağmen, demiryolu ülkenin bütünlüğünün muhafaza edilmesinde de çok önemli rol oynadı.

İspanya, 1868

İspanya kraliçesi [Isabel](#)'in yönetimi huzursuzluklar ve bir dizi ayaklanmayla geçiyordu. Hükümdarlığı döneminde, yönetime başta [General Ramon Maria Narvaez](#) ve daha liberal olan [General Leopoldo O'Donnell](#) gibi asker kökenli siyasetçiler egemendi. Rejimin otoriterdi. Ancak yükselen liberal muhalefet giderek daha çok kraliçeyi hedef almaya başladı. Kocası Francisco de Asis de Borbon'dan ayrı yaşayan Isabel'in özel yaşamına ilişkin dedikodular ve siyasi konulardaki müdahaleci tutumu yönetiminin saygınlığının iyice sarsılmasına yol açtı. Başarısızlıkla sonuçlanan 1866 ayaklanması ve O'Donnell'le (1867) Narvaez'in (1868) ölmesi üzerine konumu iyice zayıflayan Isabel, 1868'de patlak veren bir ayaklanmanın ardından İspanya'dan ayrılmak zorunda kaldı.

1868 yılında Küba'nın İspanya'ya karşı bağımsızlık savaşı başladı. Buna [On Yıl Savaşı](#) denir. Bu savaş Küba'nın bağımsızlığı için yapılan üç savaştan ilkidir. Diğerleri [Küçük Savaş](#) (1879 – 1880) ve [Küba Bağımsızlık Savaşı](#) (1895 – 1898) adları ile anılırlar. Sonuç ise [İspanya-Amerika Savaşı](#) (1898) ile alınacaktır.

İsabel'in ardından 1870'de İtalya kralının oğlu [Amadeo](#) İspanya kralı seçildi. Amadeo tahtta 1873 yılına kadar kalacaktı.

1868'in diğer olayları

1834'de 1867 yılına kadar İngiltere çok ihtişamlı bir dönem yaşamıştı. Bu sırada yeni demokratik hakların kazanımında bir duraklama olmuştu. 1867'de yeniden oy hakkı büyük bir oranda genişletildi.

Meksika'da Maximilian cumhuriyetçilere esir düştü. Yargılanarak kurşuna dizildi. Cumhuriyetin yeniden tesis edilmesiyle birlikte Juárez iktidarı duruma hakim oldu. Fransızlarla ittifak yapan muhafazakarlar ise iyice gözden düşmüştü.

1 Nisan 1868'de Divanı Ahkamı Adliye temyiz ve istinaf organlarından oluşturularak kuruldu. Bu Yargıtay'ın temeli oldu. Kurulan bir diğer organ da Danıştay olan şurayı Devlet'ti.

1867'de Türkistan'da Yakup Bey Kaşgar Hanı Buzuruk Han'ın iktidarına son verdi. Bundan sonra Yakup Bey " Badavlet Han " adını kullanmaya başladı. [Kuça](#) ve [Korla](#)'yı işgal etti. İşgal ettiği yerleri şeriat ile yönetmeye başladı. [Buhara Hanlığı](#)ndan " Atalık Gazi " unvanını aldı.

ABD'de iki Amerikalı yazı makinesini buldular.

Paris'te uluslar arası fuar açıldı. Fuarlar zaman geçtikçe gelişiyor, katılımcı sayısı artıyordu.

Rusya 1868'de Buhara'yı ele geçirdi.

Baudelaire

XIX. yüzyılın en önemli Fransız şairlerinden olan [Charles Baudelaire](#) (1821 –1867) öldü. Paris'te doğdu. Mutsuz bir çocukluk geçirdi. Babası 1827'de öldü. 1839'da okuduğu okuldan disiplinsizlik yüzünden atıldı [Quartier Latin](#)'de bohem bir hayat yaşamayı seçti. Burada Frengiye yakalandı. 20 Yaşında Hindistan'a gitmek üzere yola çıktı.

1842'de Fransa'ya döndü. Sonradan metresi olan [Jeanne Duval](#) ile tanıştı. Babasının mirasını hesapsızca harcadığı için ailesi miras hakkını ondan geri aldı.

1846'dan sonra [Kötülük Çiçekleri](#) kitabına girecek şiirlerini yazmaya başladı. 1847'de [Edgar Allan Poe](#)'yı keşfetti ve eserlerini Fransızcaya çevirmeye başladı. 1848'de devrimcilerin yanında yer aldı. 1857'de Les Fleurs du Mal ([Kötülük Çiçekleri](#)) kitap olarak yayınlandı. Kitap içindeki altı şiir kamu ahlakına aykırı bulunduğu için Baudelaire hakkında dava açıldı.

1860'da [Yapay Cennetleri](#) yayınladı. Bu eserde de uçlarda gezinen bir kişilik sergiledi.

İki yıl kaldığı Belçika'dan dönüşünde felç olan sanatçı 31 Ağustos tarihinde Paris'te 46 yaşındayken öldü.

Faraday

İngiliz kimya ve fizik bilgini [Michael Faraday](#), (1791 –1867) öldü. İngiliz kimya ve fizik bilginiydi.

XIX. yüzyılın en büyük bilim adamlarından biridir. Elektromanyetik indüklemeyi, [manyetik alan](#)ın ışığın kutuplanma düzlemini döndürdüğünü buldu. [Elektrolizin](#) temel ilkelerini belirledi. Klor gazını sıvılaştırmayı başaran ilk kişidir ve elektrik motorunu icat etmiştir. Deneysel olarak, bir maddeden geçen belli miktarda elektrik akımının, o maddenin bileşenlerinde belli miktarda bir çözüme yol açtığını gösterdi. Bu sonuç ilk elektrik sayaçlarının üretimine olanak verdi. Faraday'ın bir başka önemli katkısı da " amper " denilen akım biriminin kesin tanımını vermiş olmasıdır. Elektrolizde geçen " elektrot ", " anot ", " katot ", " elektrolit ", " iyon " vb. terimleri de onun kullandığı terimlerdir.

Demirci bir baba ile köylü bir annenin dört çocuğundan biridir. Faraday ekonomik nedenlerle uzun süreli eğitim alamadı. Ailesi Sandemancılar adı verilen bir tarikatın üyesiydi. Faraday daha ziyade kendi kendine yetişmiş bir bilim adamıdır. Kilisenin pazar okulunda okuma yazma ve hesap öğrendi. Küçük yaşta gazete dağıtıcısı olarak çalışmaya başladı.

On dört yaşında bir ciltçiye çırak olarak girdi. 1813 Mart ayına kadar devam ettiği bu işte ciltlenmek üzere getirilen kitapları okuyarak bilgisini genişletmeye başladı. Bu sayede gençliğinde pek çok kitap okudu. Bilhassa fizik kitaplarını büyük bir heves ve arzuyla okuyordu. Encyclopedia Britannica'nın üçüncü baskısındaki elektrik maddesinden özellikle etkilendi. Eski şişeler ve hurda parçalardan yaptığı basit bir elektrostatik üreteçten yararlanarak deneyler yapmaya başladı. Gene kendi yaptığı zayıf bir Volta pilini kullanarak elektrokimya deneyleri gerçekleştirdi.

Londra'da bulunan Kraliyet Enstitüsü'nde kimyacı Sir [Humphrey Davy](#) tarafından verilen kimya konferanslarına katılma olanağı buldu. Konferanslarda tuttuğu notları ciltleyerek iş isteyen bir mektupla birlikte Davy'ye gönderdi. 1813'te Davy'nin desteğiyle kimya asistanı oldu.

1820'de Davy'nin yanından yardımcılık görevinden ayrıldı. 1825'te laboratuvar müdürlüğüne getirildi. 1833'te enstitüye ders verme mecburiyeti olmaksızın kimya profesörü olarak tayin edildi. Hayatının tümünü enstitünün çalışmalarına adadı.

1820 yıllarında fen alimleri çalışmalarına daha ziyade elektriğe ait konularda ağırlık vermişlerdi. Bunlardan en önemlileri [Volta](#)'nın elektrik pili ve [Hans Christian Ørsted](#)'in elektrik akımından üretilen manyetik mıknatıslı güç kaynağı idi. Ørsted 1820'de bir telden geçen elektrik akımının tel çevresinde bir manyetik alan oluşturduğunu bulmuştu. Fransız fizikçi [Andre Marie Ampere](#) de tel çevresinde oluşan manyetik kuvvetin dairesel olduğunu, gerçekte de tel çevresinde bir manyetik silindir oluştuğunu göstermişti. Bu durumda soyutlanmış bir manyetik kutup elde edilebilir ve akım taşıyan bir telin yakınına konursa telin çevresinde sürekli olarak bir dönme hareketi yapması gerekecekti.

Elektrik enerjisinden manyetizma üretildiğinden bu yana fen adamlarının en büyük düşüncesi, " Manyetizmadan elektrik enerjisi elde edilebilir mi? " sorusu olmuştu. Bu, fen ilimleri tarihin de en büyük mesele haline geldi. Faraday, zaman zaman bu mesele üzerinde çalıştı. Bu arada

ilk ilmi keşfini de gerçekleştirmiş oldu. Bir mıknatıs etrafında, tersine karşılıklı dönebilen bir kablo sistemi geliştirdi ve böylece ilk defa elektrik enerjisi mekanik enerjiye dönüştürülmüş oldu. Bu keşif, elektrik motorlarının esası kabul edildi.

1831'de, Faraday yeniden kimyadan elektriğe döndü. Bundan sonraki deneylerinin en önemlisi [galvanometreye](#) bir kablo bobini bağlayarak küçük elektrik akımlarını ölçmeye yarayan bir alet yapmasıydı. Bu kablo, bir mıknatısa değdirildiğinde galvanometrenin iğnesi hareket ediyor, kabloyu ayırdığında iğne ters yöne hareket ediyordu. Böylece Faraday manyetizmadan elektrik enerjisi elde etmenin yolunu bulmuş oldu. Mekanik enerjiyi bir mıknatıs yardımıyla elektriğe dönüştürdü. Bu, elektrik jeneratörlerinin esası oldu.

Faraday manyetik etkiyle ilgili deneyleri gerçekleştirip sonuçlarını bilim dünyasına sunarken elektriğin farklı biçimlerde ortaya çıkan türlerinin niteliği konusunda kuşklar belirmişti. Elektrikli yılan balığının ve öteki elektrikli balıkların saldıdığı, bir elektrostatik üreticinin verdiği bir pilden ya da elektromagnetik üreticiden elde edilen elektrik akışkanları birbirinin aynı mıydı? Yoksa bunlar farklı yasalara uyan farklı akışkanlar mıydı? Faraday araştırmalarını derinleştiren iki önemli buluş gerçekleştirdi.

Elektriksel kuvvet kimyasal molekülleri, o güne değin sanıldığı gibi uzaktan etkileyerek ayırtırmıyordu, moleküllerin ayrışması iletken bir sıvı ortamdan akım geçmesiyle ortaya çıkıyordu. Bu akım bir pilin kutuplarından gelse de, ya da örneğin havaya boşalıyor olsa da, böyleydi. İkinci olarak, ayrışan madde miktarı çözüldüden geçen elektrik miktarına doğrudan bağımlıydı. Bu bulgular Faraday 'ı yeni bir elektrokimya kuramı oluşturmaya yöneltti. Buna göre elektriksel kuvvet, molekülleri bir gerilme durumuna sokuyordu.

1839'da elektriğe ilişkin yeni ve genel bir kuram geliştirdi. Elektrik madde içinde gerilmeler olmasına yol açar. Bu gerilmeler hızla ortadan kalkabiliyorsa gerilmenin ard arda ve periyodik bir biçimde hızla oluşması bir dalga hareketi gibi madde içinde ilerler. Böyle maddelere iletken adı verilir. Yalıtkanlar ise parçacıklarını yerlerinden koparmak için çok yüksek değerde gerilmeler gerektiren maddelerdir.

Faraday, ayrıca mıknatıs kutupları arasında döndürdüğü bir bakır yuvarlak ile devamlı bir akım elde etmeyi de başardı. 1832 ve 1833'te elektrolizinin iki temel kanununun formüllerini buldu.

1840 yılında ışık enerjisi ile elektromanyetik enerjinin birbirine çok benzer, hatta aynı olduğu kuramını geliştirdi.

Sekiz yıl boyunca aralıksız süren deneysel ve kuramsal çalışmaların sonunda 1839'da sağlığı bozulan Faraday bunu izleyen altı yıl boyunca yaratıcı bir etkinlik gösteremedi.

Araştırmalarına ancak 1845'te yeniden başlayabildi. 1855'ten sonra Faraday'ın zihinsel gücü azalmaya başladı. Ara sıra deneysel çalışmalar yaptığı oluyordu. [Kraliçe Victoria](#) bilime büyük katkılarını göz önüne alarak Faraday'a Hampton Court'ta bir ev bağışladı.

Faraday [25 Ağustos 1867](#)'de öldü.

Osmanlıda Modern Eğitim, 1868

III. Napolyon'un Milli Eğitim Bakanı [Victor Duruy](#) İstanbul'a geldi. Osmanlı Sultanına eğitim için bir reform tasarısı sundu. Bu yıl Fransız hükümetinin yardımı ile Galatasaray Lisesi kuruldu. Daha baştan yüksek bir eğitim seviyesi hedeflenmişti. Müfredat Fransa'dan alınmıştı, eğitim tamamen Fransızca yapılıyordu. Öğrenciler, liseyi bitirdiklerinde önemli mevkilere geleceklerinden emindiler. Bu okul sadece Müslümanlara değil tüm uyruğa açıktı. Bir anlamda imparatorluğun tüm milliyetleri modernleşmeye çağırılıyordu.

Osmanlılar 1868'de Şurayı Devleti (Danıştay) kurdu. Beş komisyondan oluşuyordu. İçişleri, askeri, maliye, adliye, bayındırlık – ticaret – tarım, eğitim komisyonları vardı. 50 çivarındaki üyesinin hepsi Müslüman değildi. Bu Şurayı Devlet'ten önceki benzer kuruluşlardan olan en önemli farkıydı. Üyelerin içinde eyalet meclislerinden ve loncalardan temsilciler vardı. Bu temsili bir kuruluşa doğru atılmış bir adımdır.

İstanbul şehreminliğinde 6. bölge (Galata-Beyoğlu) denemesi çok başarılı olmuştu. Bu yöntem İstanbul'un diğer semtleri ile eyalet merkezi kentlerin bir kısmına uygulanmaya başlandı.

Bu zaman diliminde gerçek demokrasiye en yakın ülkeler İngiltere ile belki İtalya idi. Fransa, Prusya, Avusturya-Macaristan, Rusya, İspanya'da demokrasi yoktu. İktidar tamamen hükümetlerin elindeydi. Belçika, Hollanda, İsveç, Danimarka, İsviçre'de demokrasiden söz edilebilirdi. ABD'de, Avrupa dışı bir ülke olarak demokrasi ile yönetiliyordu. Osmanlı ise 1839 Tanzimat fermanından beri epey yol almıştı ve almaya devam ediyordu.

1868 Osmanlıda Diğer Bazı gelişmeler

10 Ocak 1868'de Babıali Girit ile ilgili bir tüzük çıkardı. Adada seçimle gelen adli ve idari kurullar kuruldu. Bütün kazaların temsilcilerinden oluşan bir genel meclis oluşturuldu. Her kurumda Müslümanlara eşit sayıda Hıristiyan olacaktı. Vergilerin bir kısmı iptal edildi, bazıları hafifletildi. Adada Türkçe yanında Rumca da resmi dil oluyordu. Avrupa devletleri memnundu.

Ancak Ali Paşa [Girit isyanı](#)nı sürekli olarak besleyen kaynağı yani Yunanistan'ı durdurmak gerektiğini biliyordu. 11 Aralık 1868'de Yunanistan'a bir ultiatom verdi. Tatminkar bir cevap alamayınca Yunan kıyıları abluka edilmeye başlandı. Girit isyanı iyice çöktü.

1868'ten itibaren [Bahauallah \(Mirza Hüseyin Ali\)](#) ve ailesi Akka'ya yollandı. Orada ölümüne kadar yaşamaya devam etti. Ölümünden sonra Akka'nın hemen yanındaki Hayfa şehri, Bahai Merkezi oldu.

Fransa'da yayınlanan Muhbir bağınaz bir Müslümanlık yapıyordu. [Ali Suavi](#)'nin Mustafa Fazıl ve arkadaşları ile arası açıldı. Muhbir'den ayrılan Namık Kemal, Ziya ile birlikte Londra'da "Hürriyet" gazetesini çıkarmaya başladı (Haziran 1868). Ali Suavi Paris'te "Ulum"u, Mehmet Paris'te "İttihat"ı, Cenevre'de "İnkılap"ı yayınladılar. Yeni Osmanlı örgütü dağılmıştı.

1868'in Diğer Gelişmeleri

Britanya, Rusya arlığı ile Orta Asya'nın hakimiyeti için ekişiyordu. Britanya, Yakup Beyi kendi yanına çekmek amacıyla 1868'de özel elçisini yolladı. Yakup Bey Hindistan üzerinden silah yardımını almaya başladı.

Japonya'da İekli anlaşmalar feodal dönemin de sonunu getirdi. lke önce kargaşaya sürüklendi. 10 yıl kadar süren kargaşanın ardından Tokugava şogunluğu tarihe karışırken, 1868 tarihi itibariyle [Meiji](#) Restorasyonu dönemi başladı. Hakimiyet İmparatora geçti.

Bu 1868 Japon Devrimiydi.

Bu tarihten sonra Japonya'nın dış politikası da belirlendi ve İkinici Dünya Savaşı sonuna kadar öyle kaldı. Öncelikle Japonya etrafında koruyucu bir kuşak oluşturmak gerekiyordu. Japonya etki bölgesini, kendine hammadde temin edebilecek olan hammadde üretim bölgelerine kadar yayacaktı.

Amerika Transkontinental Demiryolu, 1869

Kuzey Amerika'da, 30 milyon bizon büyük ovalarda dolaşıyordu. Bu dokunulmamış arazi Amerika'yı ikiye bölüyordu. Batıya gitmek için yol Amerika'nın güneyinden dolaşıyordu ve 28.000 Km idi. Yük arabaları ile Batıya gitmek isteyenler, bu yoldan geçmişler ve en az 20.000 göçmen yollarda ölmüştü.

Lincoln Batı ile Doğuyu birleştirmek istiyordu. [Kıtayı kat edecek demir yolu](#) yapımına yeşil ışık yakmıştı. Bu 3.000 Km'den uzun bir yol olacaktı. Ama ülke kaderini değiştirecek bir girişimdi. Önlerindeki en büyük engel Sierra Nevada dağlarıydı. Demiryolu yapımının başında mühendis [Theodor Judah](#) vardı. Bu girişim şu ana kadar yapılmış en görkemli projeydi. Judah'ın projesi gereği iki şirket birden çalışmaya başladı. Hem doğudan ve hem de batıdan demir yolu yapımına başlandı. Yol Utah'ta birleşecekti. Bu proje bugünün parası ile 2 milyar dolara mal oluyordu.

Göçmen işçiler gece gündüz çalıştılar. Çok miktarda Çinli işçi getirildi. Çinliler hem daha az para alıyor ve hem de daha tehlikeli işlerde çalışıyorlardı. Çinlileri insan hayvan arası bir canlı gibi bakılıyordu.

Sierra Neva'da daki granit, dünyanın en sert granitlerindedir. Bazen yol günde ancak 15 cm ilerleyebiliyordu. Kayalar nitrogliserin ile patlatılıyordu ki bunun için kayada delikler açmak icap ediyordu. Nitrogliserin çok tehlikeliydi. Patlayınca güneşin yüzeyi kadar 5.000 santigrat derece sıcaklık oluyordu.

Dağlar geçildikten sonra, eskiden günde 25 cm olan ray döşeme işi 10 Km'ye kadar çıktı.

10 Mayıs 1869 günü yolun yapımı bitti. 6 aylık yolculuk 6 güne inmişti.

Osmanlı İmparatorluğu Milliyetçilikle Dertli, 1869

Osmanlılardaki Mason Doğu Birliği Locasının 143 üyesi olmuştu. İçlerinde Fransızlar ve diğer ülkelerden Doğuya gelmiş olanlar vardı. Giritliler, Ermeniler, Yahudiler, Rumlar vardı. İçlerinde 50 tanesi Müslüman'dı. Sultanın başyaveri, başmabeyincisi, müfettişler, valiler, din adamları, subaylar, yargıçlar üye olmuşlardı. Locanın en önemli iki Müslüman üyesi, Devlet Şura Başkanı İbrahim Ethem ile Prens Mustafa Fazıl'dı.

Bu 143 kişi Osmanlı Yenileşmesine katkıda bulunanların içinde küçük bir gruptur. Ancak ne kadar değişik insanı bir araya getirdiğini göstermesi açısından enteresandır.

Askeri ve sivil bürokrasi içinde iyi Fransızcası olan, Batı tarzı yaşam ve düşünceye sahip kişiler çoğunlukta ve kendilerini belli ediyorlardı. Bu kişiler fırsat buldukça Rousseau ve Voltaire okuyor, yeniliğin cengaverleri oluyorlardı. Bu insanlar gelecekte yapılacak devrimlere kapıyı aralayanlardı.

1869 yılında Osmanlı tebaası yeniden tanımlandı. Eskiden, Müslümanlar ve Müslüman olmayanlar olarak ayrılmışken, şimdi tüm tebaa Osmanlı olarak tanımlanıyordu. Osmanlı olmayanlar ecnebiydi.

1869'da Gregoryen Ermeniler [Mıgırdıç Kırımyan](#)'ı Patrik olarak seçtiler (1869 – 1873). Bu patrik Ermeni Meclisini Osmanlı Devletinden özerklik isteyecek noktaya itenlerin başında gelecekti.

Osmanlıda Nizami mahkemelerde görev yapmak üzere lise seviyesinde bir okul kuruldu. Buna ilave, Victor Duruy'un raporu uyarınca bir eğitim nizamnamesi yayınlandı. Bu nizamname ile lise ile eş anlamlı " Mektebi Sultani " lerin açılması yolu açıldı.

Duruy'un tasarısında liselerden başka, pek çok fakülteden oluşan bir üniversitenin (Darülfünun) kurulması da ön görülüyordu. Bu deneme de yapılacaktı.

1869'da yeni bir kararname ile askeri hizmet süresi ağırlaştırıldı. 4 yıl süreli etkin hizmet (nizamiye), sonra 6 yıl süren bir ihtiyat askerliği, peşinden de 40 yaşına kadar süren mustahfiz (koruyucu) olmak vardı.

Bu sırada Osmanlı ordusunda 210 bin nizamiye, 190 bin redif ve 300 bin mustahfiz ile büyük bir ordu vardı. Bu ordu 1 milyon'dan fazla askeri olan Prusya ordusundan oldukça zayıftı ancak yine dünyanın güçlü ordularından biriydi. Askerlerin çoğunda " Martini " denen tüfekler vardı. Bu silahların da miadı dolmak üzereydi.

Osmanlı ordusu kara ve deniz gücü ile caydırıcı ve saygı uyandırıcı bir güç olarak duruyordu.

Ancak milliyetçilik mayalanıyor ve imparatorluğun dibini oyuyordu. Ortaya çıkacak olan ayrılıkçı akımları bu ordu bastırmaya çalışacak ancak büyük bir direnç ile karşılaşacaktır.

Amerikan İç Savaşı bittikten sonra tekrar Avrupa Amerika ticareti başlamıştı. Bu son senelerde tekrar hızla büyümeye başlamış olan Anadolu dokuma sanayine bir darbe oldu. Pamuk dış satımı hatırı sayılır bir şekilde azaldı.

Osmanlı Umumi Kredi Bankası açıldı.

1869'da Belçika, Fransız ve Avusturyalı kapitalistleri bir araya gelerek Demiryolu Şirketi Hümayunu Osmanlı Avrupa'sında faaliyet yapmaya başladı. Bunun adı daha sonra "Doğu Demiryollarını İşletme Şirketi" olacaktır. Bu şirket kısa sürede 1000 Km'lik bir bölümü işletir olacaktı.

1869'da Girit'te yeni bir ayaklanma teşebbüsü oldu. Avrupa İmparatorlukla Yunanistan arasında bir savaş çıkmasından korkuyordu. Ocak ayında III. Napolyon'un girişimi ile Paris'te bir konferans toplandı. Ama bu konferans adaya sağlanacak yeni bir şey bulamadı. Yayınlanmış olan tüzük yeterliydi.

Görünen o idi ki Babıali yenileştirmeler ile imparatorluğun dağılmasını sanki kontrol altına almış gibidir. Evet Girit'te yaşam olağan akışına kavuşmuştu ama zaman milli hislerin galeyamına geldiği zamandı.

Divanı Ahkamı Adliyenin başındaki Ahmet Cevdet Paşa, hukuk ve ceza davalarına bakacak nizamiye mahkemeleri sistemini kurdu. Aile ve miras işlerine bakan şeriat mahkemeleri ve ticari mahkemelerin konusu dışında kalan konular artık nizamiye mahkemelerinin görev alanındaydı. Sistem şöyle düzenlenmişti. Nahielerde ihtiyar meclisleri sulh mahkemeleri olarak görev yapıyordu. Kaza, sancak ve illerde kadıların başkanlığında Müslümanlardan ve Müslüman olamayanlardan seçilmiş meclis adındaki mahkemeler bulunuyordu.

Keçecizade Büyük Mehmet Fuat Paşa, 2 defa sadrazam, 5 defa hariciye nazırı, 1 defa sedaret kaymakamı, savunma bakanı, adliye bakanı, devlet bakanı, sedaret müsteşarı, elçi, defalarca fevkalade komiser (Mısır, Romanya, Teselya, Lübnan) olmuş en önemli devlet adamlarından biriydi. Son zamanda kalbinden şikayet ediyordu. 54 yaşında 12 Şubat'ta öldü. Cenaze merasiminin yapıldığı gün milli matem ilan edildi.

Süveyş Kanalının Açılması, 1869

1869 [Süveyş Kanalı](#) açıldı. Bütün manilere rağmen, kanal 17 Kasım 1869'da trafiğe açılmıştı.

Baştan kanala karşı olan İngiltere kamuoyu da bir süre sonra girişime hoşgörü ile bakmıştı.

Açılışa gemilerden oluşmuş bir konvoy düzenlendi. Bu konvoyun başında Fransa'nın kraliyet yatı bulunuyordu. Açılışa [Mısır Hıdivi İsmail Paşa](#) tarafından, hem Ortadoğu hem de Avrupa ülkelerini temsil edecek şekilde, birkaç bin kişi davet edildi.

Gelenler arasında Fransa imparatoriçesi [Eugenie](#), Avusturya-Macaristan imparatoru [Franz Joseph](#) ve daha pek çok ünlü kişi vardı. Bu açılışa ilk defa [Verdi](#)'nin [Aida](#) operası temsil edildi.

<http://www.youtube.com/watch?v=bNEu09pVD8E>

Kanal 162,5 Km uzunlukta idi. 60.000 işçi çalışmıştı. Bu işçilerin çoğu angarya olarak çalıştırılmıştı. Kanal ilk yapıldığında 22 m genişliğinde, 8 m derinliğindeydi. Kanalda trafik zor olsa da Hint okyanusu artık Atlas okyanusuna yaklaşmıştı. Londra Bombay yolculuğu 3 aydan 18 güne inmişti. Hindistan için navlun bedeli dörtte üç azalmıştı.

1869'un Bazı Gelişmeleri

Osmanlı Devleti standartlaşmaya gitmeye çalışıyordu. Okka'nın standart ve milli olarak tarifi yapıldı. Ancak tüm imparatorlukta standart okka kullanımı başarılı olamadı. Bu standartlaşma sadece Osmanlıda değil pek çok başka Avrupa ülkesinde de daha tam oturmamıştı. Örneğin Rusya böyleydi.

[Gramme](#) ilk dinamoyu yaptı. Dinamo ile elektrik elde etmesi önemli ve ufuk açıcı bir yenilikti. [Swan](#) havası boşaltılmış ortamda ilk akkor lambayı denedi.

Bu sırada [Berges](#) de çağlayanı düzenlemekle uğraşıyordu. Su gücünü kullanarak elde edilecek bol ve ucuz elektrik akımı gelecekte çok işe yarayacağına benziyordu.

[Saint-Beuve](#) öldü.

Hector Berlioz

[Hector Berlioz](#) (1803 –1869) Fransız besteciydi. En çok [Fantastik Senfoni](#) ve [Grande messe des morts](#) (Requiem) ile tanınır. Berlioz modern orkestra kuruluşuna önemli katkılarda bulunmuştur.

[Richard Wagner](#), [Nikolai Rimsky-Korsakov](#), [Franz Liszt](#), [Richard Strauss](#), [Gustav Mahler](#) ve pek çok başka müzik bestekarı üzerinde derin etki yapmıştır.

Lamartine

[Alphonse Marie Louise Prat de Lamartine](#) (Alphonse-Marie-Louis de Prat de Lamartine) (1790 - 1869) Fransız yazar, şair ve politikacıydı.

Şair ve yazarlığının yanı sıra idam cezasına karşı oluşu, köleliğin kaldırılmasıyla ilgili düşünceleri ile politik bir duruş sergilemişti.

1859 yılında Paris'te yayımlanan Histoire de la Turquie (Osmanlı Tarihi) önemli eserleri arasındadır. Lamartine bu eserini Fransa'daki Türk ve Osmanlı kaynaklarını inceleyerek ve daha sonra İstanbul Büyükdere'ye gelip araştırmalar yaparak yazmıştı. . " Orada, Tanrı ve insan, doğa ve sanat hep birlikte, yeryüzünde öylesine mükemmel bir yer yarattılar ki, görülmeğe değer" ve " Dünyaya bir kere bakmak zorundaysan sadece İstanbul'a bak!" demişti. Lamartine İstanbul'un güzelliğine ve haşmetine olan hayranlığını daima belirtmişti.

Fransa Dışişleri bakanlığı da yapan yazar

1851 yılındaki darbeden sonra hayatının geri kalanını yoksulluk içinde geçirdi ve 1869 tarihinde öldü.

Osmanlı Devlet yapılanmasında yenileşme, 1870

Tanzimat'tan sonra Osmanlı Devlet yapılanması hızla değişmeye başladı. Var olan devlet daireler yapısal değişikliğe uğruyor, yeni daireler, fonksiyonlar ilave ediliyordu. Osmanlılar birkaç on yıl içinde her yere uzanan, iyice bürokratik bir merkezi yapı gerçekleştirmişlerdi. Bunun ne büyük bir iş olduğunu anlamak için sadece memur sayısına bakmak bile yeterli olacaktır. XVIII. Yüzyıl sonunda merkezi devlette 1.000 – 1.500 katip varken bu sayı II. Abdülhamit döneminde 100.000 çıkmıştı.

Her devlet için yönetim bürokrasisinin yapısal değişikliği hem çok zor ve hem de çok sancılı olmuştur. Ancak bu Osmanlılarda başka hiçbir yerde örneği olmayacak tarzda çok az problemlili ve kısa sürdü. Bunun temel nedenini Türklerin göçebe ve savaşçı yapısında aramak doğru olacaktır. Türkler çok kolay hiyerarşik yapılar kurduklarını ve çok kolay adaptasyonlar geçirdiklerini tarih boyunca göstermişlerdi. Bu okuduğunuz kitap da bu tarz örneklerle doludur.

Osmanlılar kurumlarını Batıdan ve özellikle Fransa'dan almışlardı. Ama bu sadece bir kopye etmek değil bir uygulamaydı. Yoksa yukarıda dediği gibi Türklerin örgütlenme becerisi olmasaydı, bunu, örnekler ne denli başarılı olursa olsun başarmak kolay ve belki mümkün olmayacaktı.

Osmanlıların devrimle ve cumhuriyetle bir işleri yoktu. Buna karşı Cumhuriyetçi Fransa'nın kurumlarını almakta bir tereddüt göstermemişlerdi. Osmanlı kurumları öyle kolay kolay değişecek bir yapıda değildi. Fransa bunu devrimle yapmıştı. Osmanlının aynı şeyi evrimle yapması mümkün müydü? Fransa modeli alınmıştı, çünkü Osmanlıya en uygun olan buydu. İngiltere uzun zaman dilimi içinde evrimle kurumlarını geliştirmişti. İngiliz devlet yapısı ademi merkezîyetçiydi. Osmanlı Fransa gibi merkezîyetçi bir yapıya sahipti, aralarında epey benzerlik vardı.

1870 başlarında Osmanlı merkezi devlet yapısı derisini değiştirmişti. Artık Babıali'de Dışişleri (Hariciye), İç işleri (Dahiliye), Adalet, Maliye, Vakıflar, Ticaret, Tarım, Bayındırlık bir seri bakanlık (nazırlık) daireleri bulunuyordu. Bakanlara (nazırlar) ilave müsteşarlar da oluşmuştu. Buradan da bir bakanlar kurulu ortaya çıktı. Bu kurul artık Avrupa'daki " kabine " ye çok benziyordu. Burada günlük işler tartışılıyor, kanun taslakları inceleniyor, devlet bütçesi onaylanıyor, çok çeşitli konularda kararlar alınıyordu.

Babıali'deki tüm nazırlıklar içinde en azla Batı etki ve görüntüsü taşıyan nazırlık, hariciye nazırlığıydı. II. Mahmut döneminde temelleri atılmıştı. Şimdi yirmi kadar bölümden oluşuyordu. Bu bölümlerin içinde en dikkat çekici olan " Tercüme Odasıydı ". Yabancı dilde gelişen işleri ve belgeleri Türkçeye çeviriyordu. Bunu yaparken de yeni seçkin dış işleri mensuplarını yetiştiriyordu. Orası bir kulüp gibiydi. Edebi ve siyasi bir tartışma yeridir. Tercüme Odasında eğitilecek kişiler hassasiyetle seçilirlerdi. Bu şanslılar orada çağdaş dünyayı kavrarlardı. Bu eğitim temsilciliklerde ve elçiliklerde devam ederdi.

II. Mahmut döneminde tercüme odasından Rumlar çıkarılmıştı. Dışişleri bürokrasisi Müslümanlaştı. Tanzimat'tan sonra ise dışişleri içine gayrimüslimlerden Ermeniler ve

Museviler geniş ölçüde girdiler. Gayrimüslimler sadece fiilen Evkaf ve Harbiye dışında kalmışlardı. XIX. yüzyılda hiçbir imparatorlukta, egemen din mensupları dışında kalanlar devlet hizmetinde, Osmanlı İmparatorluğunda olduğu kadar kullanılmamıştır. Bunun nedeni basittir. Kültür Osmanlılıktı. Osmanlı olanlar memur oluyorlardı. Osmanlı tarihinde yurtseverlik örneği vermiş pek çok gayrimüslim vardır. Sayıları sayılamayacak kadar çoktur.

Osmanlı elçilikleri tüm dünyaya yayılmamıştı. Sadece on kadar ülkede temsil edilirdiler. Londra, Paris, Viyana, Saint Petersburg, Berlin, Washington ve Roma'da mevcuttular. Dış elçilikler aynı zamanda her ülkede olduğu gibi bilgi toplama merkezleriydiler.

Babaili yönetimi nazırlıklara ilave olarak kanun ve tüzüklerin tartışıldığı heyetlere sahipti. Bunların en eskilerinden biri Meclisi Valayı Ahkamı Adliye (Adalet Yüksek meclisi) idi. II. Mahmut döneminde kurulmuş ve sonra yetkileri arttırılmış olan bu meclis reformların çerçeve kanunların ı hazırlamakla yükümlüydü. Bu meclis uyuşmazlık hallerinde bir istinaf mahkemesi gibi de çalışıyordu. Meclis üyeleri işlerini öyle ciddiye aldılar ki sonunda başlıca kanun sağlayıcısı haline geldiler.

Devlet daireleri oluşunca devamsızlık, rüşvet, savsaklama, devlet malını çalma, yetkiyi kötüye kullanma, disiplinsizlik gibi ahlak dışı davranışlar da başladı. Bunlara karşı yaptırımlar uygulandı. Sadrazamlar mesleki ahlaka mugayir olayları önlemek için mevzuatlar yayınlar oldular. Bürokrasi kendine verilen rolü oynuyordu ama ahlaken hazır değildi.

Bu bürokrasi sadece Müslümanlardan ve Türklerden oluşmuyordu. Özellikle dış işlerinde Müslümanlar, Hıristiyanlar, Museviler vardı. Çeşitli ırk ve çeşitli din mensupları bir aradaydı.

1870'de ilk darülfünun açıldı. Ama başarılı olamadı. Eğitimi fazla laik görülmüş ve ulemanın hışmına uğramıştı. Peşinden mali güçlükler geldi. İlk üniversite başarıyı yakalayamamıştı.

Osmanlı devletinde tıp okulundaki eğitim Fransızcadan Türkçeye döndürüldü.

1870'de Beyoğlu'nda çıkan bir yangında 3.000 fazla yapı yok oldu. Bölge yeniden 1848 İmar Nizamnamesine uygun olarak imar edildi.

1870 yılında Babialı Bulgar kilisesinin bağımsızlığını kabul etti. İstanbul Patrikliği Bulgar kilisesini aforoz etti.

Süveyş Kanalının trafik artışına ayak uydurmak için, kanal firması devamlı olarak kanalı geliştirdi. 1869'dan sonra, bu gelişme hızlandı. 1870'te kanal, yüzeyde 60 m, derinde de 22 m genişliğe ulaştı.

[Mısır Hıdivi İsmail Paşa](#) Kızıldeniz'in bütün Afrika kıyılarını, [Guardafui](#) burnunu işgal etti.

Yılsonunda Namık Kemal İstanbul'a döndü.

1855'de ilk kurulan telgraf hattı hızla artmıştı. 15 yıl içinde, Osmanlı, 36.075 Km telgraf hattına sahipti. Telgraf hatlarının uzunluğu açısından dünyada beşinciydi.

Osmanlılar posta idaresini bir türlü oturtamamışlardı. 1870'de Almanya Osmanlı İmparatorluğunda posta ofisi açtı. Anlaşmaya göre İstanbul ile Almanya arasındaki posta iletimini bu ofis sağlayacaktı.

Daha önce gördüğümüz gibi yabancı ülkeler posta ofisleri açmışlardı. Burada kaçak postacılık yapmaya başladılar. Yabancı postaların bu ahlaki ve kanuni olmayan rekabeti, Osmanlı posta idaresi için sonuna kadar bir sorun oldu.

Şeyh Şamil sürgünde on yıl kadar geçirmişti. Sonunda Çar, Şeyh Şamil'in hacca gitmesine izin verdi. Ancak tedbir olarak oğlu Muhammed Şefi'yi yanında alıyordu ve hacdan sonra Rusya'ya dönmesini şart koştu. Şamil, 1870 yılında Rusya'dan ayrılarak önce İstanbul'a uğradı. Sultan Abdülaziz tarafından karşılanarak sarayda ağırlandı. Şeyh Şamil'in İstanbul'a uğradığı haberi duyulduğunda, halk bu efsane kahramanı görebilmek için saray kapılarına akın etmişti.

ABD’de Demiryolları Göçü Hareketlendiriyor, 1870

ABD’de yapılan demiryolu büyük ovalara büyük bir göçün başlamasına sebep oldu. Sadece 1 yıl içinde 40.000 insan [Nebraska](#)’ya gitti. Hükümet bu göçü destekliyordu. Sadece 10 doları olan herkes toprak için müracaat edip, bedava toprak sahibi oluyordu. Sonuçta ABD topraklarının %10’u arazi yasası ile halka hibe edilmiş topraklardır.

Nebraska fırtınaları, susuzluğu, çekirge sürükleri ile yaşanması en zor yerlerden biriydi 1892 yılına gelindiğinde, Nebraska’ya gidenlerin yarısı geri döndü. Yerlerinde kalanlar ödülü aldı. Ovalar Amerika’nın tahıl ambarı haline geldi. Günümüzde, burada ayda 50milyon ton tahıl ekiliyor.

Ovalarda ağaç yoktu ama insanlara şehir inşa etmek için, ev için ve diğer gerekler için kereste lazımdı. [Michigan](#), [Wisconsin](#) ve [Minnesota](#)’da 50 milyon hektarlık ormandan odun kesiyordu. Oduncular Norveç’ten göç edenlerdi. 1925 yılına kadar Norveç’in üçte biri Amerika’ya göç etmişti.

Şehirler o kadar çabuk inşa ediliyordu ki sokaklara isim verilemiyordu. İsim yerine numaralar kullanıldı.

Ovalardaki bizon sürüleri kimi zaman 40 Km uzunluğundaydı. 1870 yıllarında büyük ovalara yeni bir avcı türü geldi. Bu avcılar kar etmek isteyen ve iç savaştan yeni çıkmış kişilerdi. Avcılar, tüfeklerini geliştirmişlerdi. Bizonları 180 m uzaktan vurabiliyorlardı. Bizonlar postları için vuruluyorlardı.

Bu sırada dünyanın bilinmeyen yerlerine yapılan keşifler de devam ediyordu. [Livingstone](#) (1813 – 1873) Zambezi nehrinin kaynağını, Kongo nehrinin çıktığı yeri bulmuştu. [Stanley](#) onu aramaya gitmiş ve Kongo’da dolaşıp, durmuştu.

Asya’nın, Afrika’nın, Güney Amerika’nın ortasındaki gezilerin hepsi birbirinden zordu. Çılgınlar oralarda, çoğu canını vererek, dolaşıyorlardı.

Fransa-Prusya Savaşı, 1870

Almanya zengin kömür yatakları ile sanayi de hızla ilerlemişti. Ruhr bölgesi, Fransa'daki tüm kömür madenlerinden 2 kat fazla üretim yapıyordu. En zengin kömür madenleri ABD, İngiltere ve Almanya'da bulunuyordu.

Bismarck, güneydeki Alman devletlerini de Prusya'nın denetimi altına almak istiyordu. Ama bunu sağlamak için Fransa'yı halletmeliydi. 1870'te, Fransa, Kral [Wilhelm](#)'den İspanya tahtı üzerindeki haklarından vazgeçmesini, İspanya tahtına Prusya [Hohenzollern Hanedanı](#)ndan Leopold'ün getirilmemesini istedi. Bu talep Bismarck'a aradığı fırsatı sağlamıştı. Rusya ve Avusturya'nın tarafsızlığı sağladı. Fransa ve Almanya çatışma ortamına sürüklendi. Kral Wilhelm'in bu savaş karşı çıkıyordu. Ama savaş başladı. İmparator III. Napolyon komutasındaki Fransız kuvvetleri, [Sedan Muharebesi \(1870\)](#)'nde yenilgiye uğradı.

Bavyerya ve Prusya Krallıklarının 200.000 asker ve 774 topuna karşı Fransızlar 120.000 asker ve 564 topu vardı. Almanlar tüm savaş boyunca üstünlüğü ellerinde tuttular ve bunun sonucunda savaş kesin bir Alman zaferiyle sonuçlandı. Bismarck bu savaşta henüz Alman birliğine katılmamış olan güneydeki Alman devletlerini de safına çekmeyi başarmıştı. Almanya savaşta çok hızlı hareket ediyordu. Prusya ordusunu [Moltke](#) yönetiyordu. Fransız orduları esir düştü, Fransa işgal edildi.

Paris'te ihtilal çıktı. Cumhuriyet ilan edildi. Geçici bir savunma hükümeti kuruldu.

Prusya kuvvetleri Metz'e saldırmamıştı. Paris ise 5 ay direndi. Güçlendirilmiş savunma mevzileri, ateşli silahlara karşı direniyordu.

1870'de [Fransa-Prusya savaşı](#)nda Prusya Fransa'yı yenince İtalya Fransız kuvvetlerini [Papalık](#)tan yani Roma'dan çıkarabilme şansını yakaladı. 20 Eylül 1870'de İtalyan kuvvetleri [Roma'ya girdi](#) ve Roma İtalya'nın başkenti oldu. Papanın cismani iktidarına son verilmişti.

Bu savaştan sonra Osmanlı imparatorluğu da dış siyasetini değiştirdi. İlk iş Fransa'ya dayalı bir siyaset sürdüren Ali Paşanın değişmesiydi. Osmanlı devlet adamları bir ülkeye bağlı siyaset yapmaya alışmışlardı. İbre hemen İngiltere'den yana döndü.

Prusya zaferinden hemen sonra, Rusya, Paris anlaşmasının Karadeniz ile ilgili hükümlerini tanımadığını ilan etti.

1870’de Diğer Gelişmeler

Batıda sanayi ve ticaret kuruluşlarının sayısı hızla artıyordu. krediler iş bölümünü destekleyerek, çeşitlendiriyordu. Perakende satış dükkanları çoğaltıyor, yaygınlaştırıyordu. Geleneksel üretimler, el emeği olarak küçük üretimlere dönüşmüştü. Giysi, çamaşır dikmek bir ev sanatı olarak ve boştaki kadim emeğinden de faydalanarak gelişiyordu.

Bu sırada şirketler olarak sınırlı sorumluluğu olan şirket sayısı hızla artıyordu. Buna paralel şirketlere bağlansan sermaye miktarı da artıyordu.

Her yeni buluş, oluşum veya savaşla yeni şirketler kuruluyordu. Her krizle de pek çok şirket batıyordu. Liberaller bunu doğal bir ayıklanma ve yenileme olarak görüyorlardı. Onlara göre en zekiler, en güçlüler zaferi kazanıyordu.

Bir taratan da rekabetçi ortamda şirketler toplanıyor, büyüyor, tekelleşiyor, sonra da yıkılıp gidiyordu. Tekel kendi kendini yok eden bir kurumdu. Her yeni alan da az sayıda şirket tarafından anında egemenlikleri altına alınıyordu.

Anonim şirketlerin aile şirketlerine veya şahıs şirketlerine karşı bir faikıyeti ortaya çıkmıştı. Çeşitli girişimciler arasında sıkı bağlar oluşmuştu.

Bankalarda belli ellerde toplanmaya başlamıştı. Bankaların tek elde toplanması sanayi ve ticaretinde bir noktada toplanmasını getirecekti.

Coğrafi nedenler gibi nedenlerle eşgüdüm ihtiyacı şirketleri birbirleri ile anlaşmaya götürüyordu. Bu anlaşmalar zamanla yeniden gruplaşmalara sebep oluyordu. Bu arada emek de örgütlenmesini iyileştirmenin yollarını arıyordu.

Ortaya “ [Gentlemen’s Agreements](#) “ denen bir sözlük ve davranış biçimi çıkmıştı. Bu kayıtsız, kuyutsuz ama mutlaka uyulan anlaşmalardı. Karteller, tröstler, holdingler toplaşıyor, bütünleşiyor, iş ve söz birliği yapıyorlardı.

Dünyada uluslar arası ticaret hacmi hızla artıyordu. Batı dünyadan hammadde ve özellikle tahıl alırken, dünyaya mamul madde satıyordu. Ancak sanayileşmekte olan ülkelerde birbirlerine bağımlı hale geliyordu. Bunlar kendi aralarında mal mübadelesinde bulunuyorlardı. Dünya yavaş yavaş tek bir ekonomik bütün olmaya doğru yönelmişti. Böyle bir bütün Batıya muhtaçtı. Arslan payını da İngiltere alıyordu.

Dickens

İngiliz yazarı [Charles Dickens](#) (1812 –1870) öldü.

Memur bir babanın oğlu olarak 1812 yılında doğan Dickens'ın ilk yılları iyi geçti. Babasının borçları yüzünden hapse girmesiyle ailenin durumu çok kötüledi. Henüz 11 yaşında iken bir boya fabrikasında çalışmak zorunda kaldı. 15 yaşında bir avukatın yanına giren genç Dickens, öğrenmeye meraklı olduğu için boş zamanlarında stenografi öğrendi. 1835 yılında Morning Chronicle gazetesine stenograf olarak girdi ve 1835'te "Boz" takma adıyla Boz'un Karalamaları başlığında notlar yayımlamaya başladı.

1837'de ise esas onu ünlendirecek olan [Bay Pikvik'in Serüvenleri](#) adlı kitabını yayımladı. Aynı yıl içinde Catherine Hogarth ile evlendi.

1840'ta Amerika'ya gitti ve burada büyük bir coşkuyla karşılandı. Ama [Genel Okur İçin Amerika Notları](#) kendisini o kadar içtenlikle ağırlamış olanlarda şiddetli tepkilere yol açtı.

Sürekli seyahat etmiş ve çok roman yazmıştır.

1870'te de şöhretinin zirvesindeyken öldü.

1857 yılında barones Burdett-Coutts'a yazdığı şahsi mektuptaki şu ifadeleri ırkçı yönü ortaya çıkarmıştır: " Keşke Hindistan'da başkomutan olsaydım... Yeryüzünde baki kalan en büyük zalimliklerin lekesini üzerinde taşıyan bu ırkın kökünü kurutmak için elimden gelen her şeyi yapardım... Soylarını insan ırkından eksiltmek, topraklarının yüzünü yerle bir etmek için elimden geleni yapardım “.

Alexandre Dumas (baba)

Fransız yazar [Baba Alexandre Dumas](#) (1802 –1870), [Monte Kristo Kontu](#), [Üç Silahşörler](#), [Siyah Lale](#) ve [Demir Maske](#) gibi tarihi romanlarıyla tanınır. Üç yüze yakın macera romanı yazmıştır.

Dumas, geçimini sağlamak amacıyla genç yaşta Paris'e gitmişti. Avukat olmayı planlamış ama geleceğin Fransa Kralı Orléans dükü Louis-Philippe'nin hizmetine girmiştir. Sonra da şansını tiyatrodan denemeye karar vermişti. Yazdığı oyunlar döneminde oldukça ilgi görmüştür. [Napoléon Bonaparte](#) (1831) yeni ölen imparatorun efsaneleşmesini sağlamıştır. Dumas, oyun yazarken tarihsel romanla da ilgilenmeye başlamış ve renkli bir tarihsel fonla, genellikle 16. ve 17. yüzyılda geçen heyecanlı öyküler yazmayı hedeflemiştir. Kalıcılığını da oyunlarıyla değil, bu tarihsel romanlarıyla sağlamıştır.

XIX. yüzyılın en verimli ve en sevilen Fransız yazarlarından. Önce oyunları daha sonra da tarihsel romanlarıyla büyük ün kazanmıştır. Özellikle, Kardinal Richelieu dönemindeki gözüpek kahramanı anlattığı romantik tarzda yazdığı Üç Silahşörler (1844)ve Monte Kristo Kontu (1845) en tanınmış yapıtlarındandır. Dumas'nın renki, açık yürekli, kimi zaman pek inandırıcı olmayan bir üslupla kendi olağanüstü yaşamındaki olayları aktardığı Anılar (1852–54) adlı yapıtı romantik dönem Fransız edebiyat yaşamına ışık tutar.

Dumas başarı kazandıkça kendini pahalı zevklere vermiş ve borçlarını ödeyebilmek için daha fazla yazmaya başlamıştır. Aynı zamanda gazeteciliğe de başlamış, gezi kitapları yazarak para kazanmaya çalışmış ama başarılı olamamıştır.

Alexandre Dumas'nın eserlerini, özellikle de " Üç Silahşörleri " yazarken tarihi oldukça saptırdığı, olaylara fazlasıyla hayal gücünü kattığı söylenir. Bu söylentiler kulağına kadar gelince Duma, " Tarihe tecavüz ettiğimi söylediler ama çok güzel çocuklar doğdu " demiştir.

Osmanlı Aydınları reform peşinde, 1871

Osmanlı İmparatorluğunda yapılmaya devam eden reformlar her ne kadar Saray ve üst Bürokrasiden çıkmış olsa da aydın sınıfının da etkisi başlamıştı. Batıdaki roman, tiyatro gibi edebi türleri alıp bunlara yavaş yavaş alışıp, öğrenen kişiler ortaya çıkmıştı. Bunların içinden bu türleri eleştirmek, tartışmak, yönetimi uyararak, okuyucuya bilgi vermek için kullanan edebiyatçılar oluşmuştu. Bunlar Batıyı öyle övüp, yüceltiyorlardı ki, herkesin dikkati hep Batı üstünde oluyordu. Durmadan daha cesur değişiklikler istiyorlardı. Sistemi itip, hareketin devamını sağlıyorlardı.

Basın 1840'dan itibaren gelişmeye başlamıştı. İmparatorlukta etnik ve dinsel milletlerin çoğunun kendi gazeteleri vardı. Bunların hepsi ilerlemeden yanaydı. Hepsisi adalet ve kardeşlik çağrısında bulunuyorlardı. Ancak bunların yanında ulusalcı ve yıkıcı temalarında gittikçe geliştiği görülüyordu.

Eyaletlerin çoğunda çeşitli halklar bir arada yaşıyorlardı. Buralarda yerel özgürlüklere saygılı yönetsel özerklik istekleri dillenmeye başlamıştı.

Osmanlı imparatorluğunda gazetenin rolü artarken, tiyatro da yükseliyordu. Önce Schiller, Victor Hugo tercüme edildi, Moliere uyarlandı. Tiyatro seyirciyi sosyal yergi ile tanıştıran ve burjuva yaşamını gözler önüne seriyordu. Tiyatro grupları önce Ermeniler tarafından oluşturmuştu. Sonra bunların içine tek tük Müslümanlar da girmeye başladı. Buralarda Avrupa yaşamı sergileniyordu. Bu yaşamla birlikte yurt aşkı, onur duygusu, özgürlük ve adalet yüceltiliyordu. Ama tiyatro kendini sorgusuz sualsiz Avrupai yaşamın kollarına atanları da eleştiriyordu.

Genel olarak bir yandan geçmiş örflere bağlılık devam ederken, bir yandan da bunların önemli bir kısmı eleştiriliyordu.

1871'de Voltaire'in Micromegas'ı tercüme edildi. İlk roman denemeleri de ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu roman denemeleri saflıkla doluydu. İnsanları hüngür hüngür ağlatan duygusallıklarla doluydu. Olaylar kadın erkek ilişkileri etrafında dönüp duruyordu. Ama her durumda çağdaşlığı savunuyorlardı. Kadının kurtuluşu sorununa değiniyorlardı.

Yeni edebiyatın öncüleri arasında üç ad dikkati çekiyordu: [Münif Paşa](#) (1828 – 1910), [İbrahim Şinasi](#) (1826 – 1871), [Ziya paşa](#) (1825 – 1880).

Münif Paşa Osmanlı gazeteciliğinin babalarından sayılır. Münif Paşa insanın doğası, yurt kavramı, toplumun temelleri gibi o güne kadar Osmanlı dünyasında aydınlanma ışığında ele alınmamış konulara değinmiştir. Osmanlı Bilim Derneği (Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye) ve onun yayın organı Mecmua-i Fünun'u kurmuştu. Yayınlandığı yıllar bu dergi Fransa'da Ansiklopedinin oynadığı role benzer çok önemli bir rol oynadı. Osmanlı da ilerici düşüncelerin gelişmesine, bu dergi çok önemli katkılar yapmıştır.

İbrahim Şinasi ve Ziya Paşa da çok önemli gazetecilerdi. Hem gazetecilik, başyazarlık yaptılar ve hem de gazeteyi silah olarak kullandılar. İbrahim Şinasi olsun, Ziya paşa olsun, iki büyük sadrazamı, Ali ve Fuat Paşaları tutucu olarak görüyorlardı. Onların rejimine durmadan çattılar. Sonunda da eleştirilerinin sonucunu sürgün yılları ile ödediler.

Şinasi Aydınlanmaya meftundur ve İslam'a nerede ise arkasını dönmüştür. Ziya Paşa ise İslam mistizminden kaynaklanan bir düşünceye sahipti. Dinsel ve kültürel bir tutuculuk sergiliyordu.

Bir yandan da Ziya Paşa ve Şinasi'den daha genç olan [Namık Kemal](#) (1840 – 1888) etken oluyordu. Romanlar, tiyatro eserleri yazıyordu. Gazetecilik yapıyordu. 1871 – 1873 arasında yayınlanan “ İbret “ de eserler veriyordu. Daha önce Tasviri Efkar'da yazmıştı. Ziya Paşa ve arkadaşlarının el birliği ile Londra'da çıkardıkları “ Hürriyet “ gazetesinde Namık Kemal de vardı.

Namık Kemal, rejimi ve kurumlarını liberalleştirmeye matuf yazılar döşeniyordu. Özgürlüğün yılmaz bir savunucusuydu. Osmanlı İmparatorluğunda “ insanın özgür doğduğunu ve özgürlüğün insan için besin kadar hayati olduğunu “ söyleyen ilk Osmanlı yazarıydı. Diyordu ki “ İnsan hakkı ve amacı, sadece yaşamak değil, özgür yaşamaktır “.

Namık Kemal mistik bir aileden geliyordu. Özgürlüğe bir Tanrı vergisi olarak bakıyordu. Herkesin temel hak ve eşitliğini sağlayacak olan da kanunlarla bunu düzenleyecek olan devletti. Dedi ki: “ Bir modern toplum keyfilik ve adaletsizlikle bağdaşmaz, herkesçe tanınan ve mevki ya da etnik ya da din arklılığı gözetmeksizin herkese uygulanan genel kurallar toplumun işleyişini düzenlemelidir “.

Namık Kemal modern düşünse de İslam'a bağlı bir insandı. Şeriati kaldırıp atamazdı. Devletin adaleti ve kurallar koyması konusunda şeriata göndermelerde bulunuyordu. Meşveret kavramı içinde temsili hükümetin Müslüman dinde yeri olduğunu belirtiyordu. Dönmek istediği meşveret kavramı altında ise mutlakiyetin ortadan kalkması, liberal bir program ve anayasalı bir yönetim vardı.

Namık Kemal meşrutiyeti savunuyordu. Bunu yaparken de III. Napolyon'un II. İmparatorluk Anayasasını örnek olarak alıyordu. İlimliydi ancak Anayasayı tüm gücü ile savunması, mutlakiyetin yıkılma tohumlarını taşıyordu.

Osmanlı'da Yazı Sorunu

Çin yazısında olsun, Osmanlı yazısında olsun, yazıyı tam uygulayabilmek için bir ömrün verilmesi gerekiyordu. Osmanlı yazısı zor öğrenilen bir yazıydı. İmlası karışıktı. Eğitim yaygınlaşırken, bu yazı yaygınlaşmaya direniyordu. Maliye, adliye, eğitim örgütlerinin eleman sayısı artarken kolayca yazılacak, net ve açık bir şekilde anlaşılacak, çabuk öğrenilebilecek bir yazı gerekiyordu.

Subaylar ise artık cahil değildi. Topografya, matematik bilen kişilerdi. Talimatlar hızla okunabilmeli, emirler çabucak yazılabilmeliydi. Bu yeni savaş adamlarının yazıya ayıracak sonsuz vakitleri yoktu.

Münif Paşa, 1863'de sunduğu bir projede Arap harflerinin bitştirilmeden yazılmasını öneriyordu. Ayrıca Türk ses uyumuna uygun sesli harfler kullanılmasını da tavsiye ediyordu. Bu sırada Latin harflerinin kabulünü önerenler de vardı.

Alman Ulusal Birliği, 1871

1871 tarihinde düzenlenen [Frankfurt Barışı](#) ile Fransa, [Alsace](#) ve [Lorraine](#) endüstri bölgesini yitirdikten başka savaş tazminatı ödemek zorunda kaldı. Fransız-Prusya savaşının maliyeti 13 – 15 milyar altın frank kadardı. Ödenen savaş tazminatı ise 5 milyar altın franktı. Savaş 600.000 kişinin hayatına mal olmuştu.

Bu zaferin sonucunda, Alman Ulusal Birliği kurulmuş oldu. Prusya Kralı I. Wilhelm, Alman İmparatoru, Bismarck ise Alman Şansölyesi unvanlarını aldılar. Fransa'nın yenilgisi ise III. Napolyon İmparatorluğu'nun yıkılmasına ve Fransa'da 3. Cumhuriyetin kurulmasına yol açmıştı.

Bismarck Alman Birliği sağlanınca, peşinden uygulama ve düzenlemelere başladı. Ortak para birimi, merkez bankasının kurulması, ticaret kanunu, medeni kanun gibi temel yasalar üzerinde çalışılmaya başlandı.

1871'de yeni Alman Anayasası ilan edildi. Bismarck tek dereceli seçim yapılmasını bu anayasaya koymuştu. Bismarck sermaye emek ilişkisinde devletin işe karışmasını kabul ediyordu. Çalışma süresini sınırlayan kanun, kadın ve çocukların çalışmalarını düzenleyen kanun, ihtiyarlık sigortası ile ilgili kanun Bismarck'ın gündemindeydi.

Savaşlar Kapitalistlerin işine yarar, 1871

Son yirmi senedir Kara Avrupa'sı kendi içinde savaşırken, İngiltere bunun dışında kalmıştı. Böylece ekonomik refah arttı. İşçi sendikası kuvvetlendi ve parlamentoyu seçim sistemini düzeltmeye zorladı. Kiracı olarak ikamet eden işçiler de seçme hakkı kazandılar. Böylece işçilerin politik etkisi de arttı.

Buna karşılık savaşlar kara Avrupa'sında ve Amerika'da hükümetleri büyük borçların altına sokmuştu. Savaş sırasında ve savaştan sonra sermaye iyi kar ediyordu. Ancak bu borçları Atlantik ötesinde ve Avrupa'da Kapitalistler değil halk ödüyordu. Tüketim vergileri ve gümrük vergileri arttırıldı.

Diğer yandan “ [Greenbacks](#) (Yeşil kağıt paralar) “ enflasyona yol açmıştı. Birikimler ve servetler Amerika'ya akıyordu. Greenback'de bu akışı destekliyordu.

1853 – 1871 Avrupa Savaşları ve Amerika İç Savaşı sırasında Kapitalistler iyi kazanmışlar, yeni Kapitalistler türemişlerdi. [Morgan](#), [Carnegie](#), [Rockefeller](#), [Wanamaker](#), Harkness, Farquhar aileleri müthiş servetler elde etmişlerdi. Harkness rom ve viski, Farquhar sedye satarak çok para kazanmışlardı. Avrupa'da [Krupp](#), [Schneider](#), İngiltere'de [Armstrong](#) ve [Vickers](#), Rusya'da [Nobel](#) (Nobel ödülüne adını veren), Kırım savaşı sırasında iki tarafa da barut satan [Du Pont de Nemours](#), sonra [Remington](#), [Hotchkiss](#) çok para kazanan kapitalistlerdendi.

Savaşlarda Prusya [Moltke](#)'yi izlemişti. Moltke Clausewitz stratejisini seçtikten sonra orduyu sorumluluk almaya hazır bir kurmaylarla donatmıştı. Top ateşine ve buna bağlı piyade manevralarına önem vermişti.

1871'den sonra Almanya'da dev yatırımlar gerçekleştirildi. 2 yıl içinde 780 yeni ortaklık kuruldu.

Londra Anlaşması

1856 ile 1870 yılları arasında Avrupa'daki güç dengeleri değişmeye başlamıştı. Bunların içinde en önemlisi İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili politikasının değişmesiydi. Artık Osmanlı'ya pek sempati ile bakmayan bir Britanya ile Kırım harbinden beri Balkan ve Slav milliyetçilerinin desteğini alıp güçlenmiş olan Çarlık Rusya'sı ve kendi çıkarlarını kollayan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu adeta Osmanlı Devleti'ni abluka altına almışlardı.

Hedef Türk Boğazlarıydı. Rusya Balkanlarda etkinliğini artırmıştı. Fransa'nın Prusya karşısında yenilmesinden istifade eden 1856 sözleşmesinin taraflarına bir nota vererek sözleşmenin Karadeniz'i askersizleştiren maddelerini iptal edeceğini bildirdi. Aslında, Rusya hem Karadeniz'in tekrar askerden arındırılmasını hem de artık Türk Boğazları'nın yabancı savaş gemilerine açılmasını istiyordu. Oysa İngiltere ile Avusturya buna karşıydı.

Meseleyi görüşmek için Paris'te bir kongre yapılması önerildi. Osmanlı Devleti, ne Karadeniz'in tekrar askersizleştirilmesini, ne de 1856 'da kazandıkları bazı hakları kaybetmek istememiştir.

1841 ve 1856 sözleşmelerinde olduğu gibi 1871 Londra Sözleşmesi'nde de Osmanlı İmparatorluğunun eski kuralı teyit edilmişti. Osmanlı Devleti kendi güvenliği açısından gerektiğinde istediği gibi " dost veya müttefik " güçlerin savaş gemilerine Boğazları açabilecekti.

Karadeniz'de kıyısı bulunan devletler, bu denizde savaş gemisi bulundurabilecekti.

1923 Lozan Sözleşmesine kadar Türk Boğazlarından geçiş rejimi 1871 Londra Sözleşmesiyle düzenlenmiştir.

1871 Paris Komünü

Prusya ordusu Paris kapılarına dayanmıştı. Millet Meclisi'ni Bordeaux'dan Versailles'a taşıyan Adolphe Thiers hükümeti 1 Mart'ta teslim oldu. Aylardır hem aşağılanan, hem de yoksulluktan kırılan Paris emekçileri ve siyasi örgütleri Paris'in bağımsız bir Komün olmasını istemekteydi. Fransız Devrimi'nin miraslarından Ulusal Muhafızlar Merkez Komitesi, 3 Mart'ta gerici ve kraliyetçilerin çoğunlukta olduğu Versailles yönetimini tanımadığını açıkladı.

Versailles, 17 Mart'ta Ulusal Muhafızların Montmartre tepesinde elinde tuttuğu 171 topu geri almak istedi. 18 Mart sabaha karşı topları almaya gelen askerlere karşı kurulan barikatların üstünde, Montmartre Nöbetçi Komitesi sözcüsü, [Louise Michel](#) adlı anarşist bir kadın liderdi. Askerler komutanlarının "Ateş!" emrine değil, Louise'nin kardeşlik ve birleşme çağrısına uydular.

Haberin hızla yayılması üzerine Paris başkaldırdı.

Her yanda barikatlar kuruldu. Ulusal Muhafız Merkez Komitesi tüm stratejik nokta ve binalara el koydu. Yerel komitelerin onayını alan Ulusal Muhafız Merkez Komitesi Paris'te yeni ve bağımsız bir yönetim birimi kurulduğunu bütün dünyaya ilan etti:

Hareketin tarihi lideri [Louis August Blanqui](#)'nin 17 Mart'ta tutuklanmasına rağmen Komün gerçekleşti. Devrin en tanınmış aydınları Komün'e sahip çıktılar. [Paul Verlaine](#) Komün'ün Basın bürosu şefi oldu. XIX. yüzyılın en önemli ressamlarından [Gustave Courbet](#), [Edouard Manet](#) komündeydi. Dokuz yaşında isyana katılmaktan hapse atılan ünlü besteci [Claude Debussy](#)'nin babası bir Komün sorumlusudur. İsyanların yazarı [Jules Vallès](#), şair [Arthur Rimbaud](#), ilk başta çekinen fakat sonradan yazı ve romanlarıyla sürece sahip çıkan yazar [Victor Hugo](#) Komünden yanaydılar.

"Kanlı Hafta" denen 21-28 Mayıs arasında, 30 bin komüncü, Prusya desteğinde Versailles ordusu tarafından katledildi. [Eugène Varlin](#) gibi modern sendikacılığın kurucusu sayılan aydınlar da ölenler arasındaydı.

Komünün Paris'e hakim olduğu 72 gün süresince, doğrudan katılım, özyönetim, örgütlenme ve ifade özgürlüğü, laiklik, herkese konut, eğitim ve sağlık gibi bugün bile dünyada yer yer hayal bile edilemeyecek birçok sosyal ve siyasi önlem ve ilke uygulandı. Katılımcı demokrasinin, toplumsal cumhuriyetin, çağından, çevresinden sorumlu, çağdaş ve evrensel "Yurttaş" kavramının doğduğu, denendiği yuva 1871 Paris Komünüdür.

Komün Marx tarafından, "Yeni bir toplumun görkemli öncüsü" diye nitelenmiştir.

Osmanlı Yakup Beye Yardıma Çalışıyor

Çin'de [Yakup Bey](#) isyanı devam ediyordu. Tarım havzasının doğu kısmında [Turfan](#) ve [Tanrı Dağları](#)nı aşarak [Urumçi](#)'yi, peşinden Manas, [Piçan](#) ve [İli](#) bölgesini işgal ederek bütün Doğu Türkistan'dan Çin ordusunu sürdü.

Yakup Han ülkede istikrarı sağladıktan sonra Osmanlı Devletine elçi göndererek, Sultan Abdülaziz'den yardım ve himaye talebinde bulundu. Osmanlı İmparatorluğu Yakup Han'ın bu talebini kabul etmiş ve Albay Kazım Bey komutasında 5 muvazzaf ve 3 emekli Subaydan oluşan bir asker eğitim grubunu 1200 piyade tüfeği 6 sahra topu ve cephane yapımında kullanılan barut ve malzemeleri ile Doğu Türkistan'a gönderdi. Heyet Kaşgar'da büyük coşku ve sevinç ile karşılanmış, hutbeler padişah adına okunmuş ve paralar da Sultan Abdülaziz Han adına bastırılmıştır.

Osmanlı Eğitimi Gelişiyor, 1871

1871 yılında Osmanlı Devlet adamlarından Sadrazam Ali Paşa öldü. Ali Paşa Üniversite tasarısının en önde gelen destekleyicisiydi. Onun ölümü ile tasarı da rafa kalktı.

Şimdi yüksek öğrenim yapmak isteyen gençler için tek bir yol kalmıştı. Bu da II. Mahmut devrinde açılmış olan çeşitli yüksek okullardı. 1830'lu yıllardan başlayarak ordu için mühendis, hekim, baytar, müzik çalan yetiştirmekle yükümlü yüksek okullar kurulmuştu. 1859 Mektebi Mülkiye, 1862 Darülmualimin, 1866 Mektebi Tıbbiye, 1870 Kız öğretmen okulu vardı. Bunlar tüm Osmanlı uyruklarına açıktılar. Tıbbiye mektebinde çoğunluk Müslüman olmayanlardaydı.

Bundan sonra Osmanlı subaylarının neden en önde gelen Osmanlı aydınları olacağını anlamak zor değildir. Türkiye için geleceğin kaderi bu okullarda şekillenecektir. Askerler Osmanlı İmparatorluğu yıkıntılarında diri bir Cumhuriyet çıkaracaklardır. Ve yenileştirmeleri daha da hızlı gerçekleştirerek “ Muasır medeniyete “ yetişmeye çalışacaklardır. Ancak unutulmasın ki ulema devlet yönetiminde çok tecrübeli ve ustadır. Onlar ilk sarsıntıları atlatınca tekrar Müslüman bir devlet veya devletler konfederasyonu kurmak için harekete geçecekler ve ele eğitimi alacaklardır. Şimdi devrimci yetiştirmek için çalışan eğitim, gelecek de, yanlış ellerde karşıdevrime adam yetiştirecektir.

Devlet istediği kadar tüm tebaaya eşitlikçi yaklaşırsa da buna yeterli cevabı alamayacaktı. Müslüman olmayan unsurlar kendi din adamlarının ve Avrupa'nın faaliyetleri sonucu kendi dil ve kültür miraslarına çok bağlıydılar. Buna ilave reaksiyonerdiler. Türk ve İslam damgası taşıyan hiçbir şeyi özümleyemezlerdi. Ve ellerinde devlet okullarından çok daha iyi öğretim yapan kendi okulları vardı.

1871'de Ermeni cemaatinin İstanbul'da 48, Anadolu'da 469 okulu vardı. Helenikos Philologikos Syllogos (Yunan Edebiyat Derneği) çabaları sayesinde Greklerinde buna benzer bir eğitim ağı vardı. Sayıları görece az olan Yahudilerin okul sayısı daha azdı. Ama Paris'teki Evrensel İsrail Birliği çabaları ile Yahudi okulları sayısı da hızla artacaktı.

Yabancı okullardan bahsederken misyoner faaliyetlerini de unutmamak gerekir. Sadece Amerikan misyonerlerinin 1870'de 205 okulu olduğundan bahsedilir. 1863'de kurulan Robert Kolejinde bunların arasındaydı. Katolik misyonerlerin de yüzlerce okuldan oluşmuş ağı vardı. Misyonerler Osmanlı İmparatorluğunu kültürel olarak sömürgeleştiriyorlardı.

Osmanlı Devlet adamları olup bitenin farkındaydı. Bu okullar ayrılıkçı fikirlerin tohumlarının dikildiği yerlerdi, ayrılıkçı akımlara insan yetiştiren merkezlerdi. Ancak, İmparatorluk kendine güveniyordu. Önceliği de yenileşmeye vermişti. Ayrılıkçı akımları önemsiyor ama en önceliğe koymuyordu. İleride biraz önlem alınacaktı. Bu da II. Abdülhamit döneminde olacaktı. O zamana kadar Babaili Hıristiyan misyonerleri hareketlerinde serbest bıraktı. Babaili Batılı devletlerin dostluğuna çok ihtiyaç duyuyordu. Batılılarda eğitimde azınlıklara ve misyonerlere verilen hakları Osmanlıların modernleşmedeki en belirgin işareti olarak kabul ediyorlardı. Devlet yanlış tercih kullanmış, yabancı hayranlığı ile altının oyulmasına razı olmuştu. Halbuki bilmeli idi ki her işin başı eğitimidir. Ama modern eğitimden gelmeyenler bunu nasıl anlayacaklardı.

Osmanlı Dış Ticareti

Osmanlı imparatorluğunda daha önce bahsedilen ticaret anlaşmalarının peşinden dış ticaret hızla artıyordu. 1840'da Osmanlı dış satımı 4,7 milyon sterlindi. Şimdi 20 milyon sterline çıkmıştı. Dış alım da 5,2 milyondan 24 milyona yükseldi. Yani dış ticaret 5 misli artmıştı.

Bu dış satım artışı tarım ve hayvancılık kökenli bir artıştı. Tütün, pamuk, buğday, arpa, kuru üzüm, incir, ipek, haşhaş, tiftik tüm satışların %60'ını oluşturuyordu. Arkadan boya çıkarılan bitkiler, zeytinyağı, yağ çıkarılan bitkiler, deri, sünger vs geliyordu.

Dış alım da ise giysi, silah, mobilya, alet, makine, saat, telgraf telleri, ilaç, şeker, baharat, kömür başta satın alınan ürünlerdi. Dış ticarete sürekli Avrupa'dan alınan mallar ağır basıyordu. Osmanlı sonuna kadar dış ticarete denge kurmayı başaramayacaktı. Ama asıl sorun, dışarıdan gelen malların ülkedeki zanaat ve sanayi üzerindeki kötü etkisindeydi. Örneğin 1843'de 20.000 parça pamuklu ve ipekli üreten Bursa ilinde şimdi bu sayı 3.000'e düşmüştü.

Batı mallarının girdiği her yerde yerli sanayi veya üretim çöküyordu. Direnebilenler, ana yolların dışında kalan yörelerdi. Bu açıdan da Doğu Anadolu şanslıydı.

Osmanlı dış satımı belki Osmanlı devletinin içine pek yaramıyordu ama Avrupa pazarlarını da hareketlendiriyordu.

Osmanlı – Avusturya Bankası ve Avusturya – Türk Bankası kuruldu.

Yeni Osmanlı Hareketi

İstanbul'a dönmüş olan Namık Kemal, Ali paşanın ölümü üzerine "İbret" gazetesini çıkarmaya başladı.

Yeni Osmanlı hareketi bir fikir hareketiydi. Meşrutiyet, imparatorluğun kötü gidişine dur diyecek bir ilaç gibi görülüyordu. Genel kanı çok para harcayan sarayın, ülkeyi zor duruma düşürdüğü yönündeydi. Keyfi harcama ve keyfi vergilere son verilmesi gerekiyordu. Ayrıca meşrutiyet halka hürriyet verecekti.

Çeşitli milletler hür bir meclis çatısı altında, kendilerine uygun kanunları yaparak, istedikleri gibi yaşayacaklardı. Böylece imparatorluktan ayrılma düşüncesi de sönmülenecekti. Avrupa'nın müdahale kapısı da kapanacaktı.

Yeni Osmanlılar, değişik milletlerden bir ulus çıkarmaya çalışıyorlardı. Bu anlamda Namık Kemal vatan üzerine şiirler yazıyordu. Osmanlı aydınları el birliği ile büyük bir helecane ve azimle, imparatorluğun parçalanmasını durduracak yolu buldukları inancı ile vatan sevgisinin peşine takılmış akıntıya kürek çekiyorlardı.

Onların hayalci olduklarını söylemek doğru değildir. Belki koşullar el verseydi, başarılı olabilirdi.

Yabancı posta ofislerinin kaçak postalarına karşı pul kullanım zorunluluğu getirildi. 18 Haziran 1871 posta nizamnamesi posta nakliyesinde hükümet tekelini belirtiyordu. Hiçbir ülke ve kişiye ayrıcalık tanınmayacaktı. Kısa sürede vilayetlerde posta müdürlükleri kuruldu.

Osmanlı devleti telgraf ve posta konusunda kısıkanç davranıp, imparatorluk içinde kimseye haberleşme hizmetinde bulunma hakkı vermemişti.

Osmanlı Dış Siyasetinde Değişme, 1871

Prusya'nın Fransa'ya karşı kazandığı zaferin Osmanlı iç ve dış siyasetinde de önemli etkisi görüldü. Osmanlı reformcuları şimdiye kadar hep Fransa'yı örnek almış ve onu medeniyetin temsilcisi kabul etmişlerdi. Bundan sonra reformcular Fransa'yı her şeyi ile taklit etmeyeceklerdi.

Zaten Ali Paşanın ölümü de iç dengelerin değişmesine neden olmuştu. Tanzimat dönemi yöneticilerinin son temsilcisi artık yoktu. Ancak hala iyi yetişmiş devlet adamları vardı. Ali Paşadan boşalan boşluğu doldurmak üzere devlet adamları arasında mücadeleler başladı.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi dış siyasette artık Fransa'ya değil İngiltere'ye dayanılacaktı.

Ali Paşanın ölümünden sonra Babıali'deki istikrar bitti. Sadrazamlar bir biri peşinden gelip, gitmeye başladılar. Kısa dönem içinde devletin politikası devamlılık göstermemeye başladı. Alınan dış borçlar verimli ve yararlı yatırımlara kullanılmıyor, lüks harcamalar ile yok olup gidiyordu.

1871'in Diğer Bazı Gelişmeleri

Demiryollarının genişlemesi Avrupa ve Amerika'da sürüyordu. [Cenis tüneli](#) bitmişti. Yapımı 5 yıl sürmüş, 1.300 m yüksekte 13 Km'lik tünel açılmıştı. Cenis tüneli herkese cesaret vermişti. [Gothard](#) tüneli inşaatına başlandı. Gothard tüneli 15 Km olarak 10 yılda tamamlanacaktı. Çalışma çok zor koşullarda yapılmıştı. Yer yer 86 derece sıcaklıkta çalışılmıştı. Bu tünel açılırken otomatik delme makineleri de kullanılmaya başlandı.

1871'den sonra önce Almanya, peşinden Fransa ve daha sonra İtalya kendilerine ham madde bölgeleri aramaya başladılar. Gözlerini Doğuya çevirmişlerdi.

Böylece himayesi olmayan bölgelerde yeni bir uluslar arası müstemlekeler mücadelesi başladı. Monroe Doktrini ise Amerika kıtasını bu mücadelenin dışında bırakmıştı.

Mısır da, Tunus da borç içinde kıvranıyorlardı. Fransa Tunus'u gözüne kestirmişti. Fransa Tunus borçlarının ödenmesine müdahil olarak, işlere karışıyordu. 1871'de Tunus yeniden Osmanlı devleti toprak bütünlüğüne bir fermanla katıldı.

Şeyh Şamil, 1871 yılında Hac ziyareti için bulunduğu Arabistan'da öldü ve Medine'de gömüldü.

1868'de Buhara'yı alan Rusya, şimdi Yakup Bey isyanından faydalanarak İli bölgesini ele geçirmeye çalışıyordu.

Japonya geliştirdiği dış politikaya uygun olarak Çin ile ittifak anlaşması imzaladı.

Bizonların sonu, 1872

Kuzey Amerika'da avcılar Bizonları vuruyorlardı. 1872'de sadece Kansas'a 1 milyondan fazla bizon postu yollandı. Batıda her post 3 dolar demektir. Avcılar iyi para kazanıyorlardı. Bizon derileri fabrikalarda tahrik kayışı olarak kullanılıyordu. Bizonun kalan parçalarından da ayakkabı üretiliyordu.

Kızılderililer, beyazlara ne yaptıklarını anlamadan bakıyorlardı. Ancak hepsi, bizon katliamının hayatlarını etkileyeceğini biliyordu. Ovalardaki yerliler bizonlara muhtaçtı. Onlar doymak için avlanır ve bir kırıntıyı bile ziyan etmezdi. Bizon besin, çatak kaşık, silah, kap-kacak, çadır, giysi yani her şey demektir. Kızılderililer ve bizonlar son buzul çağından beri hep bir aradaydılar. Kızılderililerin ataları, ortada daha at yokken, bizonları yürüyerek avlardı.

Atlar Amerika'ya İspanyollarla gelmişler ve büyük ovalara kaçanlar, orada hızla üremişlerdi. Şimdi 1 milyon at ovalarda koşuyordu. Atların evcilleştirilmesi, Kızılderililerin hayatını değiştirdi. Hepsi mükemmel bir binici oldular.

At, ok ve Kızılderili bir araya gelmişti. Bir silaha mermi verilen sürede, Kızılderili 250m yol alıp, 20 ok atabiliyordu. Bizonlar saatte 50 Km hızla koşuyordu. Kızılderililerin bizon avı birkaç gün ve birkaç yüz kilometrede gerçekleşebiliyordu.

Beyaz adam 10 yılda 30 milyon bizon öldürdü. Avcılar postu alır, arkadan gelen ceset toplayıcılar ise geri kalanı alıp, sanayi mamulüne çevirmek üzere satarlardı.

Amerikan Kızılderililerini ayakta tutan kaynak, kısa sürede tükenmişti.

1872 yılında [Andrew Carnegie](#), Amerika'nın en büyük çelik endüstrisini kurdu. Fabrika kurulurken, borsa çöktü.

Genç Osmanlılar Mücadeleye Devam Ediyor, 1872

Şehzade V. Murat, Fransız Büyük Doğu Locasına müracaat ederek Mason olmak istedi.

Osmanlı sürgünleri, Genç Osmanlılar dışarıda 5 yıl geçirmişlerdi. Olgunlaştılar. Buldukları Avrupa başkentlerinde mutlakiyete karşı mücadelelerini sürdürüyorlardı. Avrupa'daki yaşamı, sosyal ortamı ve teknolojiyi gözleri ile görmüş, içinde yaşamışlardı. Bu onların inandırıcılığına güç kattı. Genç Osmanlılar ile mutlakiyet arasındaki mücadele II. Abdülhamit tahta çıkana kadar sürecekti.

Aslında herkes yenileştirmeden, liberalizmden yanaydı. Sorun bunun ne kadar ve nasıl yapılacağıydı. Yönetim dizginleri elinde tutmak isterken, Genç Osmanlılar temsili bir rejim istiyorlardı.

Bu sırada İstanbul'da 18 rüştiye mektebi vardı. Buralarda 1859 öğrenci okuyordu. Eğitimde ilerleme yok denecek kadar azdı.

1872'de, İstanbul'da atlı tramvay şebekesi ulaşımına açıldı.

İstanbul Bankası açıldı.

İngiliz sermayesi ile yapılmış olan ve İzmir'i iç bölgelere bağlayan demiryolu Alaşehir'e varmıştı. İzmir – Kasaba demiryolu adını taşıyordu. Uzunluğu 169Km idi.

Avrupa'da Coğrafya Yaygınlaşıyor, 1872

Avrupa devletleri kendi içlerinde, yeni menfaatlerinin gereğine uygun yeni anlaşmalar yapıyorlardı. Avusturya, Almanya ve Prusya arasında yakınlaşma vardı.

[Theophile Geutier](#) öldü.

İtalya'nın tanınmış yazarlarından [Mazzini](#) (1805 – 1872) öldü. Cenova'da doğmuştu. 1821'de Cenova'ya kaçmış olan Piemonteli kaçaklar arasında temsili bir hükümet kurmaya çalışmış ancak başarılı olamamıştı. “ [Carbonari](#) “ hareketine katıldı. Marsilya'ya sürgüne gitti. Burada Saint Simoncu düşünceyle tanışmış olmalıdır. Ancak İtalya'nın bağımsızlığı ve Avusturya işgalinden kurtulması önde gelen isteğiydi. Tanrı tanır bir yazardı. Vahiye inanmış ve sistemini buna dayanarak kurmuştu. Kendini bir müjdecisi olarak tanıttı. Mutlaka yeni bir kurucu gelip, yeni bir din kuracaktı.

Mazzini politikada demokrat ve cumhuriyetçiydi. Her açıdan eşitliği savunuyordu. Gerçek hükümdar Tanrı'dır diyordu. Halk ise Tanrısal kanunun tatbikçisiydi. Tanrıdan aldığı ilhamla iyi ve yanılmaz olan halk, tek dereceli seçimle, yönetimi adil ve faziletli kişilere emanet edecekti. Mazzini kralların Tanrısal hakkı yerine ulusların Tanrısal hakkını koymuştu.

Mazzini Avrupa'da 13 -14 devlete uygun düşen 13 – 14 milliyet bulmuştu. Milli bir bütünlük içinde olmayan Avusturya ve Osmanlı yok olmalıydı. Onları ayakta tutan maddi güçleri ve diplomasileriydi.

İtalya tüm uluslar içinde en yüksek görevi üzerine4 almalıydı. Bu entelektüel ve moral kılavuzluk göreviydi. Mazzini, İtalya ulusal uyanışının başlıca unsurlarından biri olmuştu. İngilizceye çevrilen eserleri ile etkisi Hindistan'a da yayıldı.

Ölmeden az önce 1871 Paris Komününün yaptıklarına karşı çıkmıştı.

İspanya'da [Üçüncü Carlist Savaşı](#) başladı. [Carlizm](#), Burbonlardan ayrılan bir koldan olan [Naip Carlos](#)'dan inenlerin İspanya tahtında hak iddia etmeleriyle oluşmuş bir politik hareketti. Bu savaş 1876 yılına kadar sürdü.

Şimdi Avrupa'da nerede ise her okulda dünyanın 5 kıtasını gösteren haritalar vardı. Atlaslar yayınlanıyor ve kullanılıyordu. Ancak topografik haritaların hazırlanabilmesi için büyük bir çaba gösteriliyordu.

Jeofizik, jeoloji ve fiziksel coğrafya konularında da hızla mesafeler alınıyordu. Dünyanın kabuğu didik didik ediliyordu. Kuram üzerine kuram kuruluyordu. İklim de inceleniyor, modeller yapılmaya çalışılıyordu.

Denizler ve okyanuslar üzerinde çalışmalar ve bilgi de ilerliyordu.

1872'in Diğer Olayları

[Birinci Enternasyonal](#)'in (Uluslararası İşçiler Birliği) Eylül 1872'de beşinci kongresi Lahey'de yapıldı.

Lahey Kongresinde anarşist [Mikhail Bakunin](#) ve [Karl Marx](#) arasında ciddi bir tartışma oldu. Bakunin'in Marx'ın fikirlerini otoriter olarak değerlendirmesiyle başlayan gruplar arasındaki tartışmanın sonunda anarşistler dışlandı ve kongreden ayrıldılar. Bu anarşist ve sosyalist grupların birlikte yer aldığı son kongre oldu.

Bu kongreyi [anarşistler](#) kadük ilan ettiler.

Kovboy, 1873

[Hive Hanlığı](#) Ruslar tarafından ele geçirildi.

Kuzey Amerika'da Bizonlardan boşalan yerleri sığır sürüleri ile onları güden atlı adamlar aldı. Kovboy dönemi başlamıştı. İç savaştan sonra 6 milyon sığır başı boş dolaşıyordu. Sığırlar doğuda 4 dolar, batıda 40 dolar ediyordu. İç savaştan sonra ülke nüfusunun %60'ı kırsal alanda, fakir bir yaşam sürüyordu. Sığırların güdülmesi söz konusu olunca genç erkekler akın akın gelip, kovboy oldular. Texas'da 35.000 kovboy vardı. Hayvan sürülerini Batıdan tren istasyonlarına kadar getirmek kilometrelerce yol kat etmek demektir. Tehlikeliydi. Çok adam yollarda öldü.

Her üç kovboydan biri Afrika kökenliydi. İç savaştan sonra serbest kalan siyahlar, kovboy olmaya gelmişlerdi. Ekiplerde ırka, dine bakılmazdı. Ne renk olursan ol ekip dayanışması insanı koruyordu.

Texas'da silah bir yaşam tarzı haline gelmişti. Kovboy günde 1 dolar kazanıyordu. 1875 de [Colt](#) tarafından üretilen [Colt](#) (altıpatlar, revolver) 12 dolara satılıyordu.

Lincoln siyahları özgür yapmıştı, Colt'ta onları eşit yaptı.

Kovboyların sonunu [dikenli tel](#) getirdi. Bu basit bir icattı. Yeni çiftlikler ½ milyon hektar alanı kapsıyordu. Ama büyük baş hayvancılık, çiftçiliğin önüne geçmişti. Sığırlar ekinleri perişan ediyordu. Bu nedenle çıkan çatışmaların hattı hesabı yoktu. [Joseph Glidden](#), 1873 yılında bir kahve değirmeni kullanarak çelik tellere yeniden şekil verdi. Amerikan ovaları dikenli tellerle parsellendi. Böylece büyük başların arazilere girişi engellenmişti. Kovboyların bu parlak dönemi sadece 20 yıl sürmüştü.

Kriz, 1873

Bu sırada Kapitalist dünyada [1873 Ekonomik Krizi](#) vardı. Fiyatlar 1847 krizinden 1850'e kadar az çok düşmüştü. 1850 ile 1856 arasında sert bir yükselme oldu. Sonra salınımlı bir döneme geçildi. Bu dönemde kapitalizm birbirinin ayağına basmadan büyüyordu. Böylece pazarın barışçı bir şekilde büyüyeceği izlenimi doğdu. Koloni yönetimleri bile yumuşar gibi olmuştu. Üretim durmadan genişliyor ve yükseliyordu. Sanki hiç durmayacakmış gibiydi.

1873'den başlayarak fiyatlar yeniden düşme eğilimi gösterdi. Kar düştü. 1850'den beri gözlenen kişi başına reel gelir yükselişi yavaşladı. Avr4upa'da savaşlar yerine silahlanmaya dayalı bir barış vardı. Teknik ilerleme hızla devam ediyordu. İşçi emeği aşırı sömürülüyordu. Alım gücü düşüktü.

Kriz bastırınca tarım ürünleri de azaldı. İşçi ücretleri önce azalmaya karşı direndi ise de sonunda o da krize kapıldı. Hayat patronlar için de işçiler için de ağırdı. Girişimler verimi arttırma, yeniden örgütlenme, daha da yayılma ile sorunu çözmek istiyorlardı. Bu ise sosyal mücadeleyi keskinleştirdi ve sınıflar arası çelişki büyüdü. Ancak çalışma araç ve yöntemlerindeki değişikliklerle pek çok firma da kurtuldu.

Büyük bunalım böylece teknik ilerlemeyi hızlandırdı. Batı kapitalizmi dünyanın geri kalanına daha sert bir baskı uygulamaya başladı. Batı emperyalizm yoluna helecanla girmişti.

Krize rağmen Viyana ve Lyon'da sergiler açıldı.

1873'ün Bazı Olayları

1873 yılında Amadeo İspanya tahtından indirilerek, Cumhuriyet ilan edildi. [On Yıl Savaşı](#)nda ve [Üçüncü Carlist Savaşı](#)nda meydana gelen zorluklar, Amadeo'yu tahtından etmişti. Cumhuriyet ilan edilmişti ana monarşistler çalışmalarını sürdürüyorlardı. Monarşistlerin bir kısmı İspanya tahtına tekrar Bourbonları getirmek istiyorlardı. Bunun için Kraliçe İsaabel'in oğlu [Alfonso](#) adaylarıydı.

Osmanlı topraklarında demiryolu yapımına hem Avrupa sermayesi istekliydi ve hem de Babıali istekliydi. Asker sevk etmek, ürünleri değerlendirmek, ülkeyi denetlemek için demiryolu biçilmiş katandı. Bütün Osmanlı yöneticileri demiryoluna özlem duyuyorlardı. Demiryolu konuşulurken, Topkapı Sarayının Bahçesini bir bölümünün gidebileceği konu olunca, Sultan Abdülaziz: “ Tek yapılsın da isterse sırtımdan geçsin “ demişti.

Su Yolları

Demiryolları Avrupa'da Suyollarını mağlup edememişti. Suyolu taşımacılığı ucuzdu ve bunu kullanıyordu. Bir ara araçlarının eskiliği nedeniyle suyolları taşımacıları demiryollarına boyun eğer gibi olmuştu. Bu sırada İngiltere'de demiryolu taşımacıları suyollarını satın aldılar. Fransa'da ise Loire ve Allier gibi ırmaklarda yapılmaz oldu. Ancak Fransa telaşlanmıştı. 1873'den itibaren suyollarının düzeltilip, genişletilmesi için 1 milyar franktan fazla para ayrıldı.

Almanya özellikle Rhein nedeniyle suyollarının ucunu hiç bırakmamıştı. Setler yapıldı, zor su dönemeçleri düzeltildi, limanlara devasa havuzlar yapıldı, taşıma ücreti nerede ise yoka indirildi. Sanayi ve yerleşim suyollarına göre düzenleniyordu. İsviçre'nin de içinde bulunduğu çok geniş bir bölgenin kaderi Rhein'in elindeydi.

Tuna havzası da düzenlenmeye başlanmıştı. 1856 Paris anlaşması Tuna'yı siyasi vesayetten kurtarmıştı. Peşinden Avusturya-Macaristan imparatorluğu tuna üzerindeki, vergileri kaldırmıştı. Tuna gittikçe buğday ticaretinde daha önemli bir role sahip oluyordu.

Rusya [Neva](#) kanalını açıp, Hazar denizini Baltık'a bağlayan 4.000 Km'lik [Marie sistemini](#) devreye sokmuştu. Bu sırada toplam 800 Km kanallar açılmıştı.

ABD'de ise Erie kanalı durmadan derinleştiriliyordu. Mississippi'nin ağzı durmadan temizleniyordu. ABD gölleri tam bir içdeniz hüviyeti kazanmıştı.

Brezilya için Amazon üzerinden seyahat vazgeçilmezdi.

Mısır'da Nil, Çin'de Sarı Nehir, Avrupa sermayesinin getirttiği buharlı gemilerin hizmetindeydi.

Mısır Hıdivliği

Osmanlı devleti Galatasaray Sultanisinden sonra Darüşafaka Sultanisini açtı. Darüşafaka yetim ve öksüzlerin eğitimini hedeflemişti. Okul bilime önemli bir yer veriyordu. Bir bölümünü de telgraf eğitimine ayırmıştı. Buradan mezun olanlar ülkede iletişimin gelişmesine büyük katkı yapacaklardı.

Mısır Hıdivi İsmail Paşa İstanbul'da temaslar yaparak, yetkilerini arttırmaya çalışıyordu. Padişaha 1 milyon, nazırlara aralarında paylaşmak üzere 600 bin lira verdi. Dış istikraz yapma ve ordusunu sayıca arttırma yetkisi elde etti.

Mısır'ın ilk borçlanmasını Sait Paşa yapmıştı. Çeşitli borçlanmalar sonunda 1873'de borç miktarı 68,5 milyon sterlin'e ulaşmıştı. Mısır aldığı parayı İstanbul'dan daha akıllıca kullanıyordu. Paranın bir kısmı orduya giderken bir kısmı da yeni okullar açmaya, sulama kanallarına, fabrikalara kullanılıyordu. Ancak borçlar çok yüksek faizle bulunabiliyordu. Borç para bulunamadığında Mısır, 5 yıllık vergisi peşin ödeyenlerin verginin yarısını a etmişti.

Adam Sedgwick

[Adam Sedgwick](#) (1785 – 1873) modern jeolojinin kurucularından biridir. Galler'deki [kaya katmanlarını](#) inceledikten sonra, [Devonian](#) ve daha sonra [Cambrian](#) dönemi jeolojik dönem olarak kabul edilmesini teklif etmiştir.

Charles Darwin gençken ona yol gösterici oldu. Daha sonra, Sedgwick, Darwin'in doğal seçim yoluyla evrim teorisine açık yüreklilikle karşı çıktı.

1808'de Cambridge Üniversitesinden mezun oldu. 1818'den 1873'de ölene kadar Cambridge'de jeoloji profesörü olarak ders verdi. Koyu bir Anglikandı.

Avrupalılar Tropik ve Subtropik Bitkileri Dünya'ya yayıyor, 1874

Avrupa tropik bitkilere el atmıştı. Çeşitli kokuları sağlayan bitki veya bitki özleri sıcak bölgelerden geliyordu. Çin anasonu, karanfil, limon kokusu tüm Avrupa'da aranıyor ve kullanılıyordu. Tropik bitki yağları damıtılarak boyalar elde ediliyordu. Guatemala'nın kırmızı böceği, Çin veya Hindistan'ın çiviti kullanılıyordu.

Avrupa dünyaya [haşhaş](#) ekimini yayıyordu. [Koka](#)dan faydalanmanın ve onu pazarlamanın yollarını bulmuştu.

Tarçın ağaçları, vanilya sarmaşıkları, karabiber ağaçları ekimi ve üretimini yaygınlaştırıyordu. Tembel yerliler bu ekimlere razı ediliyordu.

Avrupa tıbbında Hint yağı da önemli bir yer tutmaya başlamıştı.

Kanton ipeği, Manilya keneviri, Hint keneviri dokuma bitkileri olarak Beyazlarca çok aranan ve kullanılan ürünlerdi. Avrupa'daki ipek böceği hastalığı, Avrupa ham ipeğini yerle bir etmişti. Beyaz dünya tekrar ham ipek ithaline başlamıştı.

Pamuk tabii ki dokuma bitkisi olarak en fazla aranan ve kullanıldı. ABD topraklarında 1 milyon Km2 yer tutan pamuk üretimini iç savaş nedeniyle sekteye uğramıştı. Avrupa'nın dokuma sanayi ham madde sıkıntısı çekmişti. İç savaştan sonra Amerikan pamuğu hızla sanayideki eski yerini aldı. Ancak Avrupa üreticileri tek kaynak problemini bir daha yaşamak istemiyorlardı. Sıcak, sulu, mumbit topraklı, iş gücünün ucuz olduğu her yerde pamuk üretimi teşvik edildi. Ganj vadisi, Nil çevresi, Adana pamuk üretimine iyice açıldı. Peşinden Çin, Brezilya, Antiler, Meksika, Nijerya, Uganda gelecekti.

XIX. yüzyılın başında dünyada kullanılan giysi içinde %12 olan bitkisel kaynaklı dokuma, XIX. yüzyılın sonunda %50'ye yükselecekti.

Beyazlar keyif içkilerinin üretimini de ele almışlardı. Çay, kahve kakao üretim ve ticareti karlıydı ve talep gittikçe artıyordu. Seylan'da, Güneydoğu Asya'da çay bitkisi dikilip, ürün alınmaya başlayınca, bu konuda Çin'in tekeli bitmişti.

Benzer bir uygulama kahveye yapıldı. Amerika'da kahve üretimi başladı. Java, Seylan, Guyana, Antiler, Bahia, Sao Paulo, Kolombiya, Venezüella derken nerede uygun yer varsa orada kahve üretilir oldu. Her Avrupa ülkesi kendi kolonilerinde veya kendi hükmü geçen yerlerde kahve ve benzeri ürünleri üretmeye çalışıyordu.

Ancak Brezilya kahve pazarına öyle haşmetli girdi ki sonunda kahve üretmek cazibesini kaybetti.

Benzer şekilde kakao üretimi de dünyaya yayıldı. Amerika çayı Asya'nın elinden, Kahveyi Afrika'nın elinden almıştı. Onlarda kakaoyu Amerikanın elinden aldılar.

Tropik yemiş olarak Muz da Beyazlarca tanınır ve sevilir olmuştu. Muz Amerika kıtasında yetişiyordu. Avrupalılar onunda üretimini dünyaya yaymaya çalıştılar ama uzun bir süre Amerikan muzunu ile diğer üretimler başa çıkamadılar.

Artık Avrupa'ya dünyanın her yerinden besin akıyordu. Beslenme iyice çeşitlenmişti. Turfanda yiyecekler ortaya çıkmıştı. Avrupalıların elinde her tip koloni vardı. Bu kolonilerde her tip toprak ve iklim vardı. şarap, üzüm, zeytin, hurma, turunçgiller, incir, bütün gıdalar ve her tip turfanda meyve ve sebze Avrupa'nın sofrasındaydı.

1874'de Bazı gelişmeler

1874'de İngiltere'de haberleşme için borular kullanılmaya başlandı.

1874 yılında İstanbul Sultani Mektebinde bir sınıf hukuk mektebi olarak ayrıldı.

İstanbul'da ilk kız rüştiyesi açıldıktan 16 yıl sonra, İstanbul'daki kız rüştiye okulları sayısı 9 olmuştu. Öğrenci sayısı 294 idi.

Osmanlı İmparatorluğu, yaşadığı her ekonomik sıkıntıda dış borç almayı alışkanlık haline getirmişti. Osmanlı İmparatorluğu 1854 yılında dış borçlanmalara başlamış ve 1874 yılına kadar 15 ayrı dış borçlanma yapılmıştı. Bu dönem içinde 239 milyon lira borçlanıldığı halde, hükümetin eline yalnızca 127 milyon lira geçmişti. Bu borçların verimli kullanılmaması sonucu, kısa sürede, değil borçlar, faizleri bile ödenemez hale gelindi. 1874'te devlet mali iflasın eşiğine gelmişti, bir kararname çıkardı. Bu kararnamede, Osmanlı İmparatorluğu vadesi gelen borç taksitinin ancak yarısını ödeyeceğini açıklıyordu. Ancak açıklanan bu söz de yerine getirilemedi.

Türkmenistan'a hakim olan Yakup Bey, 1874'de Britanya ile antlaşma imzaladı ve Britanya Kaşgar'da konsolosluk açtı. Britanya Yakup Beye Kaşgar Emiri olarak hitap ediyordu. Bu sırada Rusya'da Kaşgar'da konsolosluk açtı. Osmanlı Devleti ise Yakup Bey'i resmen Emirliğe atanmıştı.

[Liu-kiu](#) ve [Formoza](#) adalarında bazı Japonlar öldürüldü. Bunun üzerine Japonya bu adalara silahlı kuvvetlerini yolladı. Çin ile yapılan görüşmeler sonunda, büyük bir tazminat karşılığı, Japonya kuvvetlerini geri çekti.

Fransa Tonkin'i ele geçirdi.

İflas, 1875

Osmanlı imparatorluğunda mevcut 120 ticaret mahkemesi Ticaret Nezdimden alınıp Adliye nezaretine bağlandı. Meclisi Ticaret ve Ziraat kuruldu. Az sonra ziraat ve sanayi odaları kurulacaktı.

Osmanlı borçları yükselmiş, yükselmiş, sonunda geline yerde, devlet borçların faizlerini bile zamanında ödeyemez hale gelmişti. Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, 6 Ekim 1875’de faizlerin ancak yarısını ödeyebileceğini ilan etti.

Bu karar alacaklıların tepkisini çekti. Bu tepkiyi, Mahmut Nedim Paşa muhalifleri hemen istismar etmeye başladılar.

Hersek bölgesi Sırp ve Avusturyalıların sürekli kışkırtması altındaydı. Bazı Hıristiyanlar vergilerin ağırlığından şikayet ederek 13 Nisan 1875’de Karadağ’a sığındılar. Osmanlı devleti bunların durumunu inceleyip affetti. Ancak bu topluluk geri dönünce hareket sahalarını genişletmek için çalışmaya devam ettiler. Hersek’te isyan başlamıştı.

1875 Bazı Gelişmeleri

Ağustos 1875, bütün zorluklara rağmen Carnegie'nin dev çelik fırınları hazırlanmıştı. Çeliğin toplu üretimi başladı. Dünya değişiyordu. Amerika'da çelik fiyatları %80'den fazla ucuzladı. Üretim birkaç bin ton üretimden 1900 yılında 10.000 milyon tona çıktı.

Zamanlama daha iyi olamazdı. Amerika'nın kentlerini çelik yaptı.

1875'ten sonra, Süveyş kanalı İngilizlerin ve Fransız özel sektörünün eline geçti. Borç para bulamayan Hıdiv İsmail Paşa, elindeki Süveyş hisselerini satmıştı. Hisselerin çoğunu İngilizler satın almıştı.

Sırbistan Osmanlılara hasım bir devlet haline gelmişti.

Kaşgar Emiri Yakup Bey, İslam'ı iyice öne çıkarıyordu. Camileri ve türbeleri himaye ediyordu. Ama savaş nedeniyle gelirleri yetmiyordu. O da halka ağır vergi yükledi. Türk halkları onu " [Andican](#)'ın çetesi " diye adlandırıyorlardı. Yönetimi boyunca 200.000 [Dungan](#) ile 50.000 Türk öldürüldüğü söylenmektedir. 1875'de Çin, vezir Tso Tsung-t'ang komutasında 40.000 kişilik bir ordu yollayarak, Kaşgar Emirliği'ni yıktı.

İstanbul'da Karaköy Beyoğlu arasındaki metro (Tünel) yapıldı.

Mısır Habeşistan'a saldırdı.

Avrupa'dan dışarıya göç hızlanarak devam ediyordu. 1850 ile 1875 yılları arasında göç edenlerin yarısı Britanya'dan göç etmişti.

Rusya Japonya'ya [Sahalin adasını](#) verip, [Kuril adasını](#) aldı. Değiş tokuş yapılmıştı.

Çin imparatoru öldü. Naip hanımlar naipliklerine devam ettiler. Onların etkisi ile Tsai-tien (Te-tsung, [Guangxu](#)) (1875 – 1909) 3 yaşında imparator oldu.

Avrupa'da Genel Durum

Avrupa'da zenginlik ve nüfus artıyordu. Nüfusun artış nedeni doğurganlıktı. Ancak nüfus Avrupa'nın fakir bölgelerinde artıyordu. Doğu Avrupa ve işçilerle işsizlerin oturduğu semtler en çok doğumun yapıldığı yerlerdi.

Buna karşılık Fransa'da zenginlik hızla artarken doğumlar da hızla azalmaya başlamıştı.

Halk zenginleştikçe doğumlar da azalıyordu.

Avrupa kentleri de sürekli göç alarak büyüyordu. Köylülerin göçü sadece kentlere değildi, ABD'ye de büyük miktarda göç oluyordu.

Avusturya ve Macaristan'da feodal haklar kaldırılmıştı. Rusya'da serflik kalkmıştı. Genel olarak Yahudilere eşitlik verilmişti. Yahudiler kamu hizmetlerinden faydalanmaya başlamışlardı. Doğu Avrupa halklarının büyük bir kısmı köylüydü. Bunların haklarında hukuki iyileştirmeler olsa bile ekonomik açıdan fakirlik, ezilmişlik sürüyordu. Rusya'da hürriyete kavuşmuş ve bir miktar da toprağı olan köylülerin üzerinde ağır bir tazminat yükü vardı. Halkın yoğun olduğu yerlerde köylüye 4 hektardan az toprak verilmişti ki bu köylülere yetmiyordu. Rusya'da köylüler uzaklara gidip iş arıyorlardı. Polonya, Doğu Prusya ve Avusturya'da pek çok köylü mülk sahibinin toprağına yerleşmiş gündelikçilerdi.

Batıda, toprak sahibi köylüleri aldıkları krediler eziyordu. Tarım kredisi bir türlü organize olamamıştı. Tarım işçilerinin ücretleri ise hayat pahalılığından daha yavaş yükseliyordu. Tarım işçileri sefalet içindeydiler. Bunlarla beraber, Batı Avrupa köylüleri için genel olarak yaşamlarında bir iyileşme olduğu söylenebilirdi.

İngiltere gümrük duvarlarını kaldırıncaya orada buğday ekimi de terk edilmeye başlanmıştı.

Fiyat artışları sanayi işçisini de gittikçe daha zora sokuyordu. Fiyat artışları zanaatkarların işine geliyor, onları biraz rahatlatıyordu. Ama sanayi işçisi hayat pahalılığına ayak uyduramıyordu. Onlar zaten yaşayacak kadar bile ücret alamıyorlardı. Evde çalışan işçiler ise makineleşmenin rekabeti karşısında gittikçe çökmüş, yok olmak üzereydiler.

İşçiler durumlarını düzeltmek için sendikalarda organize oluyorlardı. Aynı iş kolundaki sendikalar federasyonlar kuruyorlardı. Federasyonların delegeleri yılda bir kere toplanarak kongre yapıyor, ortak isteklerini hükümete bildiriyorlardı. Sendikalarla işverenler arasında şiddetli anlaşmazlıklar çıkmaya başlamıştı. Şimdi işverenler işe yeni bir işçi alırken, elinden hiçbir sendikaya üye olmadığına dair yazılı beyan alıyorlardı. İşçiler tarafından kurulan tüketim kooperatifleri toptan alımlar yapmaya başlamışlardı. Böylece gıda ve giyim daha ucuza getirilebiliyordu.

Esnafın ve küçük memurun durumu köylü ve işçiye göre daha iyiydi. Fakat bu kişilerin hayatları standarttı ve değişiklikten yoksundu. Sadece karınlarını doyurabiliyorlardı. Bunlar aynı zamanda okumuyorlardı. Dügünler, panayırlar tek eğlenceleri idi.

Burjuvalar karlardan en büyük hisseyi alanlardı. Avukatlar, hukukçular, hekimler, üniversite hocaları bunlara dahildi. Sayıları artıyor, zenginleşiyor ve bir orta sınıf teşkil ediyorlardı.

Bunların bir kısmı menkullere ve/veya gayrimenkullere sahiptiler. Bunların da gelirlerinden faydalanıyorlardı. Çoğu tasarruflarını da değerlendiriyordu.

Doğu Avrupa'da asiller hala yüksek sınıftılar. Ancak Büyük Feodaller ile ufaklar arasında da fark eskisi gibi devam ediyordu. Asiller tüm Avrupa'da hala burjuvaları kendilerinden uzak tutmaya çalışıyorlardı. Ancak Bankerler ve çok zenginler içlerine girmişti. Gittikçe zenginlerle asiller arasındaki fark azalmaktaydı. Asiller hala askerlik ve hariciye dışında bir meslekle uğraşmayı onurlarına yediremiyorlardı. Asiller genel olarak zenginleşmeyi düşünmez olmuşlardı. Büyük asiller ise varlıkları ile zaten zengindiler. Bunlar burjuvaların en zenginlerinin kızlarını büyük miras karşılığı olarak, durumlarını devam ettiriyorlardı.

Zengin Burjuvalar ve büyük Asiller, seyahat ediyorlardı. Deniz banyolarına, kaplıcalara, eğlence şehirlerine, yabancı ülkelere, sanat kentlerine gitmek adet haline geliyordu. Balayı seyahati de genelleşmişti.

Konser, tiyatro, balo, ilk gösterim gibi eğlencelerin sayısı artıyor, buna giden seyirci sayısı da artıyordu. Kumar oynama mahaller ve kentler oluşmuştu. Bunların müdavimlerinin sayısı da epey kabarıktı.

Giyimde moda iyice genelleşmişti. Erkekler İngiliz, hanımlar Fransız modasını takip ediyorlardı.

Ailelerde erkek otoritesi vardı. Ancak zengin dullar gibi birkaç kadın bağımsız yaşayabiliyordu. Halk arasında kadın hem evi yönetiyor, ev işlerini yapıyor ve hem de çalışıyordu. Ancak kadınlar erkeklerden daha az ücret alıyorlardı. Zaten kadının kazandığı para anında ailenin erkeğine tarafından alınıyordu. Zenginler de ev işleri hizmetçiler tarafından yapılıyordu. Burada kadınlar, koca veya babalarından cep harçlığı alıyorlardı. Ancak kadınların kendi servet ve gelirleri bile kendi kontrolleri altında değildi. Kadınlar bir nevi hecir altındaydılar. Öğretmenlik ve ev kalfalığı dışında herhangi bir işe alınmayan küçük burjuva kadınları, tamamen ailelerinin yönetimi altındaydılar. Kocalarını aileleri seçiyor ve onlar bu seçilmiş kocalarla evlenmek durumunda kalıyorlardı.

Hayat zordu, kadınlar için katmerli zordu.

Daha öncede anlatıldığı gibi Avrupa göç ediyordu. Esas göç edenler de proleterlerdi.

Diğer taraftan Avrupa Afrika'nın % 11'ini elinde tutuyordu.

Avrupa'da Politik Rejimler

Avrupa'da bütün devletler, İsviçre hariç, merkezi bir monarşi ile yönetiliyorlardı. Hükümdar veraset yolu ile tahta çıkıyordu. Yürütme tek kuvvetti. Hükümette bakanlar vardı. Hükümdar bu bakanlar yolu ile yönetiyordu. Bakanlar memurları tayin ediyor, asayiş tedbirlerini alıyor, verilmesi gereken ihsan, lütufları veriyorlar, nizamname çıkarıyor, dış ilişkileri tayin ediyorlardı. Kanunları, bütçeyi onlar hazırlıyorlardı.

Anayasa yasama yetkisini iki meclisten oluşmuş bir gruba veriyordu. Bu iki meclis, İngiliz örneğine uygun olarak aynı zamanda ve aynı yerde toplanıyordu. Bu meclislerin en az biri hükümete bağlı değildi. Seçilmişlerden oluşmuştu. Ancak hükümdarın bu meclisi fes etme yetkisi vardı. Sadece Balkan devletlerinde iki değil, bir meclis bulunuyordu. Meclisler kanun tasarılarını ve vergileri tartışıyor, değiştiriyor ve karara bağlıyordu. Vergiler genel olarak İngiliz Bütçe usullerine göre tespit ediliyorlardı. Fransa'da meclise hem giderleri ve hem de gelirleri karara bağlama yetkisi verilmişti ki buna " Maliye Kanunu " deniyordu.

Meclis çalışma kurallarının dayanağı İngiliz usulleriydi. Oturumlar açıktı. Meclisi bir başkan yönetiyor ve üyelere söz veriyordu. Müzakereler belli bir usule uygun yapılıyordu. Meclisin çalışmalarını hazırlayıp, tartışmalara esas olacak raporları düzenlemekle görevli komisyonlar vardı.

Ülkelerin pek çoğu, kamu gelişmesinde rolü olan kişilere seçme hakkı veren eski kuralı uyguluyordu. Bunun ölçüsü gayrimenkule sahip olmaktı. Avusturya, Romanya ve yerel seçimlerde Rusya, seçmenlerini kategorilere ayırmışlardı. Bazı ülkeler de, ihtilaller sonucu ortaya çıkmış olan ve vatandaşların eşitliği ilkesinden hareket eden tek dereceli seçim uyguluyordu. Bu tek dereceli seçimi devletler çoğu zaman işlerine geldiği gibi kullanıyorlardı. Fransa bu sayede imparatorluğu meşrulaştırmış, Almanya ise birliğini kurmuştu.

Sonuçta, Avrupa'ya mahsus bir nevi Anayasa hukuku oluşmuştu. Bu hukukun en belirgin özelliği monarşi ve halkın politik hürriyetiydi. İki meclis bu hukukun garantisiydi.

Ancak hükümdar ile bakanlar, bakanlar ile meclis, meclis ile seçmenler arasındaki ilişkiler, örfelere, kişilere ve ülkelere göre çok fazla çeşitlilik gösteriyordu. Bazılarında bakanlar meclise karşı sorumlu değildi. İngiliz örneğinde olduğu gibi bakanlar meclise karşı sorumlu olunca buna parlamenter sistem deniyordu.

Milletvekilleri imtiyazlı olsun olmasın seçmenlerine zayıf bağlarla bağlıysalar rejim aristokratik bir rejim oluyordu. Tek dereceli seçimler ise demokratik olmak demektir.

Avrupa'da hukukçular kuvvetler ayrılığı fikrini muhafaza ediyorlardı. Ancak bakanların meclislere karşı sorumlu olduğu durumlarda kuvvetler ayrılığından bahis edilebilir miydi? Yargıçları da hükümet tayin ediyordu. Şu halde yargı bağımsız mıydı? İşin özeti, kuvvetler ayrılığı sadece teoride vardı.

Anayasalar vatandaşlarına hürriyet hakkı tanıyorlardı, ancak isyan, savaş gibi devletin tehlikeye girdiği durumlarda, hükümetler kişisel hürriyetleri kendiliklerinden veya meclislerin mutabakatı ile ortadan kaldırma hakkına sahiptiler. Böyle bir durumda normal işleyiş duruyor, mutlakıyetçi bir iktidar başlıyordu.

Bu durumda hükümet meclisleri tatil ediyor, toplantıları yasaklıyor, gazetelerin basımını yasaklıyor, ölüm cezası verme yetkisine sahip olağanüstü mahkemeler kuruyor, tutuklama ve yargılamaları yapma yetkisine sahip oluyordu. Bu özel durum bazı devletlerde muhaliflerden kurtulmak için hakiki bir tehlike yokken de kullanılıyordu.

Kamu görevleri çapraşık bir hal almıştı. Teferruat fazlaydı ve tecrübe gerektiriyordu. Ayrıca her zaman hazır olunmalıydı. Bu devamlı bir meslekten yetişme memur kadrosuna yol açtı. Bu memurlar merkezi devlet tarafından istihdam edilmiyorsa kadroları belediyeler kuruyordu.

İşlemler yazılı hale gelmişti. Yazılı olmayan tek şey meclislerde yapılan konuşmalardı. Bu konuşmaları da gazeteler yazıyordu.

Politik görüşler kendi aralarında asgari müştereklerde birleşerek, politik partiler olarak örgütlenmişlerdi. Mutlakıyetçi veya muhafazakar partiler, iktidarın hükümdar, memurlar, aristokrasi, ruhban sınıfı gibi eski otoritelerin elinde kalmasını müdafaa ediyorlardı. Bunu sağlamak için düzene, otoriteye, aile kavramına ve dine dayanmışlardı.

Liberal partiler, eski iktidarı zayıflatıp, meclisi kuvvetlendirmek istiyorlardı. Liberaller vatandaşların haklarının arttırılmasından yanaydılar. Bakanların meclise karşı sorumlu olmasını istiyorlardı. Söz, basın, toplantı, örgütlenme haklarının genişletilmesini müdafaam ediyorlardı.

Radikaller, Liberallerden tek dereceli seçim ve demokratik eşitlik isteyerek ayrılmışlardı. Radikaller sadece İsviçre’de iktidardaydılar. İsviçre ayrıca federatif olarak örgütlenmiş tek Avrupa ülkesiydi. Kantonlarda (devletlerde) iktidar seçilmiş meclislere aitti. İsviçre’de radikaller halk oylaması metodunu denemeye başlamışlardı. Referandum ortaya çıkmıştı.

Partileşme ve doktrinler artık sadece burjuvaların uğraşı içinde değildi. Zanaatkarlar, köylüler ve işçilerde siyasi hayata girmeye başlamışlardı.

Avrupa'da Üretim

California ve Avustralya'da altın madenlerinin bulunması, altın üretimini birden katlayarak arttırmıştı. Altın üretimi 20 tonlardan 150 tonlara çıkmıştı. Fiyatlar birden yükselmeye başladı. Bu yükseliş, üretimi teşvik ediyordu.

Avrupa'da tarım üretimi genel olarak hala gelişmemişti. Sadece Hollanda gibi bazı ülkelerde verim arttırılmıştı. Prusya'da ise patates ekimi alkol için kullanıldığından, verim artışı konusunda çalışmalar başlamıştı. Almanya kimyevi gübreyi bulmuş ve ülkede demir yolu ağlarını kurmuştu. Bu iki unsur özellikle demiryolu tarım üretimini olumlu etkiliyordu. Demiryolları sayesinde pek çok gıda bozulmadan kentlere varmaya başlamıştı.

Pazarın büyümesi ve fiyatların artması tarım üretimini arttıran unsurlardı. Gıda tarımı artma eğilimi gösterirken, sanayi bitkileri tarımında bir azalma başlamıştı. Bağlara ve ipek böceklerine musallat olan hastalıklar endüstriyel bitkisi üretimini düşürüyordu. Ayrıca boya üretiminde kullanılan bitkilerde endüstriyel boyaların rekabeti ile karşı karşıya kalmışlardı.

Demiryolu yapımı sadece tarım ürünleri pazarını genişletmekle kalmamış, buhar makinesi ile demir ve çelik üretimini de hızla arttırmıştı. Kısa sürede demiryolları tüm Avrupa'yı birbirine bağlamıştı. Bu sektör disiplinli memur, makinist ve işçi istihdam ediyordu. Demiryolları insan, gıda, malzeme ve posta taşıyordu. Posta, posta pulunun da kullanıma girmesiyle hızla yaygınlaşmıştı.

Ancak haberleşmede hız telgraf ile gelmişti. Denizaltı kabloları kıtaları birbirine bağlıyordu. Haber anında dünyaya yayılıyordu.

Teknik gelişmelerde devam ediyordu. Eriyik demirden hava geçirerek onu cüruflarından kolayca temizleyen [Bessemer](#) metodu bulunmuştu. Ayrıca havagazı kullanımı başlamıştı. Bu kullanım da çelik fırınlarını kısa sürede çok yüksek ısılara çıkarabiliyordu.

Demir ve maden kömürü kullanımı arttıkça, maden üretimi de artıyordu. Maden üretimi sadece demir ve kömürde değil, diğer madenlerde de artıyordu. Bakır, çinko, kurşun üretimi artan madenlerdendi. Sanayi geliştikçe tuzların önemi de artıyordu.

Dokuma sektörünün makineleşmesi hızla artıyordu.

Sanayi üretimi yukarıdakilerin ışığında hızla artıyordu. Bu sanayi büyük sermaye istediğinden, para kullanımı artmış, bu da Büyük Kapitalistlere imkan tanımıştı. Kapitalizm sanayi bölgelerinde boy atmaya başlamıştı.

Et ve sütü yiyecekler kent toplumunun beslenmesinde gittikçe daha azla önem kazanıyordu. Sığır ve koyun yetiştiriciliği gittikçe yoğunlaşıyordu. ABD hayvan yetiştiriciliğinde önemli bir aşama kaydederek başa geçmişti. Bunu kısa sürede Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya takip edecekti. Bu devletler Kuzey Batı Avrupa ile rekabet etmeye başlıyorlardı. Hayvansal gıdaların beslenmedeki yeri XVIII. Yüzyıla göre hızla artıyordu.

Mısır ve ayran domuz yetiştiriciliğini de kolaylaştırmıştı. Domuz yağı talebi de artmıştı.

Yumurta talebi de gittikçe artıyordu. Bu da tavuk yetiştiriciliğinin büyümesine sebep oluyordu.

Arıcılıkta aşama kaydediyordu. [Langstroth](#) ve [Dadan hareketli ramkaları olan kovani](#) bulmuşlardı.

Bitkisel veya hayvansal gıdaların kıtalar arasında dolaşımı, pek çok yeni tür hastalığın da kıtalara yayılmasına neden oluyordu. Avrupa'ya tahılla ilgili boz kır hastalıkları geldi. Külleme Amerika'dan Avrupa'ya yayıldı. Akdeniz üzümüne musallat oldu. Aynı şekilde bitki bitleri ve yeni böcekler türleri Avrupa'ya girdiler. Parazitler geldikleri kıtalarda bitkilere fazla zarar veremiyorlardı. Oralarda bitkiler bağışıklık sistemlerini geliştirmişlerdi. Halbuki yeni geldikleri kıtalardaki bitkiler, bu düşmanlara hazırlıklı değillerdi. Perişan oldular. Çözüm orijin kaynaklı dayanıklı bitkilerle yerli türlerin melezleştirilmesinde aranmaya başlandı.

Avrupa'da Ticaret

Demiryolları ve pervaneli gemiler taşıma ücretlerini düşürdü. Bu ticaretin hacmini arttırdı. Buğday, kereste, yün, pamuk, madenler, çay, pamuk, kahve taşımacılığı arttı.

Vadeli satışlar da başlamıştı. Alım satımlar vadeli satışlar şeklinde ticaret borsalarında yapılıyordu. Borsa, alım satım farkının değişmelerine karşı bir nevi güven ortamı yaratıyordu.

İngiltere'den çıkan liberalizm dünyaya ve kolonilere yayılıyordu. Ticarete yasakların kalkması ile ilgili bir temayül ağır basıyordu. Devletler birbirleri ile “ En Fazla Müsaadeye Mazhar Millet “ anlaşmaları imzalıyorlardı. Bu anlaşmalar anlaşma yapılan ülkelere ticaret avantajı sağlarken, rakip ülkeleri zora sokuyordu. Ticarete verilen imtiyazlar ülkelerin siyasi çıkarlarına hizmet edecek şekilde ayarlanarak, bir nevi politik silah olmuştu.

Perakende ticarete ise eski alışkanlıklar devam ediyordu. Bunların başında da pazarlık usulü geliyordu. Pazarlık usulünün karı maksimize ettiğine inanılıyordu. Ancak bu usul nedeniyle malların mağazalarda beklemesi sonucu da beraber geliyordu. Stok enflasyonist ortamda karı arttırıyor, buna karşılık durgunluk zamanlarında sorun oluyordu. Perakende satıcılar, mallarını satabilmek için müşterilerine kredi açıyorlardı. Ayrıca gezgin satıcılar kullanıyor ve siparişleri bu gezgin satıcılar alıyordu.

Avustralya ve California altının büyük miktarda çıkarılması piyasaları etkilemişti. Yeni maden çıkarma metotları ile gümüşün üretimi de iyice artmıştı. Altın ile gümüş arasındaki değer farkı 1000 yıldır, nerede ise sabitti. Şimdi bu denge bozulmuştu. Kıymetli madenlerin bollaşması sayesinde piyasalardaki para miktarı da artmıştı. Bu para sermaye olarak yeni yatırımlara gitse bile yine çoktu. Bunlar bankalarda birikmeye başladı. Bu birikim bankalara banknot çıkarma gücü veriyor. İmtiyazlı devlet bankaları gittikçe artan miktarda tedavüle banknot çıkarmaya başladılar. Böylece piyasalarda para olarak kağıt paralar kullanımı artıyordu. İngiltere de çek kullanımı da devreye girmeye başlamıştı. Çek ile banknot ihtiyacı azalıyor, kredilerin hacmi artıyordu.

Küçük kentlerde kişisel ilişkilerin ağır bastığı özel ve ufak şahıs bankalar açılıyordu. Büyük kredi kuruluşları ise büyük sermayeye ihtiyaç gösteriyor ve bunlar genelde anonim şirketler şeklinde organize oluyorlardı. Bu sonuncular kuruldukları kentlerin dışında da şubeler açarak, kredi ve para ağları örmeye başlamışlardı. Bunlar aynı zaman da mudilerinden topladıkları paraları uzun vadeli istikrazlar şeklinde kullanmaya başlamışlardı. Bu istikrazlar en fazla demiryolu, havagazı yatırımlarına veriliyordu.

Büyük sermaye isteyen sanayiler anonim şirketler şeklinde kuruluyorlardı. Devletler de bütçe açığı verdikçe borçlanıyorlardı. Akdeniz'deki ülkeler böyleydi. Fransa'nın borcu 13 milyara çıkmıştı. Avusturya'da durmadan borçlanıyordu. Bunlar durmadan istikraz yapıyorlardı. Bütün bu menkul kıymetlerin alım satımı borsalar üzerinden yapılıyordu. Borsalar vadeli büyük spekülasyonların yapıldığı merkezler haline geldiler. Bu borsalarda büyük servetler kazanılıyor veya kaybediliyordu. Çoğu zaman insanlar borsalarda mahvoluyorlardı.

Borsalar en önemli uluslararası para piyasaları olmuşlardı. Londra en büyük ticaret ve para piyasası hazinesi olmuştu.

Altın Gümüş Savaşı

Değerli madenler bollaşınca, para da bollaşmıştı. Değerli madenler stoklandıkça, karşılığı olan banknot basımı da artmış ve güvenilmeye başlanmıştı. Şimdi kağıt para alışkanlığı da yaygınlaşıyordu.

Paranın ölçüsü konusunda bir tartışma almış başını gidiyordu. 1850'den önce Asya için ölçü gümüştü. Bu sırada Britanya altını para ölçüsü yapıverdi. Halbuki diğer Avrupa ülkelerinde ve ABD'de gümüş ve altın beraberce para standardıydılar. Altın madeni bollaşırken, Asya'da (özellikle Hindistan) gümüşü çekip alıyordu. Bunun üzerine standart konusu tekrar düşünölmeye başlandı.

Ancak bu sırada altın üretimi azalıp, gümüş üretimi sıçradı. Bu üretim değişikliği düşünceleri de değiştirdi. Afrika'da, Avustralya'da ve Alaska'da altın üretimi başlayınca altını ölçü almak isteyenler şenlendi. Gümüş durmadan değer kaybediyordu.

Liberaller değerli maden bolluğunun ekonomi için iyi olduğunu düşünüyorlardı. Bu sırada fiyatlar artıyordu. Liberaller bunu değerli maden artışına bağlarken Marx bunun kapitalistlerin kar amacından kaynaklandığını söylüyordu.

Japonya'da Samuray Geleneğinin Bitişi, 1876

Meiji dönemi Japonya'nın modern tarihinin de başlamasıdır. Samuray geleneği, 1876 yılında İmparator Meiji tarafından ortadan kaldırıldı. Kılıç taşıma kanunlarını değiştiren Meiji, samuraylığı tarihe karıştırdı.

Samuraylar kendi kültürlerini oluşturmuşlardır. Bir samurayın okuma yazma bilmesi matematikten de anlaması beklenirdi. Diğer sanatlarla ilgilenmesi (dans, go, edebiyat, şiir ve çay) gerekirdi, birçok samuray, arkeoloji, botanik, edebiyat gibi farklı dallarda da çalışmışlardır. Samuraylar aynı zamanda tarihi kitap ve kayıtların tercümesinde de katkıda bulunmuşlardır. Basit şekilde de olsa anatomi ve ilaç biliminde çalışmaları vardır. Edo döneminin sonlarında Almancadan ilaç kitabı tercümesi yapmışlardır. Edo kurallarının kurucusu Oto Dokan, halk arasından sıradan birinin kendisinden fazla şiir hakkında ilgisi olduğunu gördüğünde utandığını ve bunun onu daha çok çalışmaya ittiğini yazar. Samuraylardan muhtaç durumda olmaları ayıptı. Evlenebilirler aile kurabilirlerdi. Samuray kültürü, sıradan halk Zen Budizm anlayışından fantezi Kano kültürüne kadar olan bütün inanç alanlarını içine alır. Birçok samuray sade bir hayat yaşamıştır. Edo döneminde gelişen ticaretle birlikte gelirlerini pirinçten sağlayan samuraylar, oyma işleri ve çiftçilikle de uğraşmışlardır. Mesela patatesi Japon çiftçilerle Samuraylar tanıştırmıştır.

Japon çay seremonisinin gerçek ruhu sakinlik, alçak gönüllülük ve zarafete dayanır. Bu tören, samurayların günlük yaşamlarını düzenleyen formalitelerin bir yansımasıdır. Günümüzde uygulanan çay seremonisi VI. yüzyılın ortalarında çay ustası Rikyu'nun yarattığı biçimin geliştirilmesiyle oluşmuştur. Törenselleşmesi XV. yüzyıla kadar uzanır.

Japonya her ne kadar 1874 anlaşması ile Liu-Kiu ve Formoza'dan çekilmişse de 1876'da savaş açmadan saldırarak, Liu-Kiu'yu aldı. Ayrıca bu tarihten itibaren, Japonya Kore'ye nüfuz etmeye başladı.

Bulgar İsyanı, 1876

Hersek'te Hırvatların, Rodop'ta Bulgarların hareketleri karşısında, Hıristiyanları koruma telaşındaki Avrupa devletleri müşterek hareket etmeye başladılar. Daha doğrusu müşterek hareketlerine devam ettiler. 31 Ocak'ta Avusturya Osmanlıya bir düzenleme önerisi getirdi ise de Babıali bunu pek kale almadı.

1876 Nisan başından itibaren Rodop dağlarında isyan çıktı. Mayıs'ta devam eden isyanı Osmanlı kuvvetleri hemen bastırdılar.

Olaylar Avrupa'ya Türklerin Hıristiyanları katlettiği şeklinde yansıtıldı.

6 Mayıs'ta Selanik'te Alman ve Fransız konsolosları öldürüldü.

31 Mayıs 1876'da Berlin'de toplanan Avrupa devletleri Osmanlı Hükümetine bir memorandum verdiler.

2 Temmuz'da Sırbistan ve Karadağ Osmanlı topraklarına saldırdı. Bu saldırılar başarılı olamadı. Rusya'nın baskısı ile 31 Kasım 1876'da mütareke yapıldı.

Avrupa Osmanlı Balkanlarındaki durumu görüşmek için 23 Aralık 1876'da bir toplantı yapacaktı. Ama o gün, Sadrazam Mithat Paşa, yeni Anayasayı ilan etti. Şimdi herkesin temel hakları koruma altındaydı. Konferanstaki Osmanlı delegesi, artık toplantının bir gereği yok diyerek, toplantıyı terk etti.

Ancak Avrupa devletleri konferansa devam edip, önerilerini Babıali'ye verdiler.

Osmanlı İmparatorluğunda Sultan Abdülaziz Tahtan İndiriliyor, 1876

10 Mayıs 1876'da İstanbul'da öğrenciler gösteriler yapmaya başladılar. Medreseliler sadrazamın değiştirilmesini istediler. Bunun üzerine 12 Mayıs'ta Abdülaziz Mütercim Rüştü Paşayı sadrazam yaptı.

Yeni kurulan hükümette Avni Paşa ve Mithat Paşa da vardı.

İstanbul'da bunalım sürüyordu. Yeni hükümet bazı kararları Abdülaziz karşı çıkar diye alamıyordu. Sonunda hükümet Abdülaziz'i tahttan indirmeyi bir yol olarak benimsedi.

Sultan Abdülaziz [30 Mayıs 1876 Darbesi](#) ile tahttan indirildi. Gözaltında bulundurduğu [Feriye Saraylarında](#) 4 Haziran 1876 günü bilekleri kesilmiş olarak ölü bulundu. İntihar ettiği resmi bilgi olsa da öldürüldüğüne dair ciddi kuşkular vardır.

Haziran 1876'da Osmanlı tahtına V. Murat geçti. Taht'ta ancak 2 ay kalabilecekti. V. Murat Abdülmecit'in büyük oğluydu. İyi bir eğitim almıştı. Fransızca biliyor, Klasik Batı Müziğinden anlıyordu. Amcası Abdülaziz'in seyahatlerinde ona refakat etti. Genç yaşta etrafında ona tavsiyelerde bulunabilecek bir grup oluşmuştu. 1872'de Fransız Büyük Doğu Locasında Mason olmak istedi.

Abdülaziz'in ölümü, V. Murat'ın psikolojisini bozmuştu. Derken Hasan adlı bir yüzbaşı Bakanlar Kurulunu basarak, Harbiye Nazırı Hüseyin Avni Paşayı ve birkaç kişiyi daha öldürdü. Bunlar V. Murat'ın sinir sistemini laçka etti.

Akli dengesinin bozulduğu gerekçe gösterilerek 31 Ağustos 1876'da padişahlık makamından indirildi. Osmanlı tarihi boyunca en az süre yönetimde kalan padişahtı. Tahttan indirildikten sonra birçok siyasi grup tarafından yeniden yönetime getirilmeye çalışılmış olmasına rağmen, bu girişimlerin hiçbiri başarılı olamayacaktı.

Osmanlı tahtına V. Murat'ın kardeşi II. Abdülhamit çıkarıldı.

Mithat Paşa II. Abdülhamit'in sadrazamı oldu. Mithat Paşa reformlara devam ederken, yöntem olarak, kendinden önceki önemli Tanzimat Sadrazamlarından farklı bir yöntem izlemiştir.

II. Abdülhamit, Abdülmecit ile Tirimüjgan Sultanın oğullarıdır. 33 yıl sürecek olan döneminde kendine özgü bir yönetim kuracaktı.

Mithat Paşa

Mustafa Reşit Paşa, Ali ve Fuat Paşalar Hariciyeden gelirken, Mithat Paşa iç işleri yönetiminden gelerek yükselmiş bir kişidir. Eyalet yönetimlerinin çeşitli alt kademelerinde görev yaptıktan sonra 1861 yılında Niş vilayeti valiliğine atandı. Benimsendi ve 3 yıl sonra Tuna eyaletinin başına getirildi. Kendi eyaleti için gerekli gördüğü tüm reformları yapma yetkisi verilmişti.

Tuna eyaleti Silistre, Niş ve Vidin'in birleşmesinden oluşmuş büyük bir eyaletti. Mithat paşa dahi bir yöneticiydi ve orada harikalar yaratmıştı. Zaptiyeyi düzene sokarak asayişi temin etti. 3.000 Km yol ve köprü yaptı. Tuna'da gemi işletmesi kurdu. Köylüyü, sandık kurarak, faiz ve tefecinin elinden kurtardı. Bu sandık daha sonra Ziraat bankasının nüvesini oluşturacaktı. Araba ve payton imal eden bir fabrika kurdu. Kimsesiz çocuklar için ıslahathane adı altında meslek okulları açtı. Tuna adlı bir eyalet gazetesi yayınlattı. ' yıl içinde eyaletin geliri 26 bin keseden 300 bin keseye çıktı. Bir kese 500 krş veya 5 altın liraydı.

1869'da Bağdat'a yollandı. Yönetirken yöneticiliğinin olağanüstü yeteneklerini ortaya koyuyordu. Artık Osmanlı merkezi yönetiminin en etkin kişilerinden biriydi.

1872'de Sultan Abdülaziz, Mithat paşayı birkaç aylığına başbakan yaptı. Esas 1876 yılında II. Abdülhamit'in sadrazamı oldu. Burada çoktandır arkadaşları ile birlikte planladıkları Anayasayı yürürlüğe soktu. Tanzimat sadrazamları, yenilikleri Avrupa'dan alıp getirmişlerdi. Mithat Paşa ise eyaletleri dinliyordu.

İlk Osmanlı Anayasası ilan edildi. Anayasa hazırlıklarına padişah II. Abdülhamit de katılmıştı.

Yerli Kıyımı

1876 yılında [Little Bighorn Savaşı](#) Yerli Amerikalıların en kesin zaferlerinden biridir.

1876'da Amerika'daki 300.000 kıızılderili, devletin kendilerine ayırdığı toplanma bölgelerine gitmek zorunda kaldılar.

1876'nın Bazı Olayları

Osmanlı Devletinde, Türkçe her zaman resmi dildi. Ama bu ilk defa 1876 Anayasasında belirtildi.

Mısır Avrupalılara borçlarını ödeyemiyordu. Dünyu Umumiye Sandığı kuruldu. Mısır fiilen İngiliz ve Fransız yönetimine girmişti. İngiltere ve Fransa Hıdiv İsmail Paşayı ailesi ile birlikte borçlardan sorumlu tutuyordu.

Ruslar [Hokand Hanlığı](#)nı topraklarına kattılar.

Dünyada bir ara azalmış olan misyoner faaliyetleri hızla artıyordu. Misyonerlerin kimi dinsel nedenlerle, kimi macera hırsıyla, kimi ezilen halklara yardım etmek için, kimi eğitimi yaygınlaştırmak, kimi sağlık hizmeti verebilmek için bu işe kalkışmıştı. Yani bir tip misyoner yoktu. İçlerinde silah kaçakçıları veya uyuşturucu tüccarlarıyla işbirliği yapanlar vardı. Bazıları devletlerin ajanlarıydılar. Kimi bilgi topluyor, kimi haklı kendi doğrultusuna çekmeye çalışıyordu.

Ama yine de Cezayir'de, Ortadoğu'da, Madagaskar'da, Çin'de kreşler, yetimhaneler, dispanserler kuruyorlardı. Misyonerler arasında hekim veya hastabakıcı olan çok sayıda kişi vardı.

Amerika'dan Avrupa'ya gelen dorifor zararlısı patateslere büyük zarar verdi. 1876 ile 1880 arasında iki defa salgın yaptı.

Avusturya ile Prusya arasındaki en son savaş da 1866'da yapıldı. Avusturya İmparatoru Franz Joseph zamanında yapılan bu savaşta Avusturya perişan oldu. Az daha XIX. yüzyıl Avusturya'sı politik arenadan nerdeyse siliniyordu. Ama sonuçta buradan Almanya-Avusturya ittifakı ortaya çıkmıştır.

Elektrik telgraf sinyallerini taşıyordu. Şimdi elektriğin sesi de taşıdığı ortaya çıkmıştı. [Elisha Gray](#) ve [Graham Bell](#) telefonu halka tanıttılar. İlk konuşma 3.000 km mesafede olmuştu. Buluşu [Hughes](#) ve [Edison](#) geliştireceklerdi.

İngiltere kraliçesi Victoria kendini Hindistan imparatoriçesi ilan etti. Ele geçirdiği İmparatorluk bir Türk İmparatorluğuuydu. Başına geçen taç ise Moğol tacıydı.

Medeni Kanunlar

Osmanlı toplumu XIX. yüzyılda milliyetler çatışmasının ortasına düşmüştü. Burada bir çözüm düşündü. Mehmet Emin Ali Paşa dahi bir adamdı, Girit'te bulunduğu sırada (1852 – 1855) Kanuni Medeni dedi. Bütün tebaanın cins, mezhep ve din farkları ortadan kalkacaktı. Model olarak Fransız medeni kanununun alınmasını öneriyordu. Döneminin çok ilerisinde bir öneriydi. Cevdet Paşa hemen engelledi ve oturdu Mecelle faaliyetine girişti. Ortaya çıkan “mecelle” İslam Hukuku'nun son dönemi için müthiş bir eserdı. Ama bu bir medeni kanun değildi. Çünkü içinde şahsın hukuku ve aile yoktu. O konulara temas edecek vakit kalmamıştı, iş yarım kaldı.

1860 yılında Rusya'da köylülere hürriyetlerini geri veren kanun çıkarıldı. 1861'de II. Aleksander büyük ümitlerle ve tartışmalarla toprak köleliğini kaldırdı. Ancak Rusya ziraatı ıslah edilmemişti. Rusya'da sadece her dört çiftçi ailesinden birinin atı vardı. Sapan insan kuvvetiyle çekiliyordu. Eşlerden biri sabanın başındayken öbürü çekiyordu. Bu düşük ziraatla, bu fakirlikle, toprak köleliğinin kaldırılması köylülere zenginlik ve hürriyet getirmedi. Şehirlere yayılmaya başladılar ama sanayi de yürümüyordu. Dolayısıyla çarın bütün iyi niyetleri iyi niyet olarak kaldı. Rusya henüz çok az değişmişti.

Japonya ise Alman medeni kanununu alıyordu. 1872 yılında bir imparatorun emri ile bütün eski hukuk lağvedildi. Hepsisi, 645'teki imparatorluk kanunları, 1185'teki samuray kanunları, 1600 yıldan sonraki bütün Tokugava Shogunlarının icraatları bir kalemde lağvedilir. Karar şuydu: Japonya'yı biran evvel Avrupa hukuki temeline oturtulacaktı.

Japonlar araştırıyorlardı. 1870'lerde önce Fransız medeni kanununu çevirttiler ama beğenmediler. Aile hayatı vs konularında çok radikal buldular. “ Biz bir imparatorluğuz, sosyal hayatımızda daha bir muhafazakarlık söz konusu olmalıdır “ deyip orada Almanlara döndüler. Ancak kendi kültürlerini kullanmadılar. Kendileri için Bismarck Almanya'sını daha uygun gördüler. Almanya'dan hukuk profesörleri davet edildi. Tokyo Üniversitesi'nde hukuk fakültesi kuruldu. Japon asistanlar yetiştirildi.

1877, Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi)

Avrupa'da toplanan konferans 18 Ocak 1877'de önerilerini Babıali'ye verdi. Meclis önerileri reddetti.

24 Nisan'da Rusya Osmanlıya savaş ilan ederek, Rumeli ve Kafkaslarda harekate başladı. 1877 Osmanlı Rus savaşı ([93 savaşı](#)) başlamıştı.

Rus Çarı II. Aleksander, Balkanlardaki Slavları Türk hakimiyetinden kurtarmayı en öncelikli işi olarak düşünüyordu. Çıkan 1877 savaşının en önemli nedenlerinden biri Osmanlı İmparatorluğu'nun anayasal monarşiyi ilan ederek meclis toplamaya girişmesi ve Rusya'nın parlamentosuz tek Avrupa ülkesi olarak kalmasıydı. Savaş boyunca Bulgaristan'da bulunan Rus zabitlerinden birinin mektubu ünlüdür. " Slav kardeşlerimizi kurtarıyoruz. Peki, bizim zavallı köylülerimizi kim kurtaracak? ". Bu söz söylendiği zaman güya Rusya 17 yıl önce toprak köleliğinin kaldırmıştı.

Gürcistan'da Rusların kurmuş olduğu yerel idare (Guberniya) altında Gürcistan Kafkasya'nın merkezi olmuştu. Zamanla Azerbaycan, bugünkü Ermenistan Tiflis'in merkez olduğu dünyaya bağlanmıştır. Osmanlı'nın doğusundaki Kars vilayeti 1878'de Gürcistan'a ilhak oldu. Tiflis Rusya'nın subayları, memurları ve aristokratları için en canlı bir yerdi. İran'ın, Türklerin, Ermenilerin bir araya geldiği bu dünya Rusların hakim olmaktan çok hayran oldukları bir merkezdi.

Tiflis bir kültürel merkez haline gelmişti. İlk Türk tiyatrosu diyebileceğimiz Mirza Fethali Ahundzade'nin yazdığı eserler bu şehirde kaleme alınmıştı. Çünkü Ahundov (Ahundzade, Ahundoğlu) tercüme bürosu şefi Baron Rose'nin yardımcısıydı. Tiflis'te aynı zamanda ilk Farsça gazete de yayınlanmıştır. Ermenilerin kültürel faaliyetleri artık burada yoğunlaşmaktaydı.

Tuna'yı geçen Rus birliklerinin ilerlemesi Plevne'de Gazi Osman Paşa tarafından durduruldu ([Plevne Savunması](#)). Plevne önemli bir Osmanlı direniş merkezi olmuştu. Bu sırada Ruslar Şıpka geçidini ele geçirmişlerdi. Plevne dışındaki Osmanlı güçleri hem Şıpka'yı geri alamadılar ve hem de Plevne'ye yardım gönderemediler.

[Gazi Osman Paşa](#) bir süre direndikten sonra 10 Aralık 1877'de huruç yapmak istedi ancak yaralanarak Ruslara esir düştü. Bundan sonra Rus kuvvetleri Balkanlar'da hızla ilerlemeye başladı.

Kafkas cephesinde [Ahmet Muhtar Paşa](#) başlangıçta Rus saldırılarını püskürtmüş ise de sonra 4 Kasım 1877'de Erzurum'a çekilmişti.

Rus kuvvetlerinin yanında Sırbistan, Karadağ ve Romanya da savaşa katılmıştı.

1877'nin Diğer Gelişmeleri

1877'de Osmanlı meclisinde kabul edilen bir kanunla İstanbul şehreminliğindeki belediye yapılaşması tüm imparatorlukta yaygınlaştırıldı.

5 Şubat 1877'de padişah deviren ekibi dağıtmak isteyen Abdülhamit Mithat Paşayı yurt dışı görevine yolladı.

Osmanlı imparatorluğunda Anayasa uyarınca yapılan seçimler sonucu oluşan meclis 19 Mart 1877'de çalışmalarına başladı.

Çin'e isyan edip, Kaşgar hanlığını kurmuş olan Yakup Bey, Çin yenilgisinin peşinden kendi adamları tarafından öldürüldü. Ondan sonra oğulları Çin'e karşı dayanmaya çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. 1878'de Doğu Türkistan tekrar ve tamamen Çin kontrolüne geçmiştir.

Türkistan isyanı 10 milyondan fazla kişinin ölümüne neden olmuştu. Çin sadece bu isyanı değil, tüm isyanları çok adam öldürerek, tabir yerindeyse kökünü kazıyarak bastırıyordu.

Edison ses kaydı yapmaya çalışanların yarışına katılmıştı. Fonograf 'ı buldu.

1877'de Güney Afrika'da altın bulundu. İşletme büyük makineler istediğinden maden işletme büyük şirketlerce yapılmaya başlandı.

Mecelle

İmparatorluk bürokrasisi, ülkenin gereksinmelerine uygun, evrensel kanunlarla ülkeyi donatmaya çalışıyordu. Yeni kanunları hazırlamakla görevli hukukçuların çalışmaları ulemayı çileden çıkarıyordu. Faiz ve İslam hukukunda olmayan ortaklık biçimleri sert tartışmalara yol açıyordu. Ama yine Müslümanlıkla yenileşme bir yolu bulunup, uzlaştırılıyordu.

[Mecelle](#) adını alacak olan Osmanlı Medeni Kanunu önce Sadrazam Ali Paşanın isteği ile Fransız Medeni Kanunu esas alınarak hazırlanmaya başlandı. Ancak kanunu hazırlamakla görevli bürokratlar bu fikre büyük tepki gösterdiler. Babıali de geri adım attı. Şeriata dayanan bir kanun hazırlanması başladı.

Mecelle, [Ahmet Cevdet Paşa](#)nın (1823 – 1895) yönetiminde hazırlanıyordu. Ahmet Cevdet Paşa büyük bir hukukçu, tarihçi ve devlet adamıydı. Hazırlanan Mecelle Hanefi okuluna bağlı İslam kurallarının bir derlemesiydi. Ama Fransız medeni Kanundan da çok etkilenmişti. Sonuçta da ortaya İslam Hukukuna bağlı ve Fransız hukukundan çizgiler taşıyan dev bir eser çıkmıştı. Bu eser, ele aldığı konulara uygulanan yöntemle, anlatımdaki berraklıkla, aydınlık bir izlenimle daha önceki benzerlerinden çok farklıydı. Mecelle'nin yayınlanması 1870 yılında başladı ve 1877 yılına kadar 7 yılda 16 kitap yayınlandı. Mecelle, Arapça " çok büyük boy kitap " anlamına geliyordu.

Kanunu hazırlayan Cevdet Paşa ve ekibinin büyük çoğunluğu ulema kökenliydi. Bu hukuk reformunun kabulü kolaylaştırıcı bir etken oldu.

Yeni yasaları yürürlüğe sokmak için yeni yargılama usülleri de gerekiyordu. Ancak bu konuda ihtiyatlı hareket edildi. Ne kadıların mahkemelerini ve ne de diğer cemaatlerin mahkemelerini ortadan kaldırmak mümkün değildi. Bu imparatorluğun temeline dinamit sokmak olurdu. Bunlara dokunulmadı. Ama yeni kanunlara ilişkin davalarda, yeni yargılama usülleri hızla diğerlerinin yanına kondu.

1860'lı yıllar boyunca, Nizami denen ve din dışı tüm sorunlara bakacak bir mahkemeler zinciri kuruldu. Nizami mahkemeleri bucak, ilçe ve illerde örgütlenmişti. En üst makamlar ise merkez de bulunuyordu. Ayrıca istinaf mahkemesi vardı. Bucaklar da mahkeme görevini ihtiyarlar heyeti yapıyordu. Bunlar sulh mahkemeleri tarzında çalışıyorlardı.

Bucaklar dışındaki veya zaten Kadıların bulunduğu yerlerdeki Nizami mahkemelerinde mahkemeye kadı başkanlık ediyordu. Mahkeme üyeleri içinde ise normal halk, din adamları ve azınlıklardan üyeler bulunuyordu.

Nizami mahkemeleriyle şeri mahkemeleri arasında görev ve yetki uyuşmazlıkları doğdu. Bu çelişki ise devletin sonuna kadar da sürmüştür. Örneğin nizami mahkemesinde görülen cinayet davasında, tarafların eğer şahsi talepleri varsa, şeri mahkemesine giderek, buradan ayrı bir hüküm çıkarabilirlerdi. Böylece nizamiye mahkemesinde beraat eden bir kimse şeriye mahkemesince idama mahkum edilebilir veya aksi de söz konusu olabilirdi. Osmanlı hukukunun yapısından kaynaklanan bu ikilem Tanzimat devrinin ve bu devirdeki adliye ıslahatının en ortaya çıkan özelliği olmuştur. Bunu önlemek için zaman zaman her iki mahkemenin görev ve yetki sınırını belirleyen kararnameler yayınlanmak ihtiyacı hissedilmiş, ancak devletin sonuna kadar bunda başarılı olunamamıştır.

Ahmet Cevdet Paşa

[Ahmet Cevdet Paşa](#) (1823 - 1895) Osmanlı Devletinde on dokuzuncu asırda yetişen devlet ve bilim adamı, tarihçi, hukukçu, şairdir.

Mecelle'yi kaleme alarak İslam Hukuku esaslı Osmanlı Medeni kanununu sağlam bir dille kitaplaştıran ekibin başıdır. Şekilde batı prensiplerini uygularken özünde şer-i prensiplere bağlı kalmayı uygun gören bir hukuk anlayışı vardı.

Çeşitli bakanlıklarda bakan olarak görev yapmıştı.

“ Tarih-i Cevdet ” adıyla bilinen ve Osmanlı tarihini anlatan on iki ciltlik ünlü eseri yazdı. 1855–1865 yıllarında devletin resmi tarihçisi olarak hizmet etti. Bu sırada dönemin siyasi olaylarını yazdığı " Tezakir-i Cevdet " adlı eseri gerçekleştirdi. Aynı zamanda Türk dilinin Türkçe yazılmış ilk gramer kitabı kabul edilen " Kavaid-i Osmaniye'nin “ ve daha başka dilbilgisi kitaplarının yazarıdır. En ünlü eserlerinden olan " Kısas-ı Enbiya'da " bütün peygamberleri ve İslam tarihini sade bir dille okuyuculara aktarmıştır.

İlk Türk kadın romancı kabul edilen yazar [Fatma Aliye Hanım](#)’ın babasıdır.

1823 yılında Tuna eyaleti kazası olan Lofça’da (bugün Bulgaristan’da) dünyaya geldi. İlk tahsilini Lofça’da yaptı. 1839 yılında İstanbul’a geldi. Fatih Camii’nde medrese tahsiline başladı.

1844’te 22 yaşındayken Rumeli kaleminde kadı oldu. Ancak sadece bir rütbe olan bu kadılık işi, kendisinin görev yerinde bulunmasını gerektirmediğinden, İstanbul’dan ayrılmadı. 1845 yılında müderris olarak İstanbul camilerinde ders vermek hakkını elde etti. Bu dönemde devlet adamı olarak yıldızı parladı. Şeyhülislamlık makamının kendisini tavsiye etmesi üzerine, o sırada yeni kanunlar düzenlemekle meşgul olan Sadrazam [Mustafa Reşid Paşa](#)’nın dairesinde çalışmaya, akşamları da konağına gidip çocuklarının eğitimi ile ilgilenmeye başladı. Siyasi olayları yakından takip edebilmek için bu dönemde Fransızca öğrendi.

1849’da tedavi için bulunduğu Bursa kaplıcalarında " Kavaid-i Osmaniye " (Osmanlıca dilbilgisi) ve ilk Türk anonim şirketi olan [Şirket-i Hayriye](#)’nin kuruluş talimatını yazdı. Yakın dostu Keçecizade Fuad Paşa ile birlikte yazdıkları Kavaid-i Osmaniye, Türk dilinin Türkçe yazılmış ilk gramer kitabıdır ve 50 yıl boyunca okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur.

1850’de Meclis-i Maarif azalığı ile birlikte Dar-ül-Muallimin (Öğretmen okulu) müdürlüğüne getirildi.

Ahmet Cevdet Efendi, bilimin ülkeye yayılması ve genel kültür düzeyinin yükseltilmesi için [Fransız Bilimler Akademisi](#) benzeri bir akademinin kurulması fikrini müdafaa ediyordu. 1851’de [Encümen-i Daniş](#)’e (Osmanlı Akademisi) kuruldu ve Ahmet Cevdet akademiyeye asli üye seçildi.

1853 yılında Encümen’de bir Osmanlı tarihi kaleme alınması kararlaştırılmış, 1774–1826 yılları arasındaki bölümü yazmak görevi Ahmet Cevdet Efendi’ye verilmişti. Hazırladığı üç ciltlik çalışmayı 1854 yılında padişaha sundu.

Ahmet Cevdet Efendi'ye 1855 yılında devletin resmi tarihçisi olarak görev verildi, bu görevi on yıl sürdürdü. " Tarih-i Cevdet " adıyla şöhret bulan on iki ciltlik eserinin geri kalan bölümlerini yazdı. Eserin son cildi 1886'da yayınlandı.

Rabia Advıye Hanım ile evlendi. Bu evlilikten üç çocuğu dünyaya geldi: Ali Sedad, [Fatma Aliye](#) ve [Emine Semiye](#). Kızı Fatma Aliye Hanım ilk Türk kadın romancı olarak edebiyat tarihine geçti. Diğer kızı Emine Semiyye ise Avrupa'da öğrenim gördükten sonra İstanbul'da öğretmenlik, Selanik'te öğretim müfettişliği yaptı, [İttihat ve Terakki Cemiyeti](#)'nde görev aldı.

1856 yılında otuz üç yaşında iken Galata Kadılığına, aynı yılın sonunda Mekke-i Mükerreme kadılığına getirilen Ahmet Cevdet Efendi, gene aynı yıl içinde " Meclis-i Ali-i Tanzimat " üyesi oldu ve devrin kanunlaştırma çalışmalarında yer aldı.

1861'de İstanbul kadısı oldu. O günlerde [İbn-i Haldun](#)'un meşhur [Mukaddime](#)'sinin tercümesini tamamlamıştı. Aynı yıl Meclis-i Ali-i Tanzimat, yapısı değiştirilerek "Meclis-i Ahkam-ı Adliyye" adını aldığıında Osmanlı Devleti'nin kanunlarını yapacak olan bu kuruma üye tayin edildi ve meclisin nizamnamesini de o hazırladı.

1863 yılında Anadolu kazaskerliği payesi ile Bosna vilayetinde teftişe gönderilen Ahmet Cevdet Efendi, orada bir buçuk yıl içinde ıslahatlar gerçekleştirmede ve orduya asker sağlamakta başarılı oldu. Başarısı, daha önce hiçbir ilmiye mensubuna verilmemiş olan ikinci rütbeden "Nişan-ı Osmani" ile ödüllendirildi. 1864'te ıslahat için gönderildiği Kozan'da da başarılı oldu, çalışmaları halkın devlete güvenini güçlendirdi. Bu başarılarından sonra Abdülaziz tarafından şeyhülislamlığa getirilmesi beklenen Ahmet Cevdet Efendi, bunun yerine ilmiye sınıfından mülkiye sınıfına nakledildi.

Ahmet Cevdet Paşa, 1866'da Halep vilayetine vali tayin edildi. İki yıl süren valiliği sırasında " Fırat " adında bir gazete çıkardı, dergi yayımını uzun yıllar devam ettirdi.

1868'de yeni kurulan ve temyiz mahkemesi görevi yapacak olan " Divan-ı Ahkam-ı Adliyye " başkan tayin edildi. Bu vazifede adliye ve hukuk sistemini devrin ihtiyaçlarına göre düzenlemeye çalıştı.

Ali Paşa, Fransız medeni kanununun tercüme edilerek Osmanlı Devletinde tatbik edilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Buna karşı Ahmet Cevdet Paşa ve aynı düşüncede olanlar, İslam Hukukunun bir dalı olan Hanefi fikhının sistematik hale getirilerek kanunlaştırılması fikrini müdafaa ediyorlardı. Bu ikinci yani, Ahmet Cevdet Paşa ve arkadaşlarının fikirlerinin tatbiki için " Mecelle Cemiyeti " adıyla ilmi bir heyet toplandı. Başkanlığına Ahmet Cevdet Paşa'nın getirildiği bu meclis, Mecelle adındaki kitabı hazırladı.

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra Bulgar isyanları ile ilgilenmek üzere teftiş için Rumeli'ye gönderildi. Bulgarca bilmesi sayesinde görevinde çok başarılı oldu. Dönüşünde Adliye ve ardından Maarif Nazırlığı görevlerinde bulundu. Mecelle'nin on altıncı kitabı bu sırada tamamlandı (1876).

1878'de Suriye valisi yapılan paşa, Kozan'da Kozanoğlu Ahmet Paşa isyanını bastırınca İstanbul'a dönüp Ticaret ve Ziraat Nazırı oldu. [Küçük Mehmet Sait Paşa](#) başvekil olduğunda yeniden Adliye Nezareti'ne getirildi. 1880'de açılan Mekteb-i Hukuk'ta ders verdi. 1881'de

kurulan ve Abdülaziz'in ölümünden sorumlu görülenleri yargılayan [Yıldız mahkemesi](#)'nde Adliye Nazırı sıfatı ile bulundu.

1882'de Adliye Nazırlığından ayrılan Ahmet Cevdet Paşa, üç buçuk yıl devlet memurluğundan uzak kaldı ve eserlerini tamamlamakla meşgul oldu. 1886'da tekrar Adliye Nazırı yapıldı ve bu görevi dört yıl sürdürdü.

Ahmet Cevdet Paşa, hayatının geri kalanını çocuklarına ve bilimsel çalışmalarına ayırdı. 1895'te öldü.

Ayastefanos Anlaşması

93 harbinde 3 Ocak'ta Sofya'ya Rus ordusu girdi.

20 Ocak'ta Edirne Ruslarındı.

Rus kuvvetleri Çatalca üzerinden İstanbul'a yaklaşmaya başladı.

31 Ocak'ta Osmanlılar mütareke istediler ve yapıldı.

14 Şubat'ta İngiliz donanması İstanbul önlerine geldi.

3 Mart 1878'de Ayastefanos (Yeşilköy) anlaşması imzalandı.

Ayastefanos anlaşmasıyla Rumeli'nde Osmanlı hakimiyeti bitmişti. Bulgaristan'a Ege denizine kadar giden çok geniş topraklar verilmişti. Bu durum Avusturya ve İngiltere'yi rahatsız etmişti. Bu devletler savaş hazırlıklarına başladılar.

Avrupa dengeleri tehlikede idi. Alman Başbakanı Bismarck Berlin'de yeni bir konferans topladı.

Osmanlı'nın soluğu tükenmişti. İngiltere yardımlarına karşılık Kıbrıs'ı isteyip, 4 Haziran'da sahip oldu. Avusturya Bosna-Hersek'i işgal etti.

13 Temmuz'da Berlin anlaşması imzalandı. Osmanlıların Ayastefanos ile uğradıkları kayıplar azalmıştı. Örneğin Anadolu'da Ruslara bırakılan toprak 39 bin kilometreden 27 bin kilometre kareye düşürüldü. Büyük Bulgaristan küçültüldü. Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız devletler haline geldiler. Yunanistan'a bir miktar toprak verildi.

Osmanlı devleti Ermenilerin oturduğu bölgelerde ıslahat yapacaktı.

1870'den beri devam eden bunalım, sonunda pek çok Türk'ün kanı ile ve kaybolan topraklarla sona ermiş gibi görülüyordu. Osmanlı ordusunun çekildiği yerlerden pek çok Türk ve Müslüman çekildi. Anadolu anavatanına döndü.

Girit, Osmanlının Kanayan Yarası, 1878

Osmanlı devletinin vergi gelirleri 1860'dan sonra artmaya başlamıştı. 1877-78'e gelindiğinde öşür geliri 434 milyon kuruştan 675 milyon kuruşa, bedel geliri 60 milyondan 92 milyona, damga resmi vergi geliri 22,4 milyondan 50 milyona çıkmıştı.

Dış alımda da İngiltere başı çekiyordu. Osmanlı dış alımlarının %70,45'i İngiltere, %11,8 Fransa, %11,8'i Avusturya'dan temin ediliyordu. Giysi, silah, mobilya, alet, makine, saat, telgraf telleri, ilaç, şeker, baharat, kömür başta satın alınan ürünlerdi.

Eflak ve Boğdan Romanya adı altında bağımsız bir devlet oldu. Romen Ortodoks Kilisesi ener patrikhanesinden bağımsızlaştı. Patrikhane Bulgar Ortodoks Kilisesinin varlığını şiddetle reddediyordu. Bulgar Kilisesinin ulusallığı ancak İkinci Dünya Savaşından sonra ener Rum Patrikhanesince kabul edildi.

Sırbistan bağımsız bir devlet olmuştu.

Osmanlının 1878de Ruslara yenilmesi Girit'te yeni bir ayaklanmaya neden oldu. Olan, köylerine dönen Türklere oldu. Evleri, tarlaları yakıldı, canlarından oldular. Osmanlı ordusu yine isyancıların peşine düştü. Ve devreye yine Avrupalılar girdi. Onların bastırmalarıyla, diğer Osmanlı vilayetlerinden farklı, Girit'e özel imtiyazlar tanındı.

25 Ekim 1878deki [Halepa Sözleşmesi](#)ne göre Girit şöyle yönetilecekti. Girit Valisi sadece Müslümanlardan seçilmeyecekti, Hıristiyan da vali olabilecekti. Vilayet genel meclisinde Rumlar (49/31) çoğunlukta olacaktı. Hıristiyan kaymakamlar Müslüman kaymakamlardan sayıca fazla olacaktı. Vilayet Meclisi ve mahkeme dili Rumca olacak; ancak resmi zabıtlar ve dilekçeler Rumca ve Türkçe olabilecekti. Asayişli sağlayan jandarma, yerli halktan seçilecekti.

II. Abdülhamit 1878 yılında hukuk alanında uzman ihtiyacını karşılamak amacıyla Mekteb-i Hukuk-ı Şahane (Hukuk Fakültesi)'yi kurdu. 19. yüzyıl Osmanlı adalet teşkilatının en önemli eksiği mahkemelerde birlik olmamasıdır. (Bu mahkemeler dört kategoride incelenebilir: Nizamiye Mahkemeleri, Konsolosluk Mahkemeleri, Şer'i Mahkemeler ve Cemaat Mahkemeleri).

Osmanlı imparatorluğunun olağanüstü durumu ileri sürülerek, 13 Şubat 1878'de Osmanlı meclisi padişah II. Abdülhamit tarafından feshedildi.

Batıda ilerlemeye devam

[Termodinamiğin](#) kurucularından biri olarak kabul edilen Alman fizikçisi [Julius Robert von Mayer](#) (1814 –1878) öldü. Mayer, termodinamiğin birinci yasası olarak bilinen enerjinin korunumu yasası ile tanınmıştır.

Enerji ne yaratılabilir, ne de yok edilebilir.

Mayer 1842'de tüm canlılar için birincil enerji kaynağı olarak hayati önem taşıyan, “oxidation” olarak bilinen kimyasal [olayı](#) açıkladı. Mayer ayrıca bitkilerin, ışık enerjisini kimyasal enerjiye çevirdiğini de öne sürmüştü.

Mayer'in yaşamı boyunca başarılarına önem verilmedi ve ısının mekanik eşdeğerinin keşfi konusundaki öncelik [James Joule](#)' e verildi.

1878'de [Claude Bernard](#) öldü. Öldüğünde tıpta hayvansal ve bitkisel alanların birliğini kurmuştu. Fizyolojiyi ampirizm ve metafizikten kurtarmıştı. İri, sakin ve heybetli bir kişiydi. Öldü ama yaydığı ışık bitmedi. Peşinden onun yolundan yürüyen pek çok takipçisi olmuştu.

1878'de Paris'te yeni bir uluslar arası sergi düzenlendi.

İlk telefon bürosu [Newhaven](#)'da açıldı. Telefon kadar hayret verici bir buluş olan ses kayıt cihazı fonograf ilkesel olarak [Charles Cros](#) tarafından bulunmuş, [Edison](#) tarafından gerçekleştirilmişti.

1878'de Berlin Kongresi toplandı.

Mekaniğin Zaferi

Mekanik ilerlemiş ve üretim yükünü sırtlamıştı. 1776'da 10 işçi ile günde 48 bin çengelli iğne yapılıırken, şimdi makine dakikada 180 çengelli iğne (10 işçi ile günde 2 milyon) yapıyordu. ABD pamuklu üretimi işçi başına 30 kat artmıştı. Dokumada atılan ilmik sayısı dakikada 10 işçi için 150 - 200'den dairesel tezgahta 480.000'e varmıştı. ABD'de harman makinesine at koşulmuş, biçilen alan 7 katına çıkmıştı.

Dokuma tezgahları hızla geliyordu. Nakış makinesinden sonra dikiş ve dantel makineleri izlemişti. Dikiş makinesi, elbise dikimini iyice yaygınlaştırmış ve ünü tüm dünyayı tutmuştu.

Kürkçülük de kendi makinelerini geliştireyordu.

Tuğla, briket, boru mekanik olarak üretiliyordu.

Camcılıkta, işçinin fırınlara karşı emniyeti sağlanmaya başlamış, cam üflemede yeni emniyetli teknikler ortaya çıkmıştı.

Kağıt üretimi artık tamamen makineleşmişti. Baskıda rotatif ortaya çıkmıştı. Artık sayfalar önlü arkalı basılıyor, katlanıp, paketleniyordu.

Tarımda canlı gücünün yerine geçecek bir makineleşme 1855'den itibaren başlamıştı. Tarımın makineleşmesi sayesinde geniş alanlar tarıma açılacak ve vahşi doğa biraz daha ehlileştirilebilecekti. Geniş alan, vahşi topraklar, teknoloji ABD'de vardı. Tarım makineleri de orada geliştirildi.

Demirden sapanın yerini biçerdöğeri aldı. Tarım makinesinin gelişmesinde [Mac Cormick](#)'in katkısı büyüktü.

Tahılın işlenmesinde değirmen taşı silindirlerle değişti, taş ayıklayıcılar, elekler, un eleyiciler mekanik olarak yapıldı. Daha sonra bisküvi ve çikolata üretiminde makineleşme başlayacaktı.

Artık mezbahalar da makineleşmişti. Makineler hayvanları kesiyor, yüzüyor, parçalıyordu. Yayı, kaymak makineleri çitliklerde kullanılmaya başlanmıştı.

Artık makineler ABD'de makineler üretimi ele almışlardı. Onların yaptığı işler için 100 milyonlarca köle gücü yetmez olmuştu.

1879 Osmanlı

Mısır Hıdivi İsmail Paşanın kuvvetleri Habeşistan'da kesin bir zafer kazandılar. Bu sırada, İngiliz ve Fransız denetimindeki hükümet, 2500 subayı yarım aylıkla emekli etti. Ortalık karıştı. İsmail Paşa Düyunu Umumiye'ye ve Avrupalılara meydan okudu. İngiliz ve Fransızlar İstanbul'u etkileyerek Hıdiv İsmail Paşayı görevden aldirdılar.

İstanbul Kavalalı ailesinin en yaşlısı olan Halim Paşayı hıdiv yapmak istiyordu. Bu hıdivliğin babadan oğla geçmesi fermanına aykırıydı. İngiltere ve Fransa tayini kabul etmediler. Onların dediği oldu Tevfik Paşa hıdiv yapıldı (1879 – 1892).

Osmanlı imparatorluğunda 93 Harbi (1877 – 1878) mağlubiyeti ve bunu takiben imzalanan Berlin Anlaşması sırasındaki telkinler doğrultusunda, 1879 yılında mahkemelerde son bir düzenleme yapılmıştır. Fransız orijinli Teşkilat-ı Mehakim Kanunu kabul edilmiştir. Bununla savcılık kurumu getirilmiş, modern anlamda avukatlık ve noterlik kurulmuştur.

Patrik [Mıgırdıç Kırımıyan](#) yerine İstanbul Ermeni Patriği olarak Nerses Varjabedian seçildi. (1874 – 1884). Bu patrik zamanında da özerklik isteği kuvvetlenerek devam etti.

[1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı](#) sırasında, Osmanlı yönetimi yeni bir mali bunalıma sürüklenmişti. [Osmanlı Bankası](#) ile Galata Bankerleri'nden almış olduğu iç borçlarını da, dış borçlar gibi ödeyemeyeceğini açıkladı.

Hiçbir borç ödemesini yapamayan Osmanlı İmparatorluğu, sonunda alacaklılarla anlaşma yoluna gitti. Alacaklılarla masaya oturup, 1879'da damga, alkollü içki, balık avı, tuz ve tütünden alınan vergi gelirlerini 10 yıl boyunca iç borçlar karşılığı olarak alacaklılara bıraktı. Ancak alacaklı Avrupa devletleri buna tepki gösterdiler.

Tanzimat fermanı ilan edildiğinde ülkede bir Maliye bakanlığı yoktu. Baş Defterdar Maliye bakanı (nazırı) unvanını taşıdı. Bu kurumun imparatorluğun her yerinde toplanan vergileri, resimleri ve yapılan masrafları bilmesi geleneksel yapıda yoktu. Kurum sadece merkezi bilirdi. Ülke çapında tüm giderleri denetleyen bir kurum, ancak 1879 tarihinde olgunlaşıp, oturtulabilindi ([Divanı Muhasebat](#)). Divanı Muhasebat, Fransa örnek alınarak, Cour des Comptes gibi oluşturulmuştu.

Aydınlanma

1879 [Edison](#) elektrik ampulünü yapmayı başardı. Gramme dinamoyu bulmuş, Swan vakumda akkor lambayı denemişti. Vakum pompaları gelişmişti. Akkor lambaların filamanları ışık veriyor ama hemen yanıp kül oluyordu. Edison sürekli bir ince tel (materyal) arayışındaydı. Pamuk ipliğini, çam yongasını, insan saçı gibi binlerce deneme yapmıştı.

Sonunda seçimi bir Japon Bambu ağacı üzerine yaptı.

Bu icat da insanlığı değiştirdi. Bundan sadece 2 yıl sonra New York, Boston, Chicago gibi kentleri aydınlatabilmek için Edison 5.000'den fazla güç istasyonu kurdu. Sonraki 5 yılda bu sayı 127.000 çıkıyor. 1902'de 18 milyon elektrik ampülü kullanımdaydı. Bunun endüstriye katkısı büyüktü.

Bu buluşlar gerçekleşirken, daha ucuza gelen petrol lambaları hala kullanılıyorlardı. [Neisser](#) (1855 – 1916) belsoğukluğu mikrobunu buldu. Cinsel ilişki ile bulaşan hastalıklar, utanan veya ilişkisini saklamak isteyen halk tarafından saklanıyordu. Şimdilik ve uzun bir süre bu hastalıkların ilacı olmayacaktı. Şimdilik tek tedavi cıvaydı.

1979'da Brüksel'de Ticari Coğrafya Kongresi toplandı. Uluslar arası ticaret gittikçe büyüyordu ama bilgileri bir elden dağıtacak bir kuruluş yoktu. İstatistik bilgilerin toplanması bir ihtiyaç haline gelmişti.

Henry George

ABD’li [Henry George](#)’un (1839 – 1897) 1870’de yazdığı “ [İlerleme ve Yoksulluk](#) “ adlı eser, büyük ün kazandı. Nerede ise bütün Avrupa dillerine tercüme edildi.

Henry George, sanayinin ve menkul sermayenin değil sadece toprağın mülkiyetinin halk adına devlette olmasını istiyordu.

Bu sıralarda Batı ve orta ABD’de, nüfus artışı ve ulaştırmanın kolaylaşması nedeniyle toprak fiyatları durmadan yükseliyordu. Demiryolu ve meskun yerlerden uzaklaştıkça toprağın fiyatı da düşüyordu. Topraktaki değer artışı daima ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak ortaya çıkıyordu. Bu değer artışında toprak sahibinin hiçbir emeği yoktu. Böylece ortaya emeksiz bir çıkar çıkıyordu. Bu çıkar sadece ekonomik koşullara bağlıydı. Kişilerin bundan çıkar elde etmesi doğru bir davranış değildi. Bu nedenle toprağın bu haksız rantı devlete kalmalıydı.

Toprağın karı devlete kalınca devlette yoksulların ödediği tüm vergileri kaldırabilecek, işsiz, yoksul ve yaşlılara bakabilecekti. Bir diğer yandan da insanlardaki gelecek endişesini ruhlarının derinliklerinden kaldırılabilirse, insanların şuursuzca bütün kötülüklerin kaynağı olan zenginliklerin peşinden koşması da sona erebilecekti. Toplumdaki herkes yoksulluğa düşmeyeceğine emin olsa zenginlik üzerine zenginlik elde etmekle uğraşılmazdı.

George bu fikirlerinde zenginliğin aynı zaman da bir güç ve hakimiyet aracı olduğunu unutmuş görünüyordu. Zenginlik insana sadece bağımsızlık değil aynı zamanda kendi iradesini başkalarına zorla kabul ettirme gücü de veriyordu. İnsanların kendi soydaşlarını hakimiyetleri altına alma dürtüsü, sürü halinde yaşamının bir sonucumuydu?

Henry George, insanların hep ilerlemediğini, medeniyetlerin çöktüğünü ve hatta bazılarının tamamen yok olduğunu söylüyordu. İlerleme sonsuz ve devamlı değildi. Çöküşler genel olarak da toplumları bir arada tutan değerlerin çözülmesi ile ilgilidir. Din gibi, siyasi temayüller veya siyasi görüşler gibi erdi bencilliği geri plana iten ülküler yok olursa, toplumlar çözülürler diyordu.

Marksistler arasında çıkan anlaşmazlıkların altında “ sermayenin “ nasıl yorumlandığı yatıyordu. Ayrıca “ Kolektivizmin “ nasıl ve ne zaman gerçekleşebileceği de tartışılıyordu. Bu noktada ortaya iki görüş çıkıyordu: Evrim ve devrim. Yani sosyalizm yavaş yavaş, sindire sindire mi gerçekleşmeli yoksa ani bir başkaldırı ile mi gerçekleşmeli.

Bilim ve Din

Doğa bilimleri ve insanlık tarihi geliştikçe, vahiy yoluyla geldiğine inanılan kutsal öğretilerin ciddiyeti gölgelenmeye başlamıştı. Bu ikilem özellikle Avrupa'da ama az da olsa ABD'de belirginleşiyordu. İki metot birbirine zıttı. Yavaş yavaş halk da bu zıtlığı fark ediyordu. Anlaşmazlık özellikle insanın yaratılışı üzerineydi. Ancak ruhun varlığı da tartışılıyordu.

Her iki tarafın görüşleri yayılıyor ve yaygınlaşıyordu. Din bunun için öğrenimi kullanıyordu. Okullarda din dersleri veriliyordu. Din dersleri mecburi hale getiriliyordu. Yıkıcı doktrinlere karşı vaazlar düzenleniyordu. Haç, ruhbanın çıkardığı gazete ve dergiler, ibadet yerlerindeki toplu yapılan ritüellerin halka önemsetip, dayatılması, mahalle baskısı dini öğretinin yayılmasına yardım ediyordu.

Yeni bilimsel buluşlar, teoriler, ilk ve orta öğrenime hiç giremiyordu. Bu bulgular çeşitli yollarla halktan ve gençlerden saklanmaya çalışılıyordu.

Öğrenim ancak bilim adamlarının çalıştığı üniversitelerde ve yüksek okullarda hür olarak devam ediyordu. Buralardaki bilim adamları, gençlerle şahsi ilişkiler kurarak, onların gözlerinin açılmasına yardımcı oluyorlardı. Konferanslar, bazı çarpıtılmış gazete havadisleri ile yeni bulgular halk arasına da karışabiliyordu. Eski inançların inkarı, bütün olumsuz koşullara rağmen, yok olmuyor, varlığını sürdürmeye devam ediyordu.

Bilim güçlendikçe, din kendini yeni bulgulara uydurabilecek çareler arıyordu. Her zaman da ruhban arka kapıdan dolaşacak yolları arayıp, buluyordu.

1880

Sadece Osmanlı imparatorluğunda değil, Türk dünyasının her yerinde kadınların örtünmesi, çok eşli evlilik, kız çocuklarının okutulmaması eleştiriliyordu. 1880 yılında Rusya Müslümanlarından bir kadın gurubu “ Alemi Nisvan “ adlı bir kadın gazetesi çıkardılar. Bu hanımlar feminist hareketi yaygınlaştırmaya çalışıyorlardı.

İngilizler müthiş bir Hindistan hiyerarşisi yarattılar. Altınlar, saraylar, törenler, debdebe, sıralamalar, İngiliz idaresi ile ilişkiler, vs sanki 2.000 yıldır Hindistan böyleymiş gibi, oldu. Aslında İngiltere girdiği ülkenin 3.000 yıllık bürokrasisini alt üst etmişti. Benzerini İngilizler İskoçlar için de yapmışlardır. O İskoç kıyafetleri, renkler vesaire İngilizler tarafından icat edilmiştir.

[Victoria](#) Sanskritçe dersler aldı.

Avusturya imparatoriçesi [Sissi](#) ‘de Macarca öğrendi. [Kont Andrassy](#) ile olan ilişkisi ayyuka çıkmıştı. Bu ilişkiden kızları oldu. Kont Andrassy Avusturya Macaristan ortak hariciye bakanı oldu. Avusturya ile Macaristan’ın ayrılmasının hazırlayıcılarından. Sonra Avusturya başbakanlığı yaptı. Politikası Almanya ile itişmemektir. Almanya’ya karışmayınca, İtalya’da Habsburgların elinden çıktığından, Andrassy’nin dış politikası Balkanlar üzerine kurulmuştu. Tabii bu politika Osmanlı devleti aleyhine olmuştur.

Osmanlılardaki hukuk lisesi fakülte seviyesine getirildi. Böylece mahkemelere üye olmak için medreselerden mezun olmak gerekmiyordu. Bu sayede Gayrimüslimler de mahkeme üyesi olabilir hale gelebiliyorlardı. Ayrıca Hakim tayinleri düzene bağlandı, hakimlerin teminat altında ve her türlü müdahaleden uzak olduğu ifade edildi. Nizamiye mahkemelerinde bir başkan ve iki üye bulunur, başkan genellikle ilmiye sınıfından bir kadı ve üyelere biri de zimmi olurdu. Pratikte bütün adli işleri hukukçu olması itibariyle mahkeme başkanı yürütürdü, çünkü üyeler genellikle hukuk bilgisinden tamamen mahrum, hatta okur-yazar bile olmayan kimselerdi. Öte yandan üç kişilik bu mahkemelerde çoğunluk Müslümanlarda olduğu için Gayrimüslimlerin adliyede Müslümanlarla eşit temsili de sözde kalmıştı. Mahkemelerde Müslümanların dediği oluyordu.

[Melville](#) (1819 – 1891), [Stevenson](#) (1850 – 1894), [Pierre Loti](#) (1850 – 1923) macera ve uzak ülkelerin romanlarını yazıyorlardı. Halk onları tutuyor ve büyük bir istekle okuyordu. [Jules Verne](#) de (1828 – 1905) yazıyordu. O da kitaplarında okuyucuyu gezilere çıkarıyordu. Mevcut bilginin üzerine bilim kurguyu yerleştirdi.

1880’den başlayarak ortaklıklar birleşiyor ve sayıları azalıyor. Örneğin Rhur havzasında hakim ortaklık sayısı 4 – 5’e inmişti. Kindor, Stinnes, Thyssen, Krupp kendi satış yerlerini açarak, kendileri taşımacılığı yaparak yayılıyorlardı.

Bir yandan da Avrupa parasını borç vererek kullanma yolunu seçmeye başlamıştı. 1880’den sonra Fransız Kapitalistler, Rusya’yı kolonileştirmeye başladılar. Ortadoğu, Latin Amerika diğer gözde borç verilen yerlerdi. Uzakdoğu’da Britanya egemendi.

Büyük Kapitalistler bir ülkeye girince, artık oranın gerçek devleti onlar oluyorlardı.

Yeni Amerikalılar, 1880

1880 ile 1930 arasında ABD'ne 24 milyon yeni göçmen geldi. Bunlar yeni Amerikan tarihi yazacaklardı. 1900 başlarında kentler tıka basa insan dolmuştu. Ama kalacak yer yoktu. Kentlerin yukarı büyümesinden başka çare yoktu ama bunu sağlayacak malzeme çelikti. O da çok pahalıydı.

1880'de ABD Doğu Avrupa Yahudilerini kabul etmeye karar verdi. Bundan sonra milyonlarca insan sefalet ve kıyımdan kaçmaya başladı. 1841 ile 1880 yılları arasında 13 milyon Avrupalı göç etmişti. 1880'den sonra bu rakam daha da büyüyecekti. İngilizler ama daha fazla İrlandalılar, Almanlar ve İskandinavlılar gitmişti. Bundan sonra Portekizliler, İspanyollar ve İtalyanlar gitmeye başlayacaklardı. Peşinden de Avusturya ve Ruslar gelecekti.

Trenler gittikçe geliyordu. Yük 25 – 30 tondan 150 tona çıkmıştı. Bir Lokomotif 2.000 tonluk bir katarı çekebiliyordu. Elli fren yerine hidrolik fren devreye girmişti. Dik yokuşlar kablolu trenlerle alınıyordu. Telgraf da tren yolu taşımacılığının gelişmesine büyük katkı yapıyordu.

Vagonlar gittikçe daha rahat bir hale geliyordu. ABD, tuvaleti olan yataklı vagonları trenlere ekledi. Zenginler, diğer kişilerle temas etmeksizin yolculuk etme olanağına kavuştular.

1880'de Pasifik hattında içinde baskı makinesi olan bir vagon trene eklemişti. İstasyonlarda telgraf ile yeni haberler öğrenilip, hemen gazetede basılıyordu.

1850 ortalama tren hızı 28 Km/h iken 1880'de İngiltere'de 74, ABD'de 59 Km/h'e çıkmıştı. 1890'da [Empire State Expresse](#) 100 Km/h hızı aşacaktı. Trenler hızlanmıştı. Paris Marsilya arası 14 saate inmişti. Bilet fiyatları da hızla azalıyordu.

Doğaya Saldırı

Avrupa fayda ve zararlarıyla dünyaya dağılıyordu. Gittiği her yeri de kendine uygun şekillendiriyordu. Avrupa ve Avrupalı kendi hayat görüşünü yayacak, pek çok medeniyet ve kültürün de yok olmasına yol açacaktı.

Avrupa vahşetini hayvanlara da yaymıştı. Umurunda olan tek şey çıkarıydı. Dünyadaki hayvan türleri acımasız bir açgözlülükle yok ediliyordu. Kutuplar ve yüksek dağlar kürk pazarını besliyordu. Sıcak ülkeler yağmalanıyordu. Ceylanların, karacaların ve özellikle fillerin peşine düşülmüştü. Bu öyle bir katliamdı ki türler kayboluyordu.

Denizler de yakasını beyaz adamın pençesinden kurtaramıyordu. Silahlar da gün geçtikçe daha fazla geliyordu. Gemiler demirdendi, uskurlu ve buharlıydı. Denize açılıyor, yakıtının el verdiği kadar dolaşıyordu. Avlanma süresi uzamıştı. Balıkların takibi yapılabiliniyordu. Bazı durumlarda yakalanan balıklar teknelerin içinde işleniyordu. Gemilere buzlar yüklenip, avların daha uzun süre saklanması sağlanıyordu. Bu aynı zamanda avlanma süresini de uzatıyordu.

Bazen denizlerde avlanmak için devletler birbirine giriyorlardı. La Haye’de toplanan bir konferans ile deniz avcılığına uluslar arası hukuk kuralları konmuştu. Şimdi bazı türler tamamen yok olmak üzereydi, onlar için de koruma sözleşmeleri yapılmaya başlandı.

Avrupa önce yok ediyor, sonra korumaya çalışıyordu. Bunda şaşacak bir şey yoktu. Ekonomik Liberalizm işte bu demektir.

Bütün canlılar, bütün deniz canlıları tehdit altındaydı. Ama en fazla balinaların peşine düşülmüştü. 1850 yılında balinalar öyle avlanmıştı ki Kuzey Yarımkürede kalmamışlardı. Avcılık güneye kaydı. Norveçliler tutku ile ve bile bile balinaları yok ediyorlardı.

Beyaz adam ormanlara da el atmıştı. ABD’nin doğusunda ormanlar har vurup, harman savruluyordu. Kutuplar çevresindeki büyük ormanlarda yağmalanmaya başlanmıştı. İskandinavya, Finlandiya, Kanada büyük orman ürünü üreticileri oldular.

Hudson Körfezi Şirketi yüzyılın ortasına kadar doğrama kerestesi sağlamıştı. Gemi yapım tezgahlarını çam ağaçları kerestesi ile besliyordu. Daha sonra hamurdan yapılan odun dönemi başladı. Bu dönemde eskiden yüzüne bakılmayan ladin gibi ağaçlar da bıçağın altına yatıyordu. Odun hamuru kağıda dönüşmeye başlayınca da bu konuda yeni yatırımlar yapılmaya başlandı.

Güney Amerika, Hindistan, Endonezya ağaçları kıran kırana gidiyordu. [La Condamine](#) kauçuk adını getirmişti. 1870 yılından başlayarak “ kara altın “ için Amazon ormanlarının kıyımı başladı. Bu bir çılgınlıktı.

Bu sırada Batıda çelik üretimi de hızla artıyordu. 1850 ile 1880 arasında 4 Milyon tondan 18 milyon tona çıkmıştı.

1880’de buharlı gemi hız olarak yelkenli gemiye ulaşmıştı. Aslında yelkenli gemiler tarihteki en güvençli günlerini yaşıyorlardı. Yelkenlerin kumandası çok kolaylaşmıştı ve yelkenli gemi

ile taşımacılık ucuzdu. Ancak hızı yelkenli gemiye yetişen buharlı gemi önce ağır yüklerde sonra da tüm taşımacılıkta ipleri eline alacaktı. 1880 ile 1895 arasında denize indirilen gemilerin dörtte üçü İngiliz tersanelerinden indirildi. Daha sonra bu üretin beşte ikiye düşecekti.

Batı Kentleri Hızla Büyüyor

XIX. yüzyılda sanayinin gelişmesi ile şehirler birden dünyayı sardılar. Londra 5 milyon (4.241 milyon (1875); 6.480 milyon (1900)), New York 3,5 milyon nüfusu ile başta gelmeye başlamışlardı. Dünyayı artık bu kentler yönetiyordu. Paris 2,5, Berlin 1,5 milyon, Viyana 1,3 milyonu. Bu dönemde İstanbul'un nüfusu 850 bin kadardı. İstanbul bir sanayi patlamadan dolayı büyümüş değildi. Bunun nedeni Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmakta olmasıydı.

XIX yüzyılda kentleşme ile beraber kentlere gelen nüfus, oralarda çok kötü koşullarda yaşamaya başlamıştı. Bir odada bazen 7 – 8 kişi birden yaşıyordu. Odalara yığılan aileler, bazen bu odaların bile kirasını ödeyemedikleri için kendilerine alt kiracılar buluyorlardı. Bunun yarattığı ahlak düşüklüklerini, sosyal çekişmeleri, insan istismarını tarif etmek mümkün değildir.

Kentlerde belediyeler alt yapı hizmetlerini vermiyorlardı. Alt yapının eksikliği sonucunda kentlerde hijyen ve eğitim açısından korkunç manzaralar ortaya çıkmıştı. Çocukların eğitilebileceği okullar yoktu. Bazı hayır sahipleri inanılmaz yöntemler buldular. Açtıkları okullarda küçük sınıflara yüz elli, iki yüz çocuk dolduruyorlardı. Yeteneği olup, kolay öğrenen çocuklar tikiş tikiş sıraların önüne otururdu. Öğretmenler bu çocuklara okuma yazma öğretir, onlar da sıra sonundaki kabiliyetsizlere öğretirlerdi. Eğitimdeki eşitsizlik sınıfların içine bile girmişti.

XIX. yüzyılda, İngiltere başbakanı muhafazakâr [Disraily](#) bu durumu düzeltecek reformları yaptı. Çıkardığı kanunlarla İngiltere ve İskoçya'da sağlıklı bir yapılanma mecbur tutuldu. Amacı, fakir insanları da sefaletin getireceği pislik ve sağlıksızlıktan korumaktı. Onu takip eden işçi yasaları, çocukların çok küçük yaşta çalıştırılmalarını önledi. O zamana kadar kız veya erkek küçük çocuklar komik ücretler karşılığı madenlere indiriliyor, çok dar olan maden ve fabrika bacalarının içine sokularak oralar temizletiliyordu. Kentler bir fuhuş ve hırsızlık batağıydı.

Kanunları çıkartacak zihniyet çok muhafazakârdı. Herkes Devrimden çekiniyordu. İngiltere'nin önünde başka bir örnek yoktu. Ücret tespiti ve sendikalaşma gibi olaylar da yavaş davranılıyordu. Toplumsal patlamaların olması kaçınılmazdı.

Bunu anlayan ve buna çözüm arayanlar muhafazakarlar oldular. Halkın büyük çoğunluğuna seçme ve seçilme hakkı vererek (yani oy hakkı), sendikalaşmaya koşullu da olsa müsaade ederek, topluma supaplar koydular. [Disraily](#) majestelerine şöyle diyordu: “ Majesteleri iki milletin başıdırlar: Zenginlerin ve fakirlerin “.

İngiltere reform arayışlarında iken, kıta Avrupa'sında durum adalardan çok daha geriydi. XIX. Yüzyıl sonundaki bir istatistiğe göre, Avusturya şehirlerinde bir odada yaşayan nüfus 8,20 veya 8,50 idi. Bu rakam Almanya'da 3'e yakındı. İngiltere de ise 2,5 civarındaydı. Rusya'da, Moskova ve Petersburg gibi büyük kentlerde, Sovyet ihtilalinden önce bile, mutfak ve banyo gibi müşterek kullanılan mekanları ayrı olan apartmanların sayısı ancak %20 idi. İhtilalden sonra Sovyetler, bir odada yaşayıp, birkaç aile birden mutfak ve tuvaleti kullanan yapıyı hazır bulmuşlardı. Yani kentlerde yaşam zaten öyleydi. Tüm Avrupa'da gece yatakta yatan kişi, yerini sabahleyin bir başkasına bırakıyordu. Yani yatak ta vardiya usulü

kullanılıyordu. Bazı yerlerde durum, daha da ağır olduğundan, oralarda işçiler fabrikalardaki ranzalarda yatar kalkar olmuşlardı.

Bu kadar tıkiş tıkiş bir yaşamda, çalışanlar odalarında oturamayınca hayatı dışarıda aradılar. Bunlardan İngiltere de “ pub “, diğer yerler de kahve (Cafee) kültürü oluştu. İnsanlar barhanelerde duman içinde, ucuz içki içerek vakitlerini doldururlardı. Avrupa halkı kafeler de yaşar olmuştu.

Bu sefil ortamda, yapılmayan eğitim açığıni iki parti dolduruyordu. Bir yandan kilise, diğer yandan sosyalist partiler halkın eğitime el atmışlardı. Böylece insanlar gittikleri eğitim kurumunun bakış açısına bağlı olarak, belli bir dünya görüşü kazanıyorlardı.

XIX. Yüzyılda, az yukarda anlatılan kent felaketleri üzerinde sadece Batı Avrupa münevverleri düşünmüyorlardı. Osmanlı da bu konuyu düşünüyordu. Osmanlı devleti dış temsilcilikleri vasıtası ile Batı Avrupa kentlerinde olup, bitenlerden haberdardı. Ve bu gidişten korkuyordu. Osmanlı sanayi de geri kalmıştı da, sanayinin getirdiği bu sefalet ne olacaktı. Eğer, Osmanlı iktisadiyatı XIX. Yüzyılda esnaf loncalarını kaldırmamak, büyük sanayi teşvik etmek gibi konularda yavaş ve temkinli davrandı ise bunu bu korkuya bağlamak gerekir.

Kimyanın Hükümdarlığı

Kimya bitkilere araz olan hastalıklarla uğraşıyordu, yiyecekleri soğutma tekniğini bularak bozulmaktan koruyordu, mayalaşmayı geliştirmiş biranın yapımına müdahil olmuştu, şarap üretiminde işe karışmıştı, imbikleme ile alkol üretimi artmış ve niteliği değişmişti. Niteliği değişen alkol ışık, boya ve cila tekniklerine uygun hale gelmişti.

Sülfürik Asit elde edilmişti. Fosfatlı gübreler, sodyum, boya maddeleri, kokulandırıcılar, patlayıcılar böylece elde edilebilir olmuşlardı. Sülfürik aside dayanılarak azot ve klor asitleri de elde edilmişti. Sodyum sanayi gelişmişti. Bunu başaran [Solvay](#) idi. Buradan [çamaşır suyu](#) çıkmıştı. Bikarbonatla sindirim kolaylaşmış, ekmek hamuru kabartılmaya başlanmıştı. Borik asitle kullanılınca mikrop öldürücü oluyordu.

Kumaşlar 1813'de ancak iki renk üretilirken, 1856 yılında 8 renk kumaş üretilir hale gelmişti. 1900 yaklaşıldığında bu sayı 85'e erişecekti.

Çeşitli kimyasal maddelerin karışması sayesinde tarak, takma yaka ve kol ağzı üretilir olmuştu. Işığa duyarlı tuzlar ortaya çıktı. Bu da fotoğrafçılığa ve dolayısıyla dev ilerlemelere yol açacaktı.

Kimya kağıt yapımını kolaylaştırmış ve kalitelendirmiş ama bununla ormanların kökünü kazımaya başlamıştı.

Kibrit ortaya çıkarılmıştı. Kibrit aslında ateş yakmada bir devrimdi. Daha bir yüzyıl önce ateş yakmak çok zor bir işti.

Aydınlatma gazı (Havagazı) üretilmişti. Kentler şimdi aydınlanıyor ve hayat bir adım daha kolaylaşıyordu. [Auer](#) gazın ışık vermesi için gerekli [örtüyü](#) bulmuştu. [Bunsen gaz bekini](#) yaptı.

Kılcal emiş bulunup, fitilli lambalar ortaya çıkınca, sıvı hidrokarbonlara da gün doğmuştu. Şimdi havagazı aydınlatması ile petrol lambaları kıyasıya yarışacaklardı.

Petrol gittikçe daha azla ilgi çekiyordu. Kimileri petrolün verdiği ısıya bakıp, ona uygun bir motor arayışına girmişlerdi.